

Dp.

V Ljubljani, v juniju 1920.

POPOTNIK

PEDAGOŠKI IN ZNANSTVEN LIST.

Letnik XLI.

Štev. 4—6.

Vsebina:

Razprave:

1. <i>Dr. Fr. Derganc</i> : Začarani svet. (Dalje.)	73
2. <i>Dr. Ivan Lah</i> : Reformne smeri v češkem šolstvu	80
3. <i>Fran Vajda</i> : O štetju	90
4. <i>Ana Pfeifer</i> : Nekaj o mladinsko-skrbstvenih napravah	96

Iz šolskega dela:

1. <i>Fran Drnovšek</i> : Geometrijski pouk in naše računice	107
2. <i>Ant. Turk</i> : Učenčevi zapiski o zgodovini Slovencev, Srbov in Hrvatov. (Konec.) 109	

Telesna vzgoja:

1. <i>Dr. Ljudevit Pivko</i> : Glavna metodična načela za telovadbo	113
2. <i>Dr. Ljudevit Pivko</i> : Učni načrti za telovadbo na štiri-razrednih meščanskih šolah moške dece od 11. do 14. leta	116

Razgled:

A. Slovtstvo. <i>J. Brinar</i> : Čitanka za meščanske šole. (—t.) — <i>J. Baukart</i> : Marko Senjanin, slovenski Robinzon. <i>Fr. Erjavec</i> . — <i>Ivan Čankar</i> : Moje življenje. (<i>A. Spreltz</i>)	125
B. Časopisni vpogled. O visoki pedagoški šoli	128
C. To in ono. † <i>Henrik Schreiner</i> . — O šolskem listu in šolskem delu na Koroškem. (<i>Pavel Koschier</i>) — Šolske palače ali šolski paviljoni. (<i>F. Kranjc</i>) — O šolskih vrtovih. (<i>Fr. Novakova</i>) — Nadaljevalne šole. (<i>Pav. Fleré</i>) — Medsebojne učiteljske hospitacije. (—é.) — Formalna kvalifikacija. (—é.) — Katoliško šolstvo v srbskem konkordatu iz l. 1914. (<i>P.</i>) — <i>Dr. Fr. Derganc</i> : Filozofski slovar. (Dalje) Obvestilo uredništva	129

Last in založba

Zaveze jugoslovanskega učiteljstva.

Tiska „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani.

Uredništvo je prejelo v tek. letu naslednje liste in publikacije :

1. Zvonček. Slovenski mladini v pouk in zabavo. Ljubljana. Letnik XXI. Štev. 1—3.
2. Sokolič. List za sokolski naraščaj. Ljubljana. Leto I. 1919. Št. 7—10.
3. Mlada Jugoslavija. List za slov. koroško mladino. — Velikovec. L. 1920. Štev. 1—8.
4. Slovenski učitelj. Glasilo jugoslovanskega krščanskega učiteljstva. — Ljubljana. Leto XXI. Štev. 1—4.
5. Čas. Znanstvena revija „Leonove družbe“. Ljubljana. Letnik XIV. Štev. 1—3.
6. Naši zapiski. Socijalistična revija Ljubljana. Letnik XII. Štev. 1—2.
7. Napredak. Naučno-pedagoška smotra. — Zagreb. Tečaj LX. — 1919. Sv. VII.—X.
8. Nastavni Vjesnik. U Zagrebu. Knjiga XXVIII. Svez. 5—7.
9. Jugoslovanska Obnova-Njiva. Beograd-Zagreb. God. 4., br. 1—11.
10. Priroda. Popularni časopis hrv. prirodoslovnog društva u Zagrebu. — God. X. Broj 1—4.
11. Komenský. Zábřeže na Morave. Ročník XLVII. Číslo 7—14.
12. Škola měštánská. Věstník JUU učitelstva měštánských škol v Čechách. V Praze. Ročník XXII. Číslo 1—7.
13. Časopis učitelek. Orgán ZUJ učitelek v Čechách. V Čáslavi. Ročník XXVII. Číslo 7—13.
14. Lehrerfortbildung. Jahrgang IV. Heft 1—4. Prag.
15. Schaffende Arbeit u. Kunst in der Schule. Jahrgang 8. Heft 1—4. Prag.
16. J. Brinar: Citanka za meščanske šole I. Kr. zaloga šolskih knjig. Ljubljana. 1920.
17. Jan Baukart: Marko Senjanin, slovenski Robinzon. Učiteljska tiskarna v Ljubljani. 1920.
18. P. Stanislav Škrabec: Jezikoslovni spisi I. 4. Objavil dr. A. Breznik. „Leonova družba“ v Ljubljani. 1919.

Redakcija 4.—6. zvezka se je zaključila dne 1. junija 1920.

LISTNICA UPRAVNIŠTVA.

Št. 1—3 letošnjega „Popotnika“ nam je popolnoma pošla. Je v ponatisu. Tiskarna je z delom preobložena, zato ponatis le počasi napreduje. Kdor je še ni prejel, naj blagovoli malo potrpeti.

POPOTNIK izhaja 15. dne vsakega meseca v zvezkih in stane na leto 30 K, pol leta 15 K, četrt leta
:: 750 K. Posamezni zvezki stanejo 4 K. ::

Naročnino in reklamacije sprejema „Zavezin“ blagajnik Fr. Luznar v Kranju. — Rokopise je pošiljati na naslov: Pavel Flerè, okr. šolski nadzornik v Ptuj.

Za uredništvo odgovoren: Anton Sterlekar.

DR. FRANC DERGANČ:

ZAČARANI SVET.

Psihologija vraže.

I.

„Največja vraža je duh!“ tako mi je izjavil o priliki običajnega filozofskega večera prijatelj, dosleden logičar, a zagrizen materialist, „pred kratkim sem dobil nov dokaz lažnivosti vsega, kar je v zvezi z vražo duha. Slučajno sem se sestal z angleškim potnikom, ki mi je povedal sledečo zanimivost iz Indije:

Pobožen duhovnik-braman je ustanovil versko sekto. Nastopal je tako čudovito in sugestivno, da je drlo ljudstvo za njim kakor za novim prerokom. Angleška vlada se obnaša v takih zadevah skrajno tolerantno, a „verske resnice“ novega preroka so se ji zdele za obstoj države vendar prekočljive. Ali kako razorožiti verskega fanatika, ki je z vsako celico telesa hlepel samo po tem in premišljeno z nerazumljivo pasivno krvoločnostjo iskal le prilike, da z žrtvovanjem lastnega življenja definitivno dokaže resnico svoje nove vere? Kot največjo svojo skrivnost varujejo stari bramani spoznanje, da velja krvoločnim ljudskim masam za edini in zadnji dokaz resnice prostovoljno trpljenje in žrtvovanje lastnega življenja. V tem zmislu vzgajajo sugestivno in sistematično z rafinirano psihologijo primerne, izbrane učence v hlepenju po samotrpinčenju in mučeniški smrti, da se ta dokaz ad hominem redno, nepozabno ponavlja pred ljudstvom. Po vseh metodah sugestije se vežbajo fanatični učenci in asketi v paradoksnem uživanju trpljenja (masohizem). Še dandanes se bramanski asketi javno trpinčijo in prostovoljno stopajo na gorečo grmado v dokaz svoje svetosti. Ta perversnost se vidi kakor zadnji ostanek nekdanjih krvavih daritev. Angleška vlada je torej premišljevala, kako priti do živega čudodelnemu bramanskemu asketu? Vsako nasilje — ječa ali umobolnica — bi samo podžgalo ljudsko strast, pomnožilo nje slepo zaupanje in slavo mučenika. Doznalo se je, da je novi prerok pošten in izobražen mož, ki se je šolal tudi na angleških zavodih.

Vladni uradnik ga prijazno povabi, mu čestita na sijajnih uspehih in ga naprosi, da tudi njega pouči o skrivnostih nove vere. Uradnik pokliče

še par angleških filozofov in psihologov in razvname se večdnevna disputacija. Bramanski duhovnik-asket jim zaupa, da se je izobraževal sedemnajst let na bramanski šoli asketov po strogem načrtu, obsegajočem dva tečaja: 1. filozofsko pripravo; 2. vaje v ekstazi (zamik). Tečaja trajata po več let, v filozofski pripravi si prisvoji učenec vse filozofske pojme, zgodovino bramanizma z natančnimi in slikovitimi popisi doslejšnjih inkarnacij, ves čas se obuja v njem na poseben način premišljevanja (meditacije = izkustveno določen čas ponavljanja in reprodukcij gotovih idej, čuvstev in nagonov v posebni psihološko prikriti samoti, tako da dosežejo te ideje, čuvstva in nagoni vsled psihološko preračunanega ponavljanja silovito, neodoljivo jačino, tako da postane oseba avtomat brez lastne volje in slepo orodje dotičnih idej, čuvstev in nagonov) hrepenenje po združitvi z bogom; avtomatizovani, navdušeni učenec pričakuje vsak trenotek z odprto dušo božjega prihoda. Najdalje trajajo mistične vaje zamika, po prirodni dispoziciji dosežejo učenci različne stopnje popolnosti, le malokateri se povzpne do popolne združitve.

Bramanski asket je dalje zaupal angleškemu učenjakom, da je po več stoletjih baš njega doletela božanska sreča inkarnacije boga Višnu: kar govori in dela, ne izvira iz lastne volje, ampak vse se godi po neposrednem vodstvu Višna, ki se mu prikaže, kadar hoče, ki mu odkriva vse skrivnosti sedanosti in preteklosti, razodeva prava zdravila, napoveduje bodočnost in dela čudeže. V dokaz povedanega se braman-asket zamakne vpričo Angležev. Zbudivši se iz ekstaze jim naznani, da se mu je ravnokar prikazal bog Višnu in mu iznova zatrdil, da je njegova vera edino prava, da je zadnji zakon, ki združi celokupno človeštvo in mu prinese pravo odrešenje dušnega in telesnega trpljenja. Bog Višnu mu je dalje pokazal bodočnost: videl je na eni strani velikansko angleško armado z novim, doslej neznanim orožjem, na drugi malo skupino dobrih duhov. V borbi so bili Angleži poraženi do zadnjega moža, niti en vojak ni ostal živ, da bi bil domov naznanil popolni poraz naroda in imperija.

Bramanski duhovnik je pripovedoval tako resno in prepričevalno, da sta Angleže spreletala strah in groza. Preverili so se, da mož ni umobolen, da ne vara, da govori in dela v najboljši veri. Nato je povabil psiholog preroka v bližnjo blaznico, da sam opazuje par bolnikov, ki so z enako prepričanostjo trdili svoje božje poslanstvo. Istočasno mu je razlagal moderno psihologijo, pojasnjujoč s hipnotičnimi eksperimenti. Prepričani in inteligentni braman je začel misliti in primerjati, začelo se mu je jasni in nenadno prižgana lučka kritičnega razuma je prigo-revala z vedno večjim in jačjim plamenom. O čemer je bil doslej naj-globlje prepričan, kar mu je bilo doslej najsvetejše, to se mu je zdaj razblinilo pred očmi kakor pisana mavrica blodne fantazije, ves srečen se je zahvalil psihologu, da ga je rešil usodne zmote in omame. Iztreznjen je spoznal, da so bramanski učitelji samo izkoriščali z rafinirano, morda tisočletno tehniko pojave sugestije, hipnoze, avtohipnoze, osebnega

razkola in telepatije — torej vseskozi prirodna in vsakdanja dejstva psihologije — v najivnem prepričanju, da so ti pojavi le izredni darovi nebeških duhov. Neizvežbani v kritičnem opazovanju niti slutili niso, da delujejo le prirodne, navadne psihološke moči, seveda s posebno dolgoletno vajo meditacij razvite do čudovite učinkovitosti. Na čast herojstvu vaje in askeze se mora priznati, da ne uganjajo bramanski duhovniki zavednega sleparstva, ampak da ravnajo v poštemem prepričanju, izvirajočem iz nekritičnega opazovanja in samoprevare. S kulturnim činom največjega pomena se proslavi moderna psihologija, če izvežba ljudstvo v kritičnem opazovanju in odpre naivnim prepričancem oči“.

„Dobro, prijatelj,“ odvrnem jaz, „tvoja kurjepoltna, fantastična pravljica — se non è vero, è bene trovato! — je popolnoma verojetna. Isto poznajo tudi drugi iz zgodovine filozofije in prakse moderne teozofije. Že davno pred Budo (ok. 500 pr. Kr.) je razvila stara indijska filozofija vse tri tipične filozofske smeri racionalizma (sāṅkhya), empirizma (lokāyata) in misticizma (yoga). Vsiljuje se samo vprašanje, ali so arijski bramani originalno, samostojno zamislili vse tri smeri, ali jih prevzeli od črnih prvoselecev ali kakega soseda? Vse tri sisteme zasledimo pozneje v mnogo mlajši grški filozofiji in tukaj se ponovi isto vprašanje: ali so zasnovali grški filozofi originalno delo, ali ga samo prevzeli od vzhoda in ga v srednjem veku podali dalje zapadu? Ista bramanska šola mistične askeze je vzgajala že pred Budo po istem načrtu. V tečaju racionalizma so se učenci pojmovno in čuvstveno pripravljali, v tečaju loge so se praktično vadili v ekstazi (avtohipnozi), v kateri so vse to nazorno doživeli, po čemer so hrepeneli in za kar so se pojmovno pripravljali, kakor sanja človek ponoči presladke sanje o tem, po čemer je hrepenel podnevi. Buda ni prinesel nič originalnega, v religiozni obliki je izvršil za ljudski razum novo sintezo racionalizma in misticizma ter jo prikrojil na večni ljudski problem: trpljenje-usmiljenje-odrešenje. Po isti bramanski metodi pojmovne priprave in avtohipnoze vežba svoje učence moderni teozof Rudolf Steiner (Theosophie, Einführung in übersinnliche Welterkenntnis und Menschenbestimmung, Leipzig, 1919). Ali, prijatelj, kako sklepaš iz teh znanstvenih, psiholoških dejstev, da je duh največja vraža? Dejstva dokazujejo vendar nasprotno.“

„Duh, duh, kaj je to? Kar pove beseda sama: prazen dih, prazen zvok. Saj evidentno zaznavamo, da ni duh niti realen (zaznaven) niti idealen (predstaven), ampak samo verbalen predmet, to se pravi predmet, kojemu ne odgovarja v istini, neodvisno od človeka druga realnost nego „flatus vocis“, dih - duh, prazen zvok. Kaj je dejstvo? Kar vidiš, slišiš, tipaš, kar enako vidijo, slišijo, tipajo vsi ljudje vseh časov. Kar se proglašča za skrivnostni privilegij ljudij, ki stoje po kritični izobrazbi globoko pod teboj, ki ne pripuščajo nobene kontrole, nobene

eksperimentalne verifikacije svojih izjav, tega vendar ne moremo vzeti za objektivno dejstvo, kakor ne halucinacij vroče glave! Kar je dejstvo, to vidiš, slišiš, tipaš, kadar, kjer in kolikor hočeš. Duhovi pa se prikazujejo samo ponoči in to samo vraževernim, neizobraženim ženicam. Zakaj se noben duh ne prikaže meni, ki sem izobražen, kritičen človek? To bi bilo vendar logično od logičnega duha, da bi pričal zanj logičen in razumen človek, ne strašljiva, smešna babura! Večkrat sem opazoval mlade zdravnike anatome in histologe, kako so razkrajali mrtvega človeka do zadnje žilice, kaj pravim, z drobnogledom do zadnje celice. Vse kotičke smo pretaknili, pretipali ves drob, a duha nismo našli nikjer! To se pravi, nikjer ga nismo videli, slišali, ne tipali!“

„Oprosti, prijatelj, ali piješ iz praznega kozarca, ali ješ iz prazne skledе? Čemu torej iskati po mrtvem človeku, praznem duha, po človeku, iz katerega se je ločil duh? Zakaj niso preiskali tvoji zdravniki živega človeka? Odgovori, ali biva samo to, kar danes vidimo, slišimo in tipljemo? Kam je izginilo tisto, kar smo še včeraj videli, slišali in tipali? Zakaj nočeš videti in slišati svojega živega telesa, ki se giblje, in oglašča vsak hip? Ali ne vidiš, kako se živ človek giblje, ali ne slišiš, kako glasno govori? A kdo premika telo, kdo govori iz njega? Tresi in kliči mrliča kolikor moreš in hočeš, ne gane se in ne da glasu od sebe. Torej vidiš in slišiš nekaj, česar v mrliču več ni! Kaj je tisti nekaj, tisti x? In v sanjah ljubiš brez telesa, vidiš brez očesa, slišiš brez ušesa! Kdo je tisti x, ki vidi brez očesa, sliši brez ušesa? Doživljaj v sanjah je vendar dejstvo, ostane ti živo zarisan v spominu, da ga drugo jutro lahko poveš celemu omizju kakor istinit doživljaj, utegne ti celo usodno poseči v potek bedečega življenja. In prav trivijalno primeri: ali vidiš v električnem stroju električen tok? Vidiš le gibanje, čutiš, tiplješ le električni udarec. Vidno, slišno in tipno stoji torej pred nami vsakdanje dejstvo, da bivajo nevidne moči z vidnimi učinki! Otrok se čudi viharju, nekaj vije in lomi drevesa, česar ne vidi; otrok se čudi praznemu kozarcu, ki je iz njega nevidno izhlapela voda. Magnetizem in gravitacija so enako nevidne moči. Tudi tiste moči ne vidimo, ki deluje v rastoči rastlini in živali, da rastlina in žival odrašča. Celu velikega kazalca na uri ne moremo videti, kako se giblje in vendar se giblje in kaže ure. Tajiti torej ne moremo, kar po tvojih besedah enako doživljajo vsi ljudje vseh časov. Ti sam doživljaš nekaj vsak trenotek tako istinito in intimno kakor nobene druge stvari, nekaj, kar omogočuje tvoje občutke, zaznave, predstave, čuvstva in nagone. Ali si našel, videl, slišal, tipal občutke, predstave, čuvstva in nagone v mrtvem telesu? Tajiti torej ni mogoče važnega in prirodoslovnega dejstva, da se v živem telesu nahaja nekaj, neki x, ki čuti, zaznava, predstavlja, nekaj, kar izgine iz mrtvega telesa.“

„Tega x tudi jaz nikoli nisem tajil, ta x ni samo važno prirodoslovno dejstvo, ampak naravnost prvo dejstvo, ker človek doživlja prav za prav le svoje občutke, zaznave in predstave.“

„Dobro! Istinito doživlja človek le svoje občutke, zaznave in predstave. In kar tiči za temi občutki“ . . .

„Ignoramus, ignorabimus!“

„Prav, ne vemo! A reči ne smemo: ne bomo vedeli! O koliko stvareh so na pr. lahko rekali stari Grki: ignoramus! In mi, njihovi potomci, jih vendar vemo. Pravično moramo torej dejati: ignoro, sed novero (ne vem, ali vedel bom). Kakor se pri starih Grkih ni ustavila rast resnice, upajmo, da se tudi pri nas, ali pri naših potomcih ne bo. Ali to mimogrede. Vrniva se k predmetu. Ti, prepričan materialist, praviš, da doživljamo le svoje občutke, zaznave in predstave“ . . .

„To je objektivno dejstvo. Kar se skriva za njimi, je neznani, nevidni x v enačbi.“

„Tudi jaz, idealist, ponavljam isto: doživljamo le svoje občutke zaznave in predstave . . . A kdo prav za prav doživlja, kaj se skriva za občutki, to je neznani x v enačbi. A ti si blagovolil nazvati svoj neznani x s konkretnim imenom.“

„Da, iz praktičnih ozirov imenujemo mi materialisti ta x — materijo, lahko bi mu nadeli tudi drugo ime, beseda je postranska stvar.“

„Da, beseda je postranska stvar, zato mi idealisti z isto pravico nazivamo ta neznani x z besedo — duh. Oba, materialist in idealist, sta obtičala pred isto neznanko x.“

„Resnično, razlika je samo ta, da vsakteri ta x drugače razlaga in mu na podlagi te razlage navzdeva drugo ime . . .“

„Oprosti, razlagati je mogoče samo to, kar je znano. A ravnokar sva oča dokazala, da je najin skupni x popolnoma neznan. Logično bi torej bilo, da se vzdržimo vsake razlage in da počakamo novih izkustev, ki nam omogočijo razlago.“

„Najin x ni popolnoma neznan, ampak samo na pol. Znani so nam učinki, čeprav ne poznamo vzroka. Učinki so objektivna, znana dejstva, takorekoč dani zaključki, iz katerih smemo sklepati nazaj na prikriti premise. Inverzivna indukcija, obratna silogistika, kaj ne?“

„Točna beseda: obratna silogistika, ki sklepa iz danih učinkov, zaključkov nazaj na neznane premise. Prema silogistika, prema indukcija vodi od znanih premis do tudi znanih, čeprav oddaljenih sklepov. Kako se imenuje znanost, ki logično veže le znana, objektivna, čeprav v prirodi oddaljena dejstva?“

„Po imancatni premi silogistiki deluje znanost fizike.“

„In po transcendentni obratni logiki?“

„Ali me hočeš ugnati, spraviti v zadrego?“

„Vprašam samo: Kako se imenuje tista objektivna, resna, nad vse dvome vzvišena znanost, ki sklepa obratno iz znanih učinkov na neznane vzroke?“

„Filozofi ji pravijo — metafizika.“

„In kako ji porečeš ti, strogi logičar, objektivni prirodoslovec?“

„Zares, imenovati jo moram s posebnim imenom, ker je istinito druga znanost nego fizika (prirodoslovje sploh), ki se drži le znanih in izkustva, ki sklepa iz znanega, bližjega na oddaljeno. Neznana fizike je le relativna in se nanaša na dosegljivo oddaljenost, išče le skrite zveze med danimi vzroki in danimi učinki. Zares, priznati moramo posebno objektivno znanost, ki prestopa meje izkustva in sklepa iz danih učinkov na neznane vzroke. Zares, ta objektivna znanost je — metafizika.“

„Hvala ti, prijatelj! Samo nekaj morava še popraviti, uvodoma si omenil neko vražo. Da se hitreje spomniš, te vprašam, ali ni materija — največja vraža?“

„Da, da, rekel sem, da je največja vraža duh. Prav, z isto pravico trdiš ti, da je največja vraža materija. Oba sva butnila s čelom ob skrivnostni izid istega neznanega x , le da sva označila isto neznanko z različno besedo.“

„Pa še več, dognala sva, da je dozdevna neznanka neznana le na pol, da se vidno, slišno, tipno razodeva v učinkih, ki so nam bližji, znanejši in prvotnejši, nego katerikoli drug učinek. Doživeli smo spet enkrat sramotni eksperiment, da je človek najbolj slep za to, kar mu je najbližje, da se po nekem čudnem zakonu odpira njegova pozornost najprej oddaljenim, tujim predmetom, nazadnje šele sama sebi, da zagleda v zrcalu zavesti vse drugo prej nego lastni obraz. Dognala sva, da je fiziki enakopravna znanost — metafizika, in da se deli prav za prav vsaka stroka na dve polovici, na fiziko in metafiziko. Vzemimo na pr. fiziko samo. Kdo je že videl bistvo materije, atome in molekule, električne in magnetične valove? Kar se govori in piše o teh neznanih predmetih, to spada v metafiziko. In vsak pošten fizičar razdeli svojo knjigo na dva dela, na fiziko in metafiziko. Enako tudi psiholog: opazovanju in eksperimentu pristopne psihične pojave bode razpravljal v psihologiji, na pol neznane pa v metafiziki psihologije, v parapsihologiji ali mikro-psihologiji. Metafizika je sistematična znanost o neznanosti, objektivni, znanstveni ignorantizem. Mogoče je neznanost celo predpogoj vsaki znanosti, namreč natančno začrtane meje tega, kar še ne znamo, ne vemo. Tako pa mešajo kratkovidni, nekritični znanstveniki v znanost hipoteze o neznanem in obujajo v mladem, po resnici hrepenečem duhu lažniv vtisek dovršenosti in popolnosti. Mladi duh povesei svobodna, za polet v neskončnost pripravljena krila, povesei jih in poveša v sugestiji popolnosti tako dolgo, da otrpejo, izhirajo, nesposobna pozneje za vsak samostojen in svoboden polet.“

„Resnično, za napredek znanosti je odločilnega pomena strogo razlikovanje znanosti in neznanosti, obeh delokrogov fizike in metafizike.“

„A prezreti ne smemo dvojnega, prvič, da niso meje obeh delokrogov ostre, ampak da prehajajo druga v drugo; drugič, da se v času z napredkom znanosti krog metafizike čimdalje bolj oži in manjša, da krog spoznanja in znanosti raste po principih noturizma, da se naposled izpremeni — seveda teoretično mišljeno — v pozni bodočnosti vsa metafizika v fiziko, vsa neznanost v znanost.“

Pozno ponoči se je poslovil prijatelj, neizprosni logičar in izpreobrnjeni materialist, s sledečimi besedami:

„Precej so se razširile nocoj moje meje znanosti na škodo neznanosti. Nepobitno sva se prepričala o bivanju nevidnega sveta, nevidnih moči, ki posegajo z dejstvi objektivnih učinkov v delokrog takozvanega vidnega, materialnega sveta; neovrgljivo sva dognala potrebo posebne znanosti in izsledovanja nevidnih moči, potrebo metafizike. Seveda se mogoče bistveno razlikuje naša moderna, znanstvena, prirodoslovna metafizika od vraževerne ljudske metafizike. Znanstvenemu psihologu pomeni duh nekaj vse drugega nego hribovskemu ali srednjeafrikanškemu vraževercu. Nikakor ne tajimo eksistence neke višje, mogočne, nevidne moči, imenovane duh, če popravljamo ljudstvu zmotno, vražno pojmovanje duha. Nasprotno, pridobiti hočemo pojmu duha nove, žive in učinkovite veljave, udejstviti hočemo renesanso prenovljenega, pomlajenega duha, oživiti in prenoviti hočemo znanost o duhu in drugih nevidnih močeh prirode, metafiziko. Krátkomalo: duh in metafizika sta najvažnejši prirodoslovni dejstvi za razvoj individualnega in socialnega življenja.“

Faktizem je posebna stroka zase, bavi se z ugotovitvijo dejstev (faktov), faktizem pripravlja samo gradivo, ki iz njega zida logika sistem in stavbo znanosti. Ugotovitev in razlaga dejstva je dvojno delo. Z ugotovitvijo duha se šele začena znanstveno delo psihologije, nastava enačbe z nezanko x zahteva tudi rešitev enačbe. Poglejmo torej, kako je reševal doslej to enačbo vraževerni ljudski razum, kako so jo reševali propali, vraževerni verski sistemi, kako jo rešujejo dandanes moderni vražni verski sistemi in moderni okultizem? Premerimo na drugi strani, koliko je napredovala objektivna, znanstvena psihologija, ali se je znatno približala rešitvi enačbe, ali pa jo morda čaka po principih noturizma še večja polovica pota?

(Dalje prihodnjič.)

DR. IVAN LAH:

REFORMNE SMERI V ČEŠKEM ŠOLSTVU.

Mi smo narod Komenskega, skrbeli in trudili smo se za naše šolstvo, toda to delajo tudi narodi, ki niso imeli Komenskega. Mi moramo skrbeti za šolstvo, za njegov napredek, za znanost in umetnost mnogo bolj in drugače, nego drugi narodi. Šolstvo in njegov procvit mora biti naša prva in glavna narodna in politična skrb. To je oporoka Komenskega in naših čeških bratov. To je cilj našega humanitetnega prepričanja. Masaryk.

Ko sem bil meseca marca z jugoslovanskimi novinarji v Pragi, sem z veseljem pozdravil zopet našega dragega prof. Drtino, ko sva se srečala v hotelu pri „Zlati Husi“. Češka vlada je preskrbela za naše zborovanje temeljite referate iz svojih ministrstev; šolski referat nam je podal sam prof. Drtina, ki je kot državni tajnik vodja v ministrstvu šolstva.

Pozdravil nas je s toplimi besedami, z željo, da bi bil naš poset začetek novega dela, da okrepimo in poglobimo kulturne zveze med Čehoslovaki in Jugoslovani.

„Spoznajmo se in ljubimo se! Demokrasko in republikansko šolstvo, ki ga želimo in hočemo urediti, ima nalogo, da organizira vzgojo in izobrazbo mladine pa tudi odrastlih. To smatramo za prvo dolžnost naše države. Ta prva naloga šolstva mora biti izražena in zagotovljena v našem osnovnem šolskem zakonu. S tem je v zvezi zahteva, da je znanost in šola v naši državi svobodna in da mora vsa vzgoja v šolah vseh stopenj in vrst urejena biti tako, da odgovarja uspehom znanstvenega raziskovanja. Zato je šolstvo politicum t. j. država je faktor, ki naj v prvi vrsti ustanavlja, vzdržuje in organizira šolstvo s pomočjo drugih faktorjev.

Javna šola kot državna ustanova ne sme biti na temelju konfesije t. j. mora biti laiška simultana, ravnopravna in pristopna vsem konfesijam, ki pa imajo pravico svojo mladino vzgajati v svojih verskih naukih izven šole. Iz tega sledi, da so tudi privatne šole dovoljene samo pod gotovim uspehom, in sicer, ako se hoče poiskusiti kako reformno smer, da se izboljša učni red, načrt, ali način, ki obeta napredek. Privatne šole ne morejo nikoli nadomestiti javnih šol.

Šolski obisk bo v naši republiki obvezen osem let, t. j. od 6—14 leta: narodna, osnovna in meščanska (občanska) šola. K njim se pripoji še obligatna nadaljevalna šola za oba spola v mestih in na deželi, ki bo trajala 3 leta (v zimskih mesecih) in bo nudila ljudem od 14—17 leta — torej v dobi, ki je za izobrazbo najvažnejša — splošno in strokovno izobrazbo: ta šola bo skrbela za moralno in državljansko vzgojo, določenih je po 5—6 ur na teden.

Kakor bo državna šola pristopna vsem konfesijam, moramo v osnovnih zakonih skrbeti za to, da se šolska mladina ne odtuji narodu, in moramo za narodne manjšine v eni ali več sosednih občin skrbeti za to, da se v takih krajih ustanove narodne manjšinske šole, kakorhitro število otrok v tem okraju doseže predpisano minimaino število za otvoritev obvezne javne šole.

Uprava šolstva, ki smo jo prevzeli kot siromašno avstrijsko dedščino, bo po naši ustavi doživela temeljito izpremembo. Upravo vsega šolstva bo vodilo v imenu države ministrstvo šole in narodne prosvete. To ime znači program. To ni več staro avstrijsko ministrstvo za kult in prosveto (za uk in bogočastje), ampak s tem hočemo reči, da je ministrstvo najvišja stopinja republike, ki mu je v prvi vrsti podrejeno vse šolstvo in da vsled tega ne bo nobena šola pod upravo kaknega drugega ministrstva, pri čemer pa se zagotovi posameznim strokovnim ministrstvom primeren vpliv z ozirom na njih interese. Ministrstvo šolstva upravlja vse šole, obenem pa je tudi ministrstvo za narodno prosveto. Pod prosveto razumemo vzgojo odrastlih, ki ne obiskujejo več šol. Šolstvo in prosveta morata tvoriti organsko celoto in se med seboj izpopolnjujeta: z njima se dviga moralna kultura in s tem tudi gospodarski napredek narodne celote. „Kultus“ (bogočastje) se vrne pod ministrstvo zunanjih zadev, ko se izvede reforma razmerja med cerkvijo in državo.

Za upravo šolstva bodo sledeče instance: krajni šolski svet, župni ali okrajni šolski svet in ministrstvo šole in nar. prosvete kot najvišja inštanca. Za nadzorstvo bodo določeni šolski svetniki (bivši nadzorniki) in sicer: okrajni, državni, ministrski. Okrožni svetniki bodo določeni v posameznih okrožjih in njih pedagoško-didaktično delo bo urejeno tako, da ne bodo obremenjeni z administrativnim delom, ki ga ima po ameriškem vzoru (school management) strokovno izvrševati okrožna inštanca. Svetniki bodo pedagoško-didaktični strokovnjaki, ki bodo podpirali učiteljstvo pri njegovem delu in pri samoizobrazbi: oni naj bodo res svetovalci in prijatelji učiteljstva.

V omenjenih šolskih svetih, ki bodo pridelnjeni šolskim inštancam (svetnikom), bodo zastopniki občin, učiteljstva in staršev: vpliv konfesije mora biti iz njih izključen. Na okrožno upravo pripadejo dolžnosti sedanjih okrajnih in deželnih šolskih svetov, v kolikor ne pridejo naravnost v področje ministrstva. Pri ministrstvu šole in nar. prosvete bo vrhovni šolski svet; kot skupščina vseh šolskih svetov, nekak šolski parlament, ki bo zasedal vsaj dvakrat na leto; poleg njega bo pripravljala načrte in reforme pedagoška ustanova Jana Amosa Komenskega, ki že obstoji.

Predšolska izobrazba: L. 1910. je bilo na Češkem, na Moravi in v Šleziji 1192 otroških vrtcev, z 710 oddelki, v njih je bilo 35.000 otrok in 860 učiteljic. Sedaj se pripravlja reforma teh zavodov. Vsaj zavodi,

ki skrbe za deco pred obveznim šolskim poukom, dobe naslov: materske šole (Škola materska: ime izhaja od Komenskega). Vzgojna sredstva so: igre, predstave predmetov in razgovori o njih, pregovori, petje, telesne vaje, lahko delo in vzgoja k samostojnosti.

Organizacija materinskih šol zahteva, da obiskujejo te šole vsi otroci od petega leta, dasi se s tem povsem ne strinjamo. Ustanoviti bi se morale te šole v vsaki občini z 2000 prebivalci. Stroške prevzamejo občine s pomočjo države. Družbe in posamezne osebe morejo ustanavljati te šole samo z dovoljenjem najvišje instance. Materske šole naj bodo samostojne, s svojo upravo: vzgojiteljice morajo imeti predpisano izobrazbo. Organizacija učiteljic teh šol zahteva zastopstvo v nadzornih inštancah, deželno in okrožno nadzornico, zdravniško nadzorstvo, reguliranje plače in reformo vzgoje. Potrebno izobrazbo dobi mladina v narodni šoli, ki se deli v občno in meščansko šolo. Posledice vojne: odhod tujega učiteljstva ob začetku republike in premeščenje domačega učiteljstva na Slovaško, vse to je povzročilo, da ni dovolj učnih sil: te vrzeli bo mogoče izpolniti šele čez nekaj let. Narodna šola v češkoslovaški republiki gre za ideali humanitete in demokratizma, za ideali enakosti, bratstva in svobode, socialne pravičnosti in harmoničnega razvoja duha in telesa. Telesno vzgojo pospešujejo poleg telovadbe tudi svobodne igre. V najnovejšem času se z uspehom goji skavtstvo. Šolskih zdravnikov je doslej 70. Njih delo se bo revidiralo in reorganiziralo, šolsko zdravstvo se priznava kot važen del vzgoje. Za organizacijo telovadbe se ustanovi poseben telovadni zavod, ki ima namen, da postane nekaka visoka strokovna šola za izobrazbo telovadnega učiteljstva in: tu naj se podajajo tudi navodila za negovanje zdravja in telesne sile.

Na mnogih šolah imamo šolske hranilnice, ki se bodo ustanovile tudi drugod, da se z njimi poskrbi za hrano siromašnim otrokom.

Izdatno podporo šolstvu dajejo t. zv. okrožne komisije za varstvo mladine, ki so zdaj združene v deželne komisije. Z izpremembo politične uprave se bodo te komisije strnile v skupno državno komisijo, v kateri bo zastopana tudi Slovaška. Poleg tega se bo prebivalstvo samo organiziralo za podporo šole in vzgojo mladine v posebne vzgojne svete. Splošno mora biti skrb za mladino in njeno varstvo s sistematičnim delom v podporo šoli in javni vzgoji.

Meščanske šole imajo namen, da dajo višjo občno izobrazbo s posebnim ozirom na potrebe praktičnega življenja (zemljedelstva, industrije, trgovine). Istotako morajo pripravljati za študije na strokovnih šolah (obrtnih, trgovskih itd.). Meščanska šola ima tri razrede, ki se priklone na peti razred občne šole; namenjena je torej mladini 11—14 leta. Na njih so nastavljeni strokovni učitelji s posebnimi izpiti. Pouk se deli na tri dele: gramatično-historični, prirodno-znanstveni in matematično-tehnični. K posameznim meščanskim šolam se pridajo enoletni

strokovni poučni tečajji, ki imajo posebno nalogo, da poglobijo in izpopolnijo izobrazbo dijaka za nadaljnji strokovni študij.

Meščanske šole so po spolu razdeljene: v malih mestih je dovoljena koedukacija. Meščanska šola se mora ustanoviti, ako v občini obiskuje občno ljudsko šolo 400 učencev. Na Češkem je bilo 420 čeških in 250 nemških meščanskih šol, na Moravskem 70 čeških, 100 nemških, v Šleziji 11 čeških, 34 nemških, 1 poljska; na Slovaškem 83 po večini slovaških. Meščanske šole uživajo velik ugled pri prebivalstvu, ki neprestano prosi, da se ustanove tudi po manjših mestih: danes je meščanska šola že v marsikateri vasi. V bodočnosti se dela na to, da bo meščanska šola obvezna, teritorij republike bi se razdelil na okrožja s polumerom 5—6 km, ki bi spadala pod eno šolo. Na znotraj je treba meščansko šolo reformirati, tako da postane res praktična šola z ročnim delom. Splošni vzgojni njen značaj s tem seveda ne sme biti oškodovan. Gre za to, da bi bila razširjena na 4 leta. Učiteljstvo naj bi dobilo akademično izobrazbo.

Popolna reforma šole je danes nemogoča, dokler obiskujejo šolo učenci, ki onemogočujejo skupno delo in napredek, bodisi da so duševno omejeni, nezdravi ali pokvarjeni. Ta mladina mora dobiti skrbne vzgoje v posebnih zavodih (pomožne šole). Tudi te šole morajo biti javne, na državne stroške. Tu je treba pred vsem temeljite individualne vzgoje in izobrazbe, ki bo prilagodena značaju gojencev. Gojence bo treba razdeliti po sposobnostih, treba bo preskušene metode in predvsem vaje za delo. Za te šole je treba posebnega učiteljstva s strokovno izobrazbo. Ministrstvo je izdalo o tem posebno naredbo. Dne 2. decembra 1919 je bila o tem vprašanju anketa v institutu Komenskega, kjer je učiteljstvo zahtevalo, da postanejo te šole javne, da se ustvarijo samostojni razredi in da se po zakonu določijo razmere učiteljstva.

O pouku in ročnem delu na občnih, meščanskih in srednjih šolah je priredil pedagoški zavod Komenskega pismeno anketo in je bilo sklicano tudi posebno posvetovanje. Ministrstvo dozdej ni imelo sredstev, da bi bilo moglo izvršiti vse predloge, vkljub temu je izvršen važen kos dela. Predvojne odredbe so z vojno prenehale: ministrstvo je izdalo 29. marca 1919 naredbo, s katero se na občnih šolah za poskušnjo uvede ročno delo. Poročila javljajo, da je stvar imela uspeh in da so nekatere stroke ročnega dela doslej uvedene v 25 čeških in 15 moravskih okrajih. Ministrstvo je odredilo posebne počitniške tečaje l. 1919 za učiteljstvo. Teh tečajev je bilo 15 (3 v delavnicah obrtnih šol). Da je učiteljstvo razumelo pomen teh tečajev, dokazuje dejstvo, da prosi sedaj 34 okrožij za take tečaje. O božiču 1919 je bila izložba izdelkov v muzeju Komenskega, ki je pokazala uspehe teh tečajev. Pri ustanavljanju pomožnih šol skrbi šolska uprava za to, da bodo te šole diferencirane, (za duševno nerazvite, gluhoneme, slabotne itd.), osrednji zavod pa bi sprejemal samo težke slučaje, kjer je nujno potrebna vzgoja v zavodu. Takih za-

vodov bi ne bilo treba mnogo in bi se našlo sredstev, da se vzorno uredi. Mnogo dela nas čaka na Slovaškem, kjer takih šol, razven zavoda za gluhoneme, sploh ni bilo.

Za gluhoneme imamo na Češkem 5 zavodov in 2 šoli, vse privatnega značaja z državno podporo. V zavodih se uvaja oralna metoda. Metoda z znaki se je ohranila v nekaterih Márezalnih zavodih, ponekod se poskuša s kombinacijo. Jasno je, da se bo za vse normalno nadarjene gojence uvedla oralna metoda.

Na Moravskem imamo 4 deželne zavode za gluhoneme: 3 češke, 1 nemški. Tam so tudi gojenci iz Šlezije. Sedaj delamo na to, da se osnuje gluhonemnica v Opavi. Zavodi so izborno urejeni. V Slovaški so vsi zavodi za gluhoneme državni. V Jelšavi so mažarske paralelke, v Uzhorodu rusinske. Nemški otroci so v čeških in moravskih zavodih. Za izobrazbo učiteljstva je bil prirejen v novembru in decembru 1919 poseben tečaj, na katerem so predavali strokovnjaki in vseučiliški profesorji. Ministrstvo je 9. junija 1919 priredilo posebno anketo o gluhonemih. Za slepce so na Češkem 4 vzgojni zavodi, vsi privatne ustanove. Po vzajemnem dogovoru se je določilo, da se bo vršila izmena gojencev tako, da se bo vsak zavod lahko specializiral po starosti gojencev. Morava ima v tem med našimi deželami prednost: ima krasno urejen zavod za slepce iz Morave in Šlezije v Brnu. Slovaška še nima zavoda za slepce: pripravljamo se, da ga ustanovimo. Že sedaj sprejemamo slepce iz Slovaške v naše češke in moravske zavode. Učiteljstvo teh zavodov je bilo doslej v slabem materialnem položaju, ki se bo s pomočjo države izboljšal. Ministrstvo hoče tudi tem šolam dati javen značaj.

Za zapuščeno in pokvarjeno mladino sta v Pragi dva zavoda: v Rakosci pri Libnu in Olivov zavod v Ričanih. Nekaj zavodov vzdržuje osrednja komisija za varstvo mladine, a ti ne zadoščajo. Tudi deželne poboljševalnice ne odgovarjajo zahtevam in jih je treba reformirati. Te vrste zavode imata tudi Morava in Šlezija. Slovaška ima dobro urejeno poboljševalnico v Košicah.

Za škrufulozne otroke skrbi posebno društvo z delavnim predsednikom dr. Jedičko na čelu. Podoben zavod je bil osnovan tudi v Brnu.

Za tuberkulozne otroke je v Luži deželni senatorij z dvorazredno šolo, v Žamberku je zanje zdravilišče, cela vrsta privatnih zavodov se osnuje v bližnjem času.

Za slaboumne otroke je na Češkem edini zavod Ernestinum, ki ga vodi dr. Herfort v Budjevicah.

V najbližjem času bo šolska uprava organizirala otroške vrtce, zavetišča in jaslice (zavode za dojenčke) in bo poskrbela za strokovno vzgojo učiteljev takih zavodov.

Ljubezen do narodnega jezika je poklicala v življenje obrambna društva, ki so ustanavljala šole po mestih, kjer so bili Čehi v manjšini. To so bila: Matica Školska, Narodna Jednota Severočeška in Narodna

Jednota Pošumavska. Poleg njih je društvo „Komensky“ posebno skrbelo za češke šole na Dol. Avstrijskem in na Dunaju. Nemci so imeli svoj Schulverein. Razlika je bila ta, da češke šole niso sprejemale nemških otrok, dočim so nemške šole vabile češko deco, da bi jo ponemčile. Zdaj imajo Nemci še okoli 30 svojih šol v čeških mestih. Čeških šol je bilo okoli 300 in 60 otroških vrtcev. Razmerje manjšinskih šol dokazuje, kako je preje češka šola trpela pod tujim pritiskom — dokazuje pa tudi požrtvovalnost in vnemo, s katero je narod vzdrževal svoje šole. Češke manjšinske šole na Dunaju imajo zdaj 60 razredov.

Po prevratu je dala Nar. skupščina duška pravici z zakonom, ki določa, da se more javna narodna šola ustanoviti v vsaki občini, kjer je najmanj 40 otrok, ki so dolžni obiskovati šolo v svojem materinskem jeziku. Iz važnih razlogov more ministrstvo dovoliti šolo tudi za manjše število. Stroške nosi dežela in država. Predsednik drž. šol. sveta ima pravico odpraviti ali na manj razredov skrčiti šolo, ako ni 40 otrok, ki so obvezni, to šolo obiskovati.

Na podlagi tega zakona so postale češke manjšinske šole javne in cela vrsta nemških šol je bila odpravljena (med temi 22 razredov v Pragi). Ta izprememba se je vršila popolnoma po pravici, ker so nekatere nemške šole imele smešno število učencev. Dognalo se je, da se je za 25 učencev vzdrževala 5razredna šola, drugod je bilo v razredu 7 učencev i. t. d. Z zakonom o manjšinskih šolah se drugim narodnostim ne dela krivica, češka šola pa je dobila kar ji gre po pravici.

Na Slovaškem je bil do prevrata v veljavi Apponyjev zakon, ki je imel pomažariti Slovaško. Povsod se je učilo izključno mažarsko, le na 737 konfesionalnih šolah se je učilo slovaško. Do 30. oktobra 1919 (dan svetomartinske deklaracije) je nastala izprememba, ki pomeni pravo revolucijo. Republika je prevzela slovaške šole, ki so jih Mažari zapustili: več šolskih stavb in prostorov je bilo uničenih in opustošenih. Značilno je, da smo v tem kratkem času dosegli, da se danes na Slovaškem uči izključno slovaško od 3639 v 2686 narodnih šolah.

Razmere na Slovaškem so zelo različne, večina narodnih šol ni državni: država ima svojih šol samo 807, druge so konfesionalne: 1611 rimsko-katoliških, 493 evangelsko-augsburških, 218 evangelsko-reformatorskih, 296 grško-katoliških, 84 židovskih, 110 občinskih in 30 društvenih. Slovaški odsek ministrstva šole in nar. prosvete je izvršil veliko delo, ki zasluži priznanje. Preskrbel je potrebne učne knjige, in tudi učitelji so dobili svoje učne pripomočke.

Veliko skrb namerava republika posvetiti organizaciji nadaljevalnih šol, ki bodo obvezne za odrastlo mladino. Velika napaka socialno-vzgojnega sistema je, ako preneha vpliv vzgoje na mladino s 14 letom. Ravno doba od 14—17 leta je za razvoj človeka neizmerno važna. S prebujenjem spolnega čustva se odpirajo novi svetovi. Večina nazorov iz socialnih nauk, ki so za življenje državljana v demokraciji velike važ-

nosti, postanejo razumljivi šele zrelejšemu razumu po 14 letu. Takrat se šele začne buditi družabni čut, in zato je v tej dobi treba mladino uvesti v nauk o družbi in organizaciji države. Zato naj triletno obvezno obiskovanje nadaljevalne šole izpopolni splošno izobrazbo mladine, nudi naj glavne nauke iz higijene, etike, politike, nar. gospodarstva in umetnosti, ter naj da priliko tudi za izobrazbo v tujih jezikih. Po značaju kraja, kjer se šola nahaja, naj se v teh šolah pazi na primerno strokovno izobrazbo za gospodinjstvo oz. za vzgojiteljice, pestunje, bolničarke, dojilje itd.

Take šole organizirati smatramo za najvažnejšo dolžnost. Učni čas bi se določil na zimske mesece, obisk bi se omejil na dva popoldneva v tednu, šola bi morala imeti primerne učne pripomočke in učiteljstvo bi moralo imeti zato posebno predizobrazbo. Te šole bi ustanavljali okrajni odbori in država bi jih podpirala s subvencijami. Teh šol ni mogoče ustanoviti takoj, ampak počasi tekom let. Treba pa bi bilo o tem sklicati anketo strokovnjakov in poznavalcev razmer v dogovoru z oddelkom za nar. prosveto, da se začne o teh šolah obvezna akcija. Važno je, da se pravočasno otvorijo kurzi za učitelje nadaljevalnih šol.

Od tega nameravanega nadaljevalnega šolstva je treba razlikovati obrtne nadaljevalne šole, ki so že po vseh mestih in skrbje za strokovno izobrazbo mladine, ki se uči obrti in industrije. Značilno za naše bivše razmere je to, da pod Avstrijo pri nas te šole niso imele zakonite podlage.

Obrtne nadaljevalne šole so dosedaj triletna splošna ali strokovna. Občne se omejujejo kolikor mogoče kot strokovne šole za posamezne stroke. Učni čas znaša 8—10 ur na teden. Število teh šol presega 1000 in imajo 100.000 učencev in 4000 učiteljev.

Za pouk o teoretičnih predmetih se rabijo meščanski učitelji in profesorji srednjih šol, za prakso pa strokovnjaki po poklicu in absolventi strokovnih obrtnih šol. Te šole ustanavljajo in vzdržujejo šolski odbori. K celemu proračunu plača država eno tretjino, dežela eno tretjino in eno tretjino plačajo interesenti (občina, zadruga).

V bodočnosti bo država vse te šole postavila na zakonito podlago. Dozdaj so se ustanavljale po naredbi. Organizacija in uprava bodo v področju žup. Učni načrt bo preurejen in izpopolnjen v smislu državljske in strokovne vzgoje.

Poučevala se bo na teh šolah etika, državljski nauk in socialna zakonodaja. Stroške prevzame država v večji meri na se s tem, da plača učitelje, drugo uredi občine in župe.

Nadaljevalnim šolam se pridružijo po večjih središčih posebni kurzi za starejše delavce. Po župnih mestih bodo javne risalnice in knjižnice za obrtni naraščaj.

Obrtne šole se pri nas splošno dele na višje, mojstrske in strokovne.

1. Višje obrtne šole pripravljajo tehnično uradništvo za pisarne in delavnice v posameznih strokah. Te šole se morajo prilagoditi modernim zahtevam tehnike.

2. Mojstrske šole so osnovane na predhodni obrtni praksi. Učenec pride po 2—3letni praksi na šolo za dve leti, da se izpopolni v naukih, ki mu bodo kot bodočemu obrtniku in delovodji potrebni.

3. Strokovne šole bodo urejene tako, da bo vsaka obrt imela vsaj en zavod, ki bo zanjo nudil potrebno popolno izobrazbo. Strokovnih šol doslej še ni dovolj, čeških je mnogo manj nego nemških. Te šole morajo imeti delavnice in strojne oddelke, da učenci spoznajo napredek v izdelovanju.

Opozarjam na položaj praške umetniško-obrtne šole. To je višji zavod te vrste in pripravljamo potrebne reforme, ki bodo to šolo približale praktičnim namenom umetniške obrti.

Ženske obrtne šole se bodo izpremenile v družinske šole, namenjene vzgoji srednjih vrst in urejene tako, da bi se njih absolventke mogle posvetiti izdelovanju obleke in perila. V l. 1919-1920 je v republiki 19 obrtnih, 48 strokovnih, poleg tega še 37 šol za drobno obrt (čipke, vezenje itd.); ženskih obrtnih šol je 63.

Narodnostno se v tem oziru še ni vse uredilo. Na Češkem n. pr. je od 43 šol 18 čeških in 25 nemških, na Moravskem od 11 strokovnih šol 5 čeških, 6 nemških, v Šleziji sta 2 češki, 4 nemške: vsega skupaj je 60 strokovnih šol, 25 čeških in 35 nemških. Proračun za obrtne šole znaša 3,210.000 K.

Trgovskih šol imamo tri tipe: štirirazredna trg. akademija, dvo-razredne trg. šole in nadaljevalne trg. šole. Trgovske akademije so nadaljevanje nižjih srednjih šol, dvorazredne trgovske šole so urejene kot meščanske, in trg. nadaljevalne šole so za vajence. Značilno je, da je število trgovskih šol po prevratu zrastle za 28%, število učencev pa za 23%. Število nemških trg. šol je zrastle za 2%, število učencev pa je padlo za 14%.

Stara avstrijska vlada je prepuščala ustanavljanje teh šol občinam, trg. gremijem in trg. zbornicam. V našem ministrstvu se dela na to, da se vse te šole poddržijo. Učiteljske organizacije pripravljajo za te šole nov učni načrt, toda celotna reforma se bo mogla izvesti šele v zvezi z reformo meščanskih in srednjih šol, ker bo trgovsko šolstvo spadalo v njih organizacijo. Na trgovskih akademijah je uveden zrelostni izpit za one, ki hočejo prestopiti na visoko trgovsko šolo.

Sedaj hočem vam podati pregled srednjih šol. V šolskem sistemu so srednje šole spojna vez med ljudsko (občno) in visoko šolo. Pri nas ima srednja šola dvojni namen: 1. Srednje šole naj dajo kot občne in meščanske šole splošno naobrazbo, toda višjo nego ono, ki je vsakemu potrebna. 2. Srednja šola naj pripravlja za znanstveni študij na visokih šolah.

Imamo dvojno vrsto srednjih šol: gimnazije (via antiqua) in realke (via moderna). Med temi je tudi srednji tip, realna gimnazija, ki ima samo latinščino brez grščine, zato pa ima moderne jezike in več mate-

matike in prirodnih ved. Te realne gimnazije so dvojne vrste: tip A, ki ima pouk latinščine 8 let, in tip B (reformirana realna gimnazija), ki predstavlja združitev nižje realke (brez latinščine) z višjo realno gimnazijo, kjer se uči 4 leta latinščina po več ur na teden.

Poleg tega imamo ženske srednje šole, posebno realno gimnazijo (tip B) in dekliške šestrazredne liceje, ki imajo štiri razrede enake nižji realki, in dva višja letnika t. zv. dekliški licej, ki naj nudi višjo izobrazbo ženski mladini za družinsko in družabno življenje.

Zelo važen problem je notranja ureditev teh šol: knjižnice, laboratoriji itd. Upam, da bomo uredili vse, kar zahteva moderni čas (telesna vzgoja, higijena). Ubožnim dijakom bo nudila pomoč država, ki je stavila za ta namen 100.000 K v proračun. Za zvezo s Slovaško je določenih 50.000 K, da potujejo češki profesorji na Slovaško in slovaški na Češko.

Napredek v pedagoški stroki bomo podpirali s posebnimi nagradami za pedagoške razprave, ki pokažejo v vzgoji novo pot napredka. V preteklem šolskem letu smo izvršili samo nekaj manjših šolskih reform, celotna reforma se izvrši šele na podlagi posebne ankete, ki je bila izročena pedagoškemu zavodu Komensky. Na vse pozvane faktorje so se razposlale pole s podrobnimi vprašanji in na podlagi odgovorov se bo sestavil načrt, ki bo predmet skupnega posvetovanja strokovnjakov.

* Že danes si moremo približno predstaviti glavne misli naše srednješolske reforme:

1. Reformo je treba začeti od najnižjih šol in jo je treba organsko izvesti do najvišje stopinje.

2. Steber celega učnega načrta je materinski jezik in naša narodna kultura, ki jo mora vsak dijak temeljito poznati.

3. Srednja šola bo imela skupni temelj nekaj let (morebiti 4); skupna nižja srednja šola, ki se v gorenjih razredih razcepi na več panog (v glavnem 3), kakor odgovarja sposobnost dijaka.

4. Zadnjemu letniku se namerava pridati še en letnik, ki ima služiti kot prehod na visoko šolo.

5. Večjo pozornost bomo posvetili učenju jezikov. Praktično znanje jezikov se bo pospeševalo s konverzacijskimi krožki, ki jih bodo vodili učitelji iz tujih dežel. Vprašanje klasičnih jezikov se bo rešilo v tem smislu, kako bi se moglo iz antične kulture črpati čim več znanja za modernega človeka.

6. Prirodnoznanstvo se bo dopolnilo s praktičnimi vajami.

7. Moralni in državljanski vzgoji se bo posvetilo več skrbi.

8. V tem smislu se mora urediti tudi telesna vzgoja.

9. Uvedli bomo ročno delo kot važno vzgojno sredstvo (poskuse smo napravili z uspehom v Jindrichovem Gradcu in na Žižkovu).

10. Ako hočemo, da reformirana srednja šola dobro uspeva, je najprej potrebno, da se reformira učitelj, da se na visoki šoli primerno pripravi za občno in strokovno izobrazbo.

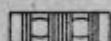
Srednje šole na Slovaškem so že precej napredovale, tako da je Slovaška preskrbljena s srednjimi šolami v narodnem in drugih dveh jezikih. Od profesorjev je ena tretjina poslanih iz Češke. Pripravljamo nekaj novih šol na skrajni meji; glavna stvar pa je, da se sedanje ne-državne t. j. konfesionalne šole poddržavijo.“

To so v glavnem reformne smeri češkemu šolstvu. Temeljito reformo bo izvršila šele anketa in državni zakon ji bo dal stalno podlago. Anketa pa se ne vrši na ta način, kakor pri nas, kjer se povabi nekaj ljudi, ki se posvetujejo v zaprti sobi med seboj: anketa mora biti stvar javnosti: šola je podlaga narodne in državne kulture: zato je treba, da jo ustvarjajo narodni in državni činitelji. Doslej mi še ni znano, ali smo že začeli s kako anketo, ki bi se posvetovala o tem, kako bi postavili vse naše šolstvo na kolikor mogoče skupno podlago. Doslej smo čuli le posamezne glasove o potrebi reforme; oglasili so se tudi posamezni strokovnjaki z nasveti. Do reforme pa je menda še daleč. Zadnji čas smo čitali nekaj člankov o vprašanju, kako naj se uredi pouk slovenščine in srbohrvaščine; doslej torej niti to prvo vprašanje ni rešeno; dobro je, da se vprašanja pogosto tudi sama — rešujejo. Za nas in za vse slovanske narode nastaja tudi važno vprašanje: učenje slovanskih jezikov. Na Češkem prevladuje mnenje, da bi bilo treba na čeških srednjih šolah učiti po dve uri na teden srbohrvaščino, pri nas pa češčino. Toda za sedaj nimamo dovolj profesorjev, ki bi obvladali oba jezika, s samo zamenjavo profesorjev bi se ta reforma ne dala izvršiti; vojna je v tem oziru nam nekoliko pomagala, ker so ljudje imeli priliko naučiti se raznih jezikov; v bodoče bi se dalo to doseči na ta način, da bi slavisti po eno leto študirali na drugih slovanskih univerzah. Znanje slovanskih jezikov bo čimdalje bolj potrebno, doslej smo rastle pod skupnim nemškim nadzorstvom in smo se vsaj po nemško med seboj razumeli. Zdaj bo ta tuja vez odpadla in jo moramo nadomestiti z lastno kulturno vezjo. Misliti moramo na zgradbo skupne slovanske kulture; malo častno je za nas, če čitamo tuje pesnike v originalih — slovanske pa v prevodih (ali pa sploh ne)! Čez sto let se bodo nam čudili, da smo Slovani čitali grškega Homerja v originalu, Gundulića, Mickiewicza, Puškina itd. pa smo komaj po imenih poznali! V tem oziru je treba temeljito reformirati slovansko šolstvo.

Stari Kollar je predlagal pred 100 leti t. zv. pasivno znanje slovanskih jezikov t. j. vsak naj govori svoj jezik, drugega pa naj se nauči toliko, da ga razume. Za oni čas je bilo to mnogo — za danes je skoraj premalo. Praktične razmere bodo zahtevale, da govorimo poleg svojega še kak drug slovanski jezik. Vse slovanske jezike uvesti v šolo bi bilo preveč in skoraj nemogoče. V tem oziru odločuje praktična potreba in pri nas bi n. pr. v tem oziru imela češčina prednost pred poljščino, ker imamo s Čchi več kulturnih, političnih in gospodarskih zvez. Ako ne bo mogoče uvesti pouka v slovan. jezikih kot obligaten predmet, bo treba

osnovati vsaj jezikovne neobligatne krožke, ki bi naj bili namenjeni šolski mladini, doslej vrše to nalogo razni javni krožki, ki se vedno bolj množe. Nam bi se zdelo to vprašanje lažje razrešljivo na ta način, da se v vseh slovanskih srednjih šolah uvede ruščina kot obligaten predmet. Ruščina je za vse najlažji, najlepši in največji slovanski jezik, in če računamo v bodoče na politično silo Rusije, ne vem, zakaj ne bi Slovani sprejeli ruščine kot medsebojen občevalen jezik. Ruska literatura presega po svoji veličini vse, kar je ustvarila Evropa, njena dela so naša skupna last, dozdamo jih čitali v nemških prevodih, dočim smo nemške romane čitali v originalih. Tu bo nastal popoln preobrat, ker bomo nemščino omejili na minimum: namesto nje bo stopila kot svetoven jezik francoščina — toda za Slovane med seboj je svetoven jezik ruščina. Toda mi doslej še nismo rešili niti vprašanja srbohrvaščine na naših srednjih šolah, zato mislim, da vprašanje drugih slov. jezikov za naše šolstvo — še dolgo ne bo aktualno. Omenil sem to vprašanje zato, ker se o tem na Češkem več premišlja nego pri nas in se je v tem oziru tudi že marsikaj storilo. Poročevalec „Nar. Listov“ me je naprosil, naj mu napišem članek o naši šolski reformi. Nisem mu mogel ustreči, kajti če bi hotel pisati o naši šolski reformi, bi moral bolj pisati o tem, kaj bi se moralo storiti, nego o tem, kaj se je že storilo. S tem bi dajal tujim ljudem nasvete o naših zadevah in to bi bilo vendar neumestno. Zato sem podal nekaj vodilnih misli o češki šolski reformi, da vidimo moderne reformne smeri, ki jih bo treba uvesti tudi pri nas. Treba bo razrešiti še mnogo vprašanj in premagati mnogo ovir, preden bomo ustvarili ono enotno šolstvo, ki bo podlaga za pravo vzgojo enotnega jugoslovanskega naroda.

F. VAJDA:

O ŠTETJU.

Učiteljski zbor državne realne gimnazije v Ptujju je predlagal višjemu šolskemu svetu v Ljubljani način štetja in izgovarjanja števil, ki odgovarja pisanju, n. pr. 347.865 se naj izgovarja: tri sto štirideset sedem tisoč osem sto šestdeset pet. Ta predlog se je kratko utemeljil s sledečima razlogoma: 1. to štetje je logično, 2. tako štejejo tudi Hrvati in Srbi. Višji šolski svet je poslal ta predlog drugim srednjim šolam v izjavo, učiteljski zbori so ga odobrili in višji šolski svet ga je priporočal vsem šolam.

Ker pa prihajajo od učiteljev vprašanja v tej zadevi, hočem predlog natančneje utemeljiti in pojasniti njegovo dalekosežnost.

Šteti je začel človek že na prvi kulturni stopnji. Za pojme števil so nastale besede: števniki. Ker pa se šteje lahko brez konca in

bi torej treba tudi števnikov brez konca, zato so kmalu nastali števniki sestavi. Več enot prve stopnje skupaj tvori novo enoto višje (druge) stopnje, isto število enot druge stopnje da zopet novo enoto tretje stopnje itd. Večina narodov je vzela 10 kot podlago števnemu sestavu — desetiški ali dekadični sestav. Kulturni zgodovinarji razlagajo postanek desetiškega sestava iz dejstva, da so si ljudje pri štetju pomagali s prsti obeh rok. Poleg desetice je tu in tam petica služila kot podloga (samo ena roka), a tudi dvajsetica (roke in noge). Ostanek dvajsetiškega sestava še imamo v francoščini pri števniki od 60 do 99; n. pr. 70 = soixante—dix (šestdeset—deset), 71 = soixante onze (šestdeset—ednajst) in tako do 79; še bolj izrazito pa 80 = quatre—vingt (štiri dvajset), 90 = quatre—vingt—dix (štiri dvajset—deset), 91 = quatre—vingt—onze (štiri dvajset—ednajst) in tako do 99.

Astronomi in učenjaki (duhovniki) starih Asircev in Babiloncev so vzeli 60 kot podlogo svojim računom, ostanek tega še imamo pri časovnih in kotnih enotah. Število 60 ima to prednost, da se da razstaviti na več faktorjev in olajša delitev na polovico, tretjino, četrtino itd. Iz istega vzroka se je vzela podloga 12 pri starih merah.

Kmalu se je pojavila potreba pisave, ki ima namen, da podamo svoje misli tudi tistim, katerih z glasom ne moremo doseči, drugi namen pa je, da se misli ohranijo tudi za daljšo dobo. Prvotna pisava je pojmovna (ideografska) pisava. Vidni predmeti so se naslikali, nevidni pojmi pa so se označili s slikami vidnih predmetov (najstarejši hieroglifi). Iz tega se je razvila besedna pisava, ki ima za vsako besedo svoj znak in se še rabi pri Kitajcih. Z besedno pisavo je včasih združena zlogovna, ki je nastala s tem, da so se znaki za enozložne besede rabili za dotični zlog v večzložnih besedah. Če pa imamo za vsak glas posebno znamenje, dobimo glasoslovno ali črkovno pisavo, kakršno uporabljajo danes vsi kulturni narodi.

Pisava števil se je že pri najstarejših narodih razlikovala od druge pisave. Za pisanje števil služijo posebna znamenja, imenujemo jih številke. Vsako število je imelo svoj znak. Tudi pri narodih z glasoslovno ali črkovno pisavo ta znak nima nobene zveze z glasovi, iz katerih obstoji število kot beseda. Pisava števil je torej pojmovna pisava. Da se omeji število znakov, so nastali številčni sestavi. Ti številčni sestavi so se večinoma naslanjali na števeni sestav, ki je bil pri dotičnem narodu v veljavi. Ker pa so pojmi števil vsem narodom skupni, zato so tudi znamenja za števila prehajala od naroda k narodu.

V srednjem veku so se splošno rabile rimske številke, ki se deloma še danes rabijo. Znak za enoto je črta — , za desetico prekrižana črta $\times$ (nahajajo se tudi stare oblike $\text{—} \text{—} \text{—} = 30$, $\text{—} \text{—} \text{—} \text{—} = 40$); tretja črta je dala znak za višjo enoto $\ast = 100$. Za 1 do 9

¹ Rabim izraz „števní“, ker ima pridevnik „številni“ v našem jeziku drug pomen.

se je prvotno ponavljala črta, pozneje so vzeli za 5 zgornjo polovico znaka za 10 : V. Znamenje C = 100 je nastalo pozneje in je v zvezi z latinskim centum = sto. Istotako M = mille = 1000. Znaka L = 50 in D = 500 sta nastala z razpolovljenjem prvotnih znakov za 100 in 1000 ter sta se sčasoma izenačile znanima črkama L in D. Ostala števila so se sestavljala s ponavljanjem teh znakov; pri tem so se višji znaki stavili vedno pred nižje: MDCCLXXXI = 1781. Da se isti znak ni tolikokrat ponavljal, se je vpeljala tudi odštevna metoda, pri kateri se je nižja enota stavila pred višjo: IV = 5 — 1 namesto IIII, IX = 10 — 1, XL = 50 — 10, XC = 100 — 10, CD = 500 — 100, CM = 1000 — 100.

Z rimskimi številkami se ni dalo pismeno računati. Za računanje se je rabila deščica, imenovana abacus (izg. abakus), ki spominja na današnje računske stroje ljudskih šol. Na deščico so se zarezale navpične črte, da so nastali stolpci. Na čelo teh stolpcev so se napisali znaki desetiških enot, v vsak stolpec pa se je dalo toliko kamenčkov ali kovinastih gumbov, kolikor dotičnih enot je imelo število. N. pr. število 2314 je bilo označeno na sledeči način:

M	C	X	I
○ ○	○ ○ ○	○	○ ○ ○ ○

Pri tem se računstvo ni moglo razviti in razširiti. Le izvoljenci so ovladali to umetnost. Osnovne računske vrste, katere danes pozna vsak ljudskošolski učenec, so se predavale na univerzah. Leta 1537. je Rheticus, novi profesor matematike na univerzi v Wittenbergu, v svojem otvoritvenem predavanju navduševal slušatelje za aritmetiko in pobijal razširjeno mnenje, da je ta znanost težka. Izvajal je med drugim: „Začetni pojmi so jasni in lahki, prva pravila tako pregledna, da jih otroci lahko razumejo. Nadalje pravila množenja in deljenja zahtevajo nekaj več marljivosti, pa vendar si pazljivi hitro pridobijo pregled.“ Računstvo se je razvilo šele, ko so na mesto rimskih številk stopile arabske.

Arabske številke imajo svoje ime po Arabcih, od katerih so jih zapadni narodi prevzeli, izvora pa so indijskega. Desetiški številni sestav je bil pri starih Indijcih najvišje razvit. Drugi narodi imajo posebna imena samo za 10, 100 in 1000, le Grki so imeli razen tega še *μύριοι* = 10.000 (prim. mirjameter); milijon = 10^6 , milijarda = 10^9 , biljon = 10^{12} , triljon = 10^{15} so najvišji izrazi. Stari Indijci pa so imeli posebna imena tudi za višje enote baje do 10^{17} . Indijski številčni sestav ima to prednost, da s pomočjo mestne vrednosti z 10 znaki lahko označi vsako število. Načelo sestavljanja števil je isto, kakor sem ga omenil prej pri

računski deščici (abakus). Verjetno je, da so Indijci prvotno tudi uporabljali takšen abakus, toda pisali so na pesek.

Največja težava pri tem pozicijskem sestavu se je pojavila, ko je trebalo označiti, da katera desetiška enota izostane. Na računski deščici je dotično mesto ostalo prazno, n. pr.:

tisočice	stotice	deseti e	jednice
3	7		5 = 3705

Pri pisanju števil odpadejo stolpci in prazno mesto se je moralo označiti, da se število 3705 ne bi bralo 375. Znamenje 0 je postalo pozneje kakor številke 1, 2 do 9. Prvotno se je na prazno mesto postavila pika, pozneje majhen krog, iz katerega je nastala ničla.

Težkóče pri označenju praznega mesta se danes ne zavedamo več, čeravno še srednješolski učenci delajo napake, n. pr. $83612 : 4 = 293$. Angleški metodik Branford priporoča, da se za računskim strojem kot prehodna stopnja k pisanju dekadičnih števil uporablja prej omenjeni abakus. Neka angleška učiteljica je opazila, da ta prehodnja stopnja otrokom znatno olajša umevanje pozicijskega sestava. Branford sam je delal tozadevne poskuse in ko je izpustil stolpce abakusa, so otroci sami uvideli potrebo, da se označi prazno mesto, in so predlagali piko, torcji isti znak, katerega so prvotno imeli Indijci.

Indijci so imeli te številke najbrže že pred Kristom. Ker pa so računali v pesku, imamo prvi zgodovinski spomenik s temi številkami še le iz leta 595. po Kr. Prva listina, ki ima ničlo v obliki krožnice, je iz l. 738 po Kr. Od Indijcev so prevzeli Arabci ves ta številčni sestav ter ga pri svojem prodiranju čez severno Afriko in Sredozemsko morje do Sicilije in Španije prenesli v zapadno Evropo, kjer so do takrat gospodovale rimske številke in računska tablica. Iz arabskih visokih šol v Toledu, Sevilli in Granadi se je širilo znanje arabskih števil in novih računskih metod med italjanskimi učenjaki in zlasti tudi po samostanih. Od 12. stoletja so bile med evropskimi učenjaki skoro splošno v rabi, trajalo pa je tri stoletja, predno so se udomačile v širših slojih. V Firenci so se l. 1299. prepovedale najbrže, ker jih mestni uradniki niso poznali. Godilo se jim je torej kakor drugim znanstvenim pridobitvam n. pr. Kopernikovemu nauku. Prvi kovani denar z letnico v arabskih številkah je iz l. 1458. Iznajdba tiska je razširila nove številke, ki so potem popolnoma izpodrinile rimske številke.

Bistveni znak v indijskem ali arabskem številčnem sestavu je ničla. Pri Indijcih se je imenovala „sunja“ = praznota, Arabci so to predstavili v „as—sifr“, iz tega je nastala latinska beseda „zefirum“,

iz tega francoska „zéro“ = ničla in nemška „Ziffer“, ki znači številke sploh.

Po tem zgodovinskem pregledu preidem k utemeljitvi in razlagi predloga o novem štetju. Črke pišemo od leve na desno, iz črk zložene besede izgovarjamo tudi v istem redu. Pri izgovarjanju pisanih ali tiskanih števil pa se ne držimo tega reda, temveč preskakujemo posamezne številke, gremo nazaj in zopet preskočimo, n. pr. 347.865 izgovorimo: 3 sto 7 in 4 deset tisoč 8 sto 5 in 6 deset, pri izgovarjanju torej številke ne sledijo v isti vrsti, kakor so napisane. Če pišemo narekovano isto število, začnemo s 3, potem slišimo 7, a moramo pustiti prostor za 4 ali počakati, da slišimo še 4(deset) in potem pišemo zapored 47 itd.

Vzrok tem težkočam je naše nedosledno izgovarjanje števil od 11 do 99. V tem oziru so najdoslednejši Madjari, ki izgovarjajo 11 = tizenegy (desetena), 12 = tizenkettő (desetdve), 21 = huszonegy (dvajsetena) itd. Italijani štejejo do 16 kakor mi: undici, dodici, tredici, quattordici, quindici, sedici, potem pa diciassette (desetsedem) diciotto, diciannove, od 20 naprej: vent'uno (dvajsetena), venti due (dvajset dve) itd. Istotako Francozi do 16 s posebnimi števili onze, douze, treize, quatorze, quinze, seize (končnica -ze je nastala iz latinskega decem), naprej pa logično: dix-sept (deset sedem), dix-huit, dix-neuf itd. Delno izjemo tvorijo že prej omenjena števila 70 do 99. Naši bratje Hrvati in Srbi štejejo od 11 do 19 po našem: jedanaest (= jedan na deset), dvanaest, trinaest, četrnaest, petnaest, šesnaest, sedamnaest, osamnaest, devetnaest, od 21 naprej pa logično: dvadeset jedan itd. Angleži štejejo od 11 do 19 podobno kakor Nemci: eleven, twelve, thirteen, fourteen itd., od 21 naprej pa logično: twenty-one (dvajsetena) itd. Izjemoma izgovarjajo tudi one and twenty (ena in dvajset), toda le do 49 in samo takrat, če dotično število ni v zvezi z višjim številom!

Mi imamo svoje nelogično izgovarjanje števil od Nemcev. Njim so deloma podlegli tudi Čehi, ki pa poleg štetja „jedna a dvacet“ rabijo tudi logično „dvacet jedna“ itd. Tudi med Nemci se dela propaganda za logično štetje; na nakaznicah, menicah in v pravnih listinah sploh se morajo števila izpisati v logičnem redu številk.

Tembolj se moramo mi Slovenci otresti te nemške dedščine in prevzeti boljši način štetja od Hrvatov in Srbov, s katerimi smo zdaj združeni v eno državo. Števil ednajst do devetnajst pač ne bomo mogli iztrebiti, so preveč vkoreninjene v narodu, imajo jih tudi Čehi, Angleži in deloma (do 16) tudi Francozi in Italijani. Ta števila so postala nekak enoten pojem in se obravnavajo v prvem šolskem letu. Od 21 naprej pa štejmo: dvajset ena, dvajset dve itd., sčasom se znabiti popolnoma zedinimo na dvadeset jedan, dvadeset dva itd. Naši Primorci itak že štejejo eden, dva. Tega pa za zdaj še ne bi priporočal v krajih, kjer ni v navadi.

Pri novem štetju se bo izpremenila tudi skladnja samostalnika s števnikom. Dozdaj smo rekli: ena in dvajset, dva in dvajset, tri in dvajset, štiri in dvajset učencev, učenk, dreves. Po novem bo: dvajset eden učenec, dvajset ena učenka, dvajset eno drevo, dvajset dva učenca, dvajset dve učenki (drevesi), dvajset trije (štirje) učenci, dvajset tri (štiri) učenke (drevesa) in še le od dvajset pet naprej bo drugi sklon: učencev, učenk, dreves. Vrstilni števniki se bodo glasili dvajset prvi, dvajset drugi itd. kakor sto prvi, sto drugi itd.

Dobro se zavedam, da se to štetje ne bo takoj udomačilo. Mi, ki smo se učili naštevanke še po starem štetju, bomo zlasti pri množenju nehote in nevede zašli v staro štetje, toda učitelji se moramo z vso silo oprijeti novega štetja in mladi naraščaj navaditi nanj. Kakor v drugih ozirih, tako bo tudi v tej stvari narodno ujedinjenje polagoma prodrlo. Povdarjam pa, da je ta predlog nastal v prvi vrsti iz logične potrebe, ne pa iz morebitnega modnega navdušenja za narodno ujedinjenje. Če se s tem približamo Hrvatom in Srbom, je dobro in to dejstvo podpira predlog novega štetja.

Tudi pri novem štetju ne moremo takoj izgovoriti mnogoštevilčnih števil, ki se ne dajo trenutno pregledati. Moramo jih najprej razdeliti na skupine po 3 in 6 mest, n. pr. 5,,628.763,490.152. Takšna števila bi se dala takoj izgovoriti, če bi pisali in izgovarjali v nasprotnem redu začevši z jednicami. Toda vsi narodi so števila pisali tako, da so je višje vrednosti pred nižjimi. To velja tudi za tiste, katerih pisava gre od desne na levo; pri njih so bile višje vrednosti na desni, torej se je v smeri pisanja tudi začelo z višjimi enotami. Dandanes, ko imamo desetiški številčni sestav z decimalnimi ali desetinskimi jednjami podaljšan čez jednice, je tudi vseeno, v katerem redu izgovarjamo in pišemo, da smo le dosledni v obojem. Desetinska števila in desetinska pika so iznajdbe Nizozemca Simon Stevina (1548—1620), so torej še le 300 let stara. S tem je bil desetiški številčni sestav izpopolnjen in začel se je razvoj modernega računstva.

Porabljena literatura:

E. Löffler, Ziffern und Ziffersysteme der Kulturvölker in alter und neuer Zeit, (Mathematische Bibliothek 1), Teubner, Leipzig-Berlin.

W. Ahrens, Mathematiker-Anekdoten, (Mathem. Bibl. 18), Teubner, Leipzig-Berlin.

Beuchara Branford, Betrachtungen über mathematische Erziehung vom Kindergarten bis zur Universität, deutsch von R. Schimmack und H. Weinreich, Teubner, Leipzig-Berlin.

Zlasti zadnjo knjigo prav toplo priporočamo učiteljem vseh šol, pred vsem pa tistim, ki predavajo metodiko matematike.

ANA PFEIFER:

NEKAJ O MLADINSKO-SKRBSTVENIH NAPRAVAH.

Pod vplivom dunajske velikomestne socialne bede in njenega omejevanja je imelo od bivših avstrijskih kronovin Nižjeavstrijsko najrazvitejše mladinsko socialno skrbstvo in najvzornejše tozadevne naprave. Po naročilu poverjenišva za socialno skrbstvo v Ljubljani sem se v novembru pret. l. napotila tedaj v to provinco z namenom, da si ogledam in proučim tamošnje skrbstvene naprave, zlasti kolikor se tičejo skrbstva za zanemarjeno, varstva potrebno mládino. Moje poročilo na tem mestu ni popolno; ker pa vem, da se učiteljstvo zanima za take vzgojne naprave in za pojave mladinskega skrbstva, sem izbrala iz svojih potnih spominov nekaj najmarkantnejših sličic, nudečih splošen pregled ureditve, ki je pri nas še v povojih.

Izmed starejših naprav je najznamenitejše deželno vzgajališče v Eggenburgu. Tu je skrbstveni zavod, namenjen deklicam nad 14. letom, nastanjen v stari graščini v mestu samem. Ostali skrbstveni zavodi, t. j. zavoda za šoloobvezne dečke in deklice in zavod za več nego 14 letne dečke so nastanjeni na periferiji mesta, in sicer zavod za večje dečke, delavnice za dečke, deška šola, dvorana za slovesnosti in stanovanja za učitelje v novih paviljonih, jako ličnih stavbah sredi lepega parka v prav lepi legi. Zavod ima tudi obsežno ekonomijo s 350 orali zemlje in kakih 40 glav goveje živine ter proizvaja vse, kar sam rabi.

Najstarejši del naprave je zavod za mlajše dečke, ki so do 12. leta v oskrbi sester redovnic. Velike spalnice ne odgovarjajo več modernemu principu grupacije v rodbine. Dnevne sobe in obednice so ločene za dečke do 12. leta in nad 12. letom. V eni dnevnih sob so čohali majhni dečki pod nadzorstvom sester „pukanico“. Bili so videti veseli in zadovoljni ter jako dobro disciplinirani, kakor se sploh otroci pod nadzorstvom sester vrlo razlikujejo od onih pod nadzorstvom paznikov.

Povsod so tožili, kako so slabeli otroci vsled nedostatne preskrbe v vojnem času, ter hvalili veliko prednost amerikske prehrane, katero dobivajo otroci kot priboljšek in ob kateri so si jako opomogli. Velik nedostatek je pomanjkanje kuriva. Spalnice se sploh ne morejo kuriti, dnevne sobe so jako malo zakurjene, otroci so silno premrzli, pri čemer je pomisliti, da je podnebje tam zaradi višje lege veliko ostrejše nego na Dunaju, tudi brijejo ostri vetrovi. Otroci pridejo premrzli od poljskega dela — spravljali so takrat repo in krompir — v mrzle prostore.

Zavod ima lastno, moderno urejeno pekarno, kjer se peče ves kruh za domačo rabo. Razen parne pekarne je še navadna peč, da se navadno gojenci tudi dela pri manjših pekih n. pr. na kmetih.

Zavod za šoloobvezne deklice je v pisarniškem oziru združen z zavodom za starejše deklice, ki je v vsem drugem popolnoma ločen in pod vodstvom druge sestre v gradu nastanjen. Dekliška zavoda sta čisto ločena od deških zavodov, uprava vseh zavodov pa je neodvisna od pedagoških vodstev. Vsi voditelji se pritožujejo o tem nezdravem stanju, ker uprava ne jemlje ozira na pedagoške zahteve in njih izpolnitev dostikrat ovira ali celo onemogočuje. Glede na to je bil nedavno, t. j. pred nekaterimi meseci, ustanovljen „obratni svet“, ki ima nadzorstvo nad upravo in vpliva na njene sklepe. Kdo je poleg ravnatelja, ravnateljice in ene (ali več?) učnih moči zavoda v obratnem svetu, tega se ne spominjam več. Bil bi pa ta odveč, ako bi bil zavod precej od kraja tako osnovan, da bi bila uprava podrejena pedagoškemu vodstvu.

Dekliška zavoda sta napravljala v vzgojnem oziru najboljši vtisk, zavod za mlajše deklice pa mi je glede vnanjega stanja najbolj ugajal od vsega, kar sem v Eggenbürgu videla. Na vnanje je videti sicer mnogo skromnejši nego vilam podobni impozantni paviljoni novega zavoda; vendar je pa glede uredbe prostorov vzoren. V pritličju se nahajata 2 obednici, pisarna in kuhinja za pomivanje posode, v prvem in drugem nadstropju po ena šolska soba, dvakrat po ena dnevna soba, spalnica, umivalnica. Dočim se nahaja ob koncu vsake postelje v spalnici za mlajše dečke majhna ploščata skrinjica ali škatlja, v obliki sedala na posteljnaku pritrjena, kjer se hranijo toaletne potrebščine in kamor se polaga čez noč obleka in perilo, so v dekliških spalnicah samo postelje, obleka pa se čez noč zlagajo na dolgo mizo v dnevni sobi. Posteljno perilo se premenja vsake 3 tedne in ž njim vred bela nočna spodnja krilca, ki se polagajo zjutraj zložena pod zglavje. Zraven vsake spalnice je sobica s posteljo za sestro, ki vidi skozi okence v spalnico, skozi drugo okence na koridor. Na koridorih in v spalnicah gori vso noč električna luč. Na mizi v spalnici leži nekaj volnenih rut, s katerimi se deklice ogrinjajo, ako hodijo ponoči na stranišče, v isti namen stoji pri vsakih vratih nekaj slamnatih copatov.

V umivalnicah je ob steni vzdan dolg umivalnik z več pipicami. Razen tega se nahajajo v njih ozke omarice z mnogimi predalčki drug nad drugim, za vsako deklico eden, kjer hrani: glavnik, krtačo za glavo, lonček in krtačico za zobe, čemur bi jaz rada pridejala še krtačico za nohte, in še druge nizke omarice z odprtimi predalčki, tudi za vsako deklico eden, kjer hrani čevlje in škatljo s krtačami in mažo zanje; vrh omar pa so obešala za brisače. Nadalje je v vsaki umivalnici po ena velika omara za perilo in po dve veliki omari za obleko, klobuke itd. dotične skupine. V omari za obleko je zgoraj velik predal za klobuke, potem eden za rute, pod njim vise obleke, naposled je še en predal, kjer so zložene poleti zimske obleke in obratno.

V dnevnih sobah ob steni so nizke omare s predalčki, za vsako deklico eden. V vsakem predalčku stoji enako velika, od deklic samih

izdelana, lično obšita, z razglednicami ali slikami okrašena škatlja za ročno delo ali druge malenkosti čotične deklice.

Šolske potrebščine se hranijo v pripravno sestavljenih šolskih klopeh. Šola se v kratkem razširi na 3 razrede, ker 2 že davno več ne zadostujeta.

Vsi tlaki v celi hiši so kameniti — glede na snago gotovo priporočljivo, manj pa morda glede na zdravje — ter se vsak dan umivajo. Stene so do gotove primerne višočine lakirane. Red in snaga v vsej hiši sta vzorna in najboljše učinkujeta.

Deklic je 90. Razdeljene so na 4 skupine, in sicer:

1. skupina do 12. leta;
2. skupina od 12.—14. leta;
3. skupina od 14.—15. leta;
4. skupina v drugič tu bivajoče.

Iz tega je razvidno, da se tudi tu nahajajo starejše nego šoloobvezne deklice, vendar samo take, ki so prišle v mlajših letih, manj pokvarjene ali morda samo vsled nesrečnih rodbinskih razmer v zavod; strogo so pa ločene od onih moralno pokvarjenih deklic zavoda v gradu, ki so bile šele v starejših letih tja oddane in bi bile mlajšim, manj izprijenim deklicam v največjo kvar in največje pohujšanje.

Personal obsega: ravnateljico, pisarniško moč, dve učiteljici, štiri vzgojiteljice, 2 sestre za kuhinjo.

Deklice tega zavoda se poučujejo razven v šolskih predmetih, v ročnem in domačem delu tudi v obrtih, n. pr. šivanju perila ali obleke ali izdelovanju klobukov, a to pri zunanjih mojstricah, kar ima veliko prednost, da prihajajo tudi z vnanjim svetom v dotiko in se tako dovolj zgodaj naučijo, med svetom živeti.

Sestra prednica mi je pokazala tudi kuhinjo v traktu starejšega zavoda, kjer se kuha za mlajši dekliški in oba deška zavoda. Kuhinjske stene so pokrite z belimi, zmeraj svažno umitimi pečnicami, kar priča o vzorni snagi. V njej se kuha za oba deška in za mlajši dekliški zavod in za neoženjeno učno in upravno osebje. V osredju se nahaja ognjišče za osebje, v sredi veliko stojalo s 6 vdelanimi kotli za umivanje, s cevmi za pritekajočo mrzlo in toplo in za odtekajočo vodo. V ozadju pa je 6—8 okroglih, nizkim pečem podobnih, belo emajliranih ognjišč, vsako z eno veliko ponvijo, v kateri se kuha vedno ene vrste jedi, v eni mlečne jedi, v drugi žganci, v tretji zelenjava itd. Ob stenah se nahajajo zaboji za moko, v posebnem oddelku veliki mlin za kavo, drobtinice, sekljano meso in mak. Hrana se raznaša v velikih loncih iz pločevine, tudi otroška posoda je vsa iz pločevine, kar je gotovo jako praktično. Osebjem se napolnjujejo in razpošiljajo menažne skodelice iz aluminija. Kuhinja je močno razsvetljena, kar je zaradi pregleda jako potrebno, ker deklice te vrste so jako nagnjene k tatvini.

Siabo in mrzlo vreme je bilo, ko sem hodila po štirih paviljonih novega zavoda in ogledovala njihovo uredbo. Dečki so sedeli v malo zakurjenih dnevnik sobah, čitali, pisali, eden je nekaj risal, drugi so igrali damo, hahno, marjanco, špano. V kotu vsake sobe je sedel pri posebni mizi paznik, ki se očitno ni zelo zanimal za dečke. Kako drugačen vtis napravlja mládina v rokah izobraženih vzgojiteljev, ki se zanimajo za njene težnje, ozirajo na različne osebnosti, se po očetovsko in po materinsko ž njo razgovorijo, tudi pošalijo in posmejejo! Kako drugačen svet sem zrla v zavodu za starejše deklice v razgovoru s prednico, starejšo, prijazno in dobrodušno nuno, ki si je pridobila v svojem poklicu čudovit pogled v življenje in globoko usmiljenje s človeško bedo. Pravila mi je o hudih notranjih bojih, ki jih je prebila prvi dve leti v zavodu, in o gnjevu, ki ga je občutila do teh deklic, a kako se jim je privadila in so se ji priljubile in se je nje gnjev polagoma izpremenil v golo usmiljenje...

Večina deklic v tem zavodu je iz Dunaja. Skoro vse so se pečale z moškimi, niso pa bile oddane zaradi tega v zavod, ampak zaradi tatvine. V presledkih, kjer se zaslužek z moškimi ne obnese dovolj dobro, posežejo, delomržne in nenavajene dela, brez moralne podlage, kakršne so, po tujem blagu ter pridejo tem potom v dotiko s policijo ali sodnijo, ki potem odredi njih oddajo v zavod. Skoro vse prihajajo iz rodbin, kjer so vzrasle z najslabšimi zgledi pred očmi. Tu je n. pr. deklica, katere oče je kmalu po poroki začel razmerje z drugo žensko, je po njej spolno zbolel in naročil svoji ženi, naj si, ker je on bolan, drugega dobi, kar je storila. Kmalu na to se je zakon razdružil in mati, pri kateri je ostala deklica, se je zapuščena tudi od svojega ljubimca, udala razuzdanemu življenju: najela je veliko stanovanje, nastanila v njem same moške, s katerimi je občevala in razveč tega sprejemala še neštete obiske. Z 38 leti navzlic temu še krasotica, se je nedavno poročila... Marsikatero teh deklic je lastni oče poslal na pregrešni zaslužek... Nobena izmed njih ni doma nič delala, vse so lene in površne, nobena ni niti navajena prišiti si odtrgan gumb ali trak. Vse so lažnjive in hinavske, zato jih tudi v zavodu ničesar ne vprašujejo, ampak se ozirajo zgolj na informacije iz policijskih in sodnijskih aktov. Pa ne samo zato, ampak tudi zaradi tega, da nimajo nobenega povoda, v mislih se žopet poglobljati v svoje preteklo omadeževano življenje. — Vse pridejo umazane, raztrgane in ušive, in prva skrb ne samo v tem, ampak v vsakem zavodu je, da se osnažijo in preoblečejo v obleko zavoda, ker sicer bi bila nevarnost, da se uši zaredijo v vsej hiši. Mnogo gojenk je tuberkuloznih in venerično bolnih. Duševno življenje teh deklic je uničeno. Prišedši v zavod, bi najraje kar sedele in strmele predse, preživljajoč v duhu minule dogodljaje. Prva skrb mora biti, odvrniti njih misli od tod s tem, da se privadijo delavnemu življenju, in sicer na čisto naraven in neprisiljen način, brez vsakega vidnega ozira na njih težave

Marsikatera deklica, ki je prišla pozneje na boljšo pot, je priznala, kako neizmerno težko je to izpočetka bilo. Sčasom pa se deklice delu privadijo. Prvih 6 mesecev kažejo navadno veliko vnemo — to pa zaradi tega, ker se jim pri policiji navadno obeta, da ne bodo ostale dalje časa nego 6 mesecev v zavodu, ako se poboljšajo. Vendar pa je to prekratka doba, okrepiti boljše življenje v tako omračenih in omajanih dušah, zato se, ako se le da, pridržijo dalje. Prvim, razmeroma dobrim 6 mesecem pa sledi sedaj navadno prav huda doba, v kateri so tudi tatvine na dnevnem redu. Po tej hudi dobi pa mogočkrat nastopi doba resničnega poboljšanja, in sestra prednica se je pohvalila z mnogimi lepimi in trajnimi uspehi. Poboljšanje vztraja, ako deklice dobijo po izstopu službe na deželi; je pa skoraj vselej iluzorično, ako se povrnejo na Dunaj... Marsikatera deklica pade vnovič, se odda vnovič v zavod in težko delo vzgoje se mora vnovič začeti... Deklice pa, ki pridejo srečno na boljšo pot, so z vso dušo navezane na zavod, prihajajo tudi pozneje ob nedeljah in praznikih sem na obisk ter prosijo za sprejem, ako imajo poleti v službi kako vrsto dni počitka, in zavod je tudi v času najhujše sile glede prehrane vselej sprejemal take deklice. Sploh je očetovska skrb in zanimanje za gojence in gojenke, ki so že stopili iz zavoda, ena najpoglavitejših nalog skrbstvenega vzgojitelja. Mnoge deklice svoje vezi z roditelji popolnoma prekinejo.

Nek zavodov obiskovalec se je zanimal za vpliv kina na deklice in posebno za to, katere predstave so jih pripravile na krivo pot. Razvila se je tako živahna in kočljiva diskusija, da jo je bilo treba prekiniti. Namesto ustnega se je zahtevalo pismeno poročilo. Deklice so pisale, kako jih je, ko so prišle mimo kina, neki mož noter vabil. Program je bil videti popolnoma nedolžen, ravno take so bile začetne točke, katerim so prisostvovali detektivi, v vsaki obleki dobro poznani. Komaj pa so se leti pomirjeni odstranili, so nastopile čisto drugačne točke, razburljive in razdražljive, mične in vabeče, — in njim je kot zadnja točka sledila praksa... Vse deklice, ki so prvotno ločene, poročale o svojih tozadevnih doživljajih, so soglašale v navajanju predstav, ki so jih privabile na krivo pot...

Naslednji dan sem hospitirala v nekaterih razredih. Boren vtisk napravi taka šola. Mnogo trinajst- do 14 letnih nahajaš v vsakem razredu, a le malo takih, katerih starost bi bila dotični šolski stopnji primerna. Topi obrazi, zaostale rasti, debeli trebuhu kot rahitični znak in duhovi, ki ti udarijo v nos, pričajo, da sta beda in grešna neskrbnost stali kot krstni botri ob zibelki teh otrok, katerih nežna mladost je bridko in usodepolno pogrešala toplih žarkov očetovske in materinske skrbi in ljubezni... Komaj tretjina je duševno normalnih. V prvem razredu je bilo 14 dečkov, a med temi le redki malčki; večina je v častitljivi starosti z izrazito idijotskimi tipi, kakor bi sploh ne spadali v ta, ampak v druge

vrste zavod... Temu primeren je tudi pouk v tem razredu, ki deluje bolj s sredstvi za slaboumne otroke.

Popoldne sem bila zopet v graščini pri starejših deklicah. Nekatere so spravljale repo, ki je bila ravnokar s polja priprljana; druge so imele v krasni, moderno opremljeni pralnici posel s perilom, ki se tu pere tudi za deške zavode; tretje so sedele v delavnici pri ročnem delu. V prejšnjem času, ko je bilo še dovolj blaga, so se te deklice temeljito izvežbale v belem šivanju ter izdelovale najkrasnejše opreme za eggenburške neveste. V vojnem času je ta stroka precej prenehala, mesto tega pa so morale deklice opravljati zaradi pomanjkanja delavcev toliko težkega dela na polju, da je proti temu vsaka vzgoja morala stopiti v ozadje, ker skoro ni bilo časa, z deklicami govoriti, je tožila sestra prednica.

Kakor zavod za mlajše deklice, je tudi ta zavod podoba vzorne snage. Deklice same pa so videti krepke in zdrave in mnogim se bere notranje zadoščenje z obraza. Tudi mnogo bivših gojenk sem srečala, katere je privedla ljubezen in srčna hvaležnost tu sem na obisk.

Naslednje dni sem še videla različne delavnice v novem zavodu ter dvorano za slovesnosti in roditeljske večere. Tudi zavod za mlajše deklice sem še enkrat obiskala ter se med drugim tudi informirala glede uradovanja.

Poslovala sem se od Eggenburga in se obrnila na **Dunaj**. Tu sem najprej obiskala zavod društva **Mädchenschutz und Fürsorge** v Standgasse. To društvo je zasebno ter prejema subvencije od države. Društvo vzdržuje v zavodu 25 varstva potrebnih gojenk nad 14. letom, a ne za trajno, ampak samo za prvo silo, najdalje nekaj tednov. Gojenke se zaposlujejo z ženskimi ročnimi deli, ki se izdelujejo za trgovine, s kuhinjskim, vrtnim in domačim delom, medtem se pa pridno opazujejo in jii: na podlagi tega opazovanja društvo preskrbi prostore v rodbinah, ako je mogoče in brez škode, tudi v domači rodbini, ali v društvenem za lažje ogrožene deklice nad 14. letom v Bruin a./G., ali v kakem strožjem zavodu, n. pr. pri sestrah Dobrega pastirja v Theresienfeldu pri Dun. Nov. Mestu. Zavod je nastanjen v pritličju in prvih dveh nadstropjih navadne hiše za najemnike, katere tretje nadstropje se pripravlja kot zavetišče nezakonskim materam.

„**Schutzheim für männliche Jugend**“, v Gentzgasse je navzlic svoji skromni vnanji opremi eden najboljših in najzanimivejših zavodov te vrste na Dunaju pod vzornim vodstvom salezijanca don-a Kehrreina. Ta zavod odgovarja glede namena gori omenjenemu dekliškemu zavodu društva „Mädchenschutz und Fürsorge“, ker so tudi v njem dečki čez 14. leto samo začasno nameščeni. Tukaj se s pomočjo otroško kliničnega psihijatra dr.-ja Erwina Lazarja gojenci znanstveno, zdravstveno in dušeslovno opazujejo. Za zadnje opazovanje pridejo v poštev različne znanstvene metode, takoimenovane inteligenčne preizkušnje, ki podajajo, v nasprotju s šolskimi preizkušnjami, kjer igra pridnost ali lenoba in

slučaj veliko vlogo, eksaktno sliko o gojenčevi inteligenci, t. j. o njegovih percepcijskih zmožnostih in o stanju in zmožnosti njegovega pojmovanja. Ena ten preizkušenj, takoimenovana „preizkušnja za poklic“, je sestavljena na podlagi različnih inteligenčnih metod od docenta dr. Lazarja in obsega vrsto nalog, katere mora gojenec izvršiti, vsako v treh minutah. Eno nalogo tvori 10 subtrakcijskih nalog, in sicer 5 lažjih in 5 težjih. Druga naloga obstoji v tem, da učenec z zaprtimi očmi našteva vrsto predmetov, ki mu prihajajo na misel. Iz razvrstitve imenovanih pojmov je razvidna zmožnost njegove miselne asocijacije kakor tudi obseg duševnega obzorja. Ena naloga veva združiti po 3 besede v eno stavkovo celoto, n. pr. Jäger, Sonne, vorbeigeschossen. Iz zveze teh besedi se spozna zmožnost pojmovih zvez. Ena naloga obsega povest z zmiraj daljšimi in bolj zamotanimi stavki. Vsak stavek posebe eksaminator enkrat prebere in učenec po spominu kot diktat zapiše. Tej nalogi sledi kratko pismo do roditeljev glede stanu ali poklica, katerega se želi gojenec poprijeti. Nato se mu predloži pola z mnogimi vrstami posameznih, precej blizu skupaj tiskanih črk z naročilom, naj prečrta vse črke i, g, e, a ali karsibodi. Iz števila vrst, ki jih predela v 3 minutah, kakor iz števila napak je razvidna gojenčeva percepcijska zmožnost. Kdor to nalogo slabo reši, ni sposoben za kak finejši obrt, n. pr. za črkostavca ali finega mehanika, ki stavi na percepcijsko zmožnost visoke zahteve. Zadnja naloga se glasi: nariši nekaj! Na podlagi te preizkušnje in nadaljnega opazovanja se potem gojenec odda v primeren uk k mojstru, skrbi se za primerno stanovanje ali, če je treba, za primeren zavod. Vendar ima privatna hiša prednost pred zavodom, ker gojenci se vzgajajo za življenje!

Izkaz o tej izkušnji in avtobiografija sta priložena aktom o vsakem gojencu, ravno tako druge izjave, ki osvetljujejo dotični slučaj, n. pr. pisma staršev ali šolskih vodstev. Tu je bilo n. pr. pismo neke matere milijonarke, katere sin je bil doma ukradel nekaj tisočakov. Aktu o 17 letnem gojencu sta bili priloženi sliki dveh njegovih ljubic!

Intelligenčne preizkušnje za vsako starost od 6. do 14. leta sta sestavljala in objavljala Francoza Binet in Simon in jih je skupno in pregledno priredil Nemeč Bobertag. Ta knjižica s pripomočki rabi povsod, kjer se otroci znanstveno-dušeslovno opazujejo in bi me bila nad vse zanimala; žalibog je pa nisem mogla dobiti v nobeni dunajski knjigarni in tudi naročilo iz Nemčije je ostalo dosedaj brezuspešno.

Pa tudi še druge zanimive podobe za intelligenčne preizkušnje so visele na steni, a žalibog čas — namreč ravnatelj — ni dopuščal, da bi se poučila o vsem, kar bi bila rada vedela! Nadalje je visela na steni zvezda, sestavljena iz osmero raznobarnih, podolgovatih deščic, na katerih so bila z bucikami pritrjena imena gojencev.

Don Kehrrein mi je razlagal: Gojenci se dele na podlagi inteligenčnih preizkušenj in psihijatričnih opazovanj na osem skupin: 1. lahko

zanemarjenje eksogenega značaja; 2. lahki nevropati; 3. težko zanemarjenje eksogenega značaja; 4. visoko razviti intelekti; 5. duševno motenje vsled nesoglasja med roditelji; 6. agresivnost; 7. lahki psihopati; 8. duševna malovrednost (ob meji slaboumnosti). Te skupine se vpoštevajo pri vzgoji, ker zahtevajo gojenci enake skupine nekako enotno postopanje, ki se od vzgoje drugih skupin razlikuje, in ker tudi gojenci različnih skupin med seboj ne soglašajo. Razen na takomenuvane inteligenčne skupine se gojenci delijo tudi na moralne skupine. Kako se postopa pri tozadevnem opazovanju, tega žalibog nisem zvedela. Na podlagi moralnih skupin se gojenci razvrščajo v spalnicah.

Ko sem sedela v tesni in skromni pisarni dona Kehrreina, je gojenec uvajal žice za električno luč in ravnatelj mi je v njegovi navzočnosti razlagal svoja vzgojna načela, kakor dober oče, ki tudi ne odganja otrok, kadar pride obisk, ampak porabi to priliko, da jih navadi vljudnega občevanja z obiski. Don Kehrrein je pravil: „Mi ne vzgajamo gojencev za zavode, ampak za življenje. Zato jim dovoljujemo mnogo samostojnosti in jim mnogo zaupamo. Ne skrbimo za to, da ne morejo nič napraviti, marveč za to, da lahko mnogo napravijo. Ne čakamo pa, da bi grešili in da bi jih potem kaznovali, temveč poučimo jih o nevarnosti in navajamo jih, se ji izogibati. Podlaga vsaki vzgoji značaja je zaupanje in to izkazuje svojim gojencem, dasi vemo, da nas bodo še mnogokrat prevarili; zakaj izjema je to, da bi se človek izpreobrnil mahoma; pravilo pa je, da zapada še večkrat svojim grešnim navadam, preden dozori moralna moč, da se jim za vselej odpove. Zato ne obupamo nad svojimi gojenci, če vnovič padejo, ampak jim zaupamo dalje. In to zaupanje čudovito ojači njih značaj. Pod mojim prednikom je bil ključ naših vežnih vrat skrbno shranjen in okna so bila zavarovana z verižicami — a gojenci so uhajali. Zakaj? Ravno zato! Pred dvema letoma sem jaz prevzel vodstvo. Takoj sem dal odstraniti od oken varnostne verižice in zaupal gojencem ključ vežnih vrat — in nobeden več ne uhaja! Če je treba uvesti novega gojenca, ne pošljem stražnika ponj, tudi ne prefekta, ampak gojence same in mi ga vselej privedejo. Danes n. pr. pričakujem 17 letnega težkega zločinca, ki je vlomil v XVIII. okr. čez streho skozi luknjo v vilo ter tam izvršil težko tatvino; tudi ponj pošljem dva dečka in sem popolnoma siguren, da mi ga privedeta!“

Izredno inteligenčen mož orjaške postave stoji pred teboj in pri pogledu njegovih bistrih, vedno prijaznih in mirnih oči si prepričan, da zre v zadnji kotiček duše in da so otroška srca vosek v njegovih rokah. Vendar sem se začudila njegovim zadnjim besedam, a mladi elektrik se je nasmehnil. Rekla sem: „Ta se smeje, je menda že sam sodeloval pri taki ekspediciji!“ Nato se don Kehrrein obrne do dečka: „Deček, ali si upaš tega dečka dovesti?“ „Upam si, upam!“ „Ali se ne bojiš, da bi ti ušel?“ „Tega se pa ne bojim!“

Dečke pošilja po različnih opravkih same v mesto in celo, če je v stiski zaradi prostora, domov spat in nobeden ne uskoči. Neprisiljen in odkritosrčen nastop gojencev priča, da se metoda zaupanja dobro obnaša.

Nato me je don Kehrrein spremil v delavnico za umetne cvetice, ki je dokaj časa vpeljana, ki pa ni po njegovem okusu, ker ima malo zveze z moškimi obrti; pač pa je pred kratkim uvedel in se mu dobro izplača izdelovanje igrač za neko trgovino. Lično in natančno in z veliko vnemo se izdelujejo te igrače — bile so ravno ptičje kletke in leseni konjiči v delu — pod vodstvom arhitekta, ki se je odpovedal svetu in stopil v red, mladega, izobraženega moža, očitvidno iz dobre rodbine, s finim in prikupljivim nastopom, kateremu je srčni mir odseval z uca...

Zelo zadovoljna sem zapustila zavod doná Kehrreina, obžaluje samo, da imajo ljudje na Dunaju vsled vednega obsežnega prometa s strankami toliko manj časa nego drugod, ker o marsičem bi bila rada še natančneje poizvedovala!

Zanimiva ustanova je mladinskosodna pomoč. Pri njej sodelujejo same dame. Lep ženski poklic je to. Mladinskosodna pomoč poizveduje o rodbinskih razmerah otrok, ki pridejo s sodnijo v dotiko. Izkuša podpirati starše, ako so nedolžni na krivdi svojih otrok, pri prizadevanju zanje, ali vplivati nanje, ako se ne zavedajo svojih dolžnosti. Ne vzame v svoje varstvo samo krivega, ampak vse otroke dotične rodbine. Ako so razmere v rodbini take, da so otroci moralno ogroženi, in je nemogoče, nanje vplivati zboljševalno, ali ako so druge razmere, n. pr. siromaštvo, bolezen, krive, da starši ne morejo skrbeti za vzgojo svojih otrok, pomaga mladinskosodna pomoč s tem, da odkaže iz zato določenega sklada gmotno podporo, ali pa poišče otroku mesto v rodbini, službo, uk ali — vzgajališče. (Voditeljica mladinskosodne pomoči gdč. Löhr je prijazna, inteligentna dama, ki zbuja vtis, da se ravno tako z veliko spretnostjo kakor z vso vnemo in požrtvovalnostjo posvečuje svojemu poklicu. Tudi nekaj sestavkov iz svojega peresa mi je izročila, ki to potrjujejo.)

Prisostvovala sem tudi seji mladinskosodne pomoči. Take seje se vrše vsakih 6 tednov. Predseduje jim mladinski sodnik, navzoči so: vse dame mladinskosodne pomoči, zastopnikj in zastopnice vseh skrbstvenih društev in uradov, voditelji in voditeljice skrbstvenih zavodov in psihiater. Pri seji prečita voditeljica mladinskosodne pomoči iz nekega lista vest iz Amerike, da je bil nekdo, ki je v pijanosti ekscediral, obsojen na tri mesece zapora, oziroma 500 dolarjev denarne kazni; sodnik pa mu je dal na izbiro, ali se hoče namesto kazni zavezati, da se eno leto popolnoma vzdrži alkohola, kar je obljubil in na kar je bil postavljen pod strogo varstveno nadzorstvo. Na podlagi te vesti se je pri seji razmotrivalo o tem, ali ne bi se dale tudi pri nas nadomestiti tako posebno kazni za mladinske osebe na enak način. Nato se je vršilo od strani mladinskosodne pomoči poizvedovanje po raznih pod varstvenim nad-

zorstvom se nahajajočih mladih osebah pri navzočih skrbstvenih zastopnikih, govorilo o uporabi podpornega zaklada mladinskega sodišča in so se stavila tozadevna vprašanja in predlogi; končno se je sklenilo, da se uvedejo za vsak drug četrtek diskusijski večeri vseh skrbstvenikov, za katere se bodo izdelovali elaborati o raznih praktičnih skrbstvenih vprašanjih, ki se bodo potem diskutirala, ter povabil vse navzoče k pridni udeležbi. Nato je bila seja zaključena.

Taka seja je lepa slika skupnega in vzajemnega delovanja vsega privatnega, javnega, domačega in zavodnega skrbstva in zaraditega posebno zanimiva.

Z mladinskim skrbstvom se peča mnogo zasebnih in javnih uradov, društev in zavodov, ki uvajajo v svojih napravah razna moderna vzgojna načela in delujejo vzajemno z zdravniki-strokovnjaki. Na pr. zdravstveno-pedagoški oddelek otroške klinike, mladinski policijski uradi s priklopljenimi mladinskimi domovi pod skrbstveno izobraženim ženskim nadzorstvom, otroška prevzemališča, zavetišča, in okrajni mladinski uradi, ki skrbe za matere in dojenčke ubožnih slojev. Vsakih 14 dni obišče in preišče zdravnik mater in otroka in vsak mesec morata oba priti k mladinskemu uradu, kjer se zopet zdravniško preiščeta. Tako javno obsežno skrb za dojenčke je izcimila na Dunaju prehranjevalna beda vojnega in povojnega časa, ki pa še navzlic vsemu prizadevanju javnih organov in človekoljubne pomoči iz inozemstva zahteva veliko število nedolžnih žrtev v nežni in najnežnji dobi. Vobče pa se v novejši dobi obrača posebna skrb na rodbinsko skrbstvo, ki ga nameravajo sčasoma razširiti tudi na starejše otroke. Tudi za nas je priporočljivo, če se zavodne skrbstvene moči zanimajo tudi za rodbinsko skrbstvo in obratno, ker zavodni in rodbinski skrbniki morajo vzajemno delovati, rodbinsko skrbstvo se mora zanimati tudi za otroke v zavodih in nasprotno mora zavodno skrbstvo tudi vplivati na rodbine.

Lep primer nadomestila za vzgojo v rodbini je zavod Oberhollabrunn, nastanjen v barakah, ki so v bivši Avstriji med vojno služile namenom žalostega spomina; no, danes je sramoto zbrisalo človekoljubje...

Zavod v Oberhollabrunnu je vseskozi moderno zamišljen zavod in bo sčasoma tvoril „državo v državi“, ki se bo sama upravljala, vladala in oskrbovala, slično kakor „George Junior Republic“ v Ameriki. Poleg vzgajališča je nastanjenih veliko izvežbanih delavcev za vse stroke. Ekonomija in industrija imata svoje vodstvo, pedagoški oddelek svoje, obe vodstvi pa sta podrejeni skupnemu vodstvu, ki skrbi za to, da drugo ne ovira drugega in ne posega drugemu v področje. Namerava se delavce vzgojiti tako, da se jim bodo s časom izročili v varstvo vzgoje potrebni otroci, katerim naj bi bila prilika dana, uživati naravno domačo namesto umetne in samo nadomestne zavodne vzgoje. Ker pa to za

početek še ni mogoče, se vzdržujejo zaenkrat otroci, katerih je zdaj, če se ne motim, 250 in se jih bo sprejelo do 1000, še v internatu.

Vzgoja otrok se vrši po popolnoma modernih znanstvenih načelih. Otroci se znanstveno dušeslovno opazujejo. V ta namen je nastavljen v zavodu poseben strokovnjak, ki vodi opazovanje po zgoraj navedenem načinu. Grupacija se ne vrši po starosti ampak po notranji sorodnosti.

Vsaka, bodisi moška ali ženska skupina šoloobveznih otrok ima dve vzgojiteljici in enega vzgojitelja, tako, da sta pri vzgoji zastopana očetovski in materinski princip.

V šoli se oba spola skupno poučujeta. Šolski organizem je sestavljen iz osem razredov in sicer: enega vzprejemnega, 5 ljudskošolskih, dozda enega meščanskošolskega in enega zaključnega razreda za one otroke, ki so dovršili ljudsko ali tudi kako leto meščanske šole, kateri so pa vendar toliko zaostali, da glede na starost ne morejo več dovršiti cele meščanske šole. Vzprejemni razred je nekaj izredno praktičnega za šole v takih zavodih, ki sprejemajo otroke vseh šolskih kategorij. Vanj vstopi vsak novodošli otrok, ki je že kjerkoli obiskoval šolo. Tu spoznava učitelj njegovo znanje in ga izpopolnjuje. Dobremu računarju, a slabemu bralcu pomaga v branju in obratno. Ko spozna, za katero stopnjo je otrok sposoben, ga dodeli dotični stopnji. Meščanska šola se bo menda razširila na vse stopnje; dozda pa mlada šola sploh še ni potrjena od deželnega šolskega sveta. Šoli odrasli dečki se poučujejo v vseh obrtnih strokah, nekateri posebno pridni in zmožni pa obiskujejo gimnazijo in učiteljske v mestu.

V vsem zidovju, na vse strani odprtem, brez ozidja, križev ali omrežja, veje duh neprisiljene otroške veselosti, in zdi se ti, da se otroci čutijo tu prav domači. To mi je tudi deček, ki me je spremljal na kolodvor, kot nepristranska priča potrdil. Zaraditega pa ne smeš misliti, da tu nihče ne uhaja. Dve vrsti otrok sta, ki jih nobena moč ne zadržuje: to so rojeni vaganti ali pa otroci, ki trpe ob neutешnem domotožju.

Veselo in žalostno sliko dajejo te in podobne naprave, ki obstojajo večinoma izza l. 1910. in so se v vojnem času, zlasti izza l. 1916., ogromno razširile in pomnožile: žalostno glede na brezmejno telesno in duševno gorje, v katero je vojna pahnila mladino; veselo glede na resnično zanimanje, idealizem in požrtvovalnost, ki se pojavlja v vseh krogih, javnih in zasebnih, za stvar mladine, in ki tako lepo odseva iz razumnega, skupnega in vzajemnega delovanja vseh teh krogov, ki so v neprestani zvezi med seboj.

IZ ŠOLSKEGA DELA.

FRAN DRNOVŠEK:

Geometrijski pouk in naše računice.*

(Primerjaj: Popotnik l. 1919 št. 1, Pav. Flere: Brez računice.)

Med vzgojnimi načeli naše ljudske šole zavzema gotovo nad vse važno mesto tudi načelo „Vzgajaj za življenje!“ Praktičen bodi vsak pouk do skrajne možnosti! Vzgojitelj, ki izgubi ta cilj izpred oči, vodi učenca po temi in po temi tavajo morebiti takšni učenci še dolgo potem, ko so že šoli odrasli, dokler jih potreba življenja z vso silo ne privede na edino pravo pot, na pot razumevanja. — Če je že v splošnem za vsak predmet potreba razumevanja, velja to v največji meri za računstvo ozir. geometrijski pouk. Učenca moramo osvoboditi vseh nepotrebnih formul, katere sicer danes mogoče še zna, jutri se mu že zmedejo, pojutranjem mu pa še te zmede uidejo iz spomina, kar je seveda popolnoma — prav in naravno! Formula je nekaj abstraktnega, učencem si je zapomni le, če si na podlagi nazoril, ki jih naj ima v šoli vedno pred očmi, potrebno formulo vsak čas sam stvori. Potem pa itak ni več formula v našem smislu, temveč le edino pravilno razumevanje dane naloge. — Da mu je to mogoče, mora pač imeti v razredu na vidnem mestu potrebna nazorila: metersko palico, kvadratmetersko lepenko, kubikmeterski zaboj (ali vsaj ogrodje), z vsemi potrebnimi razdelbami, votle mere, dalje vsa potrebna geometrijska telesa itd. Omogočimo mu, da v slučaju potrebe lahko obrne pogled na te pripomočke ter z njih v duhu prečita „formulo“. Posebno velja to glede mer. Saj vemo, kako se nam je ravno glede teh z učencem bojevati, in da kaj rad zmeče dolžinske, ploščinske in telesninske mere v en koš. Takoj na tem mestu bi omenil, da temu pridemo v okom najlaže na ta način, da geometrijska naloga ne vsebuje le izračunanja telesnine, ali le površine, temveč, ako je v praksi to le količkaj izvedljivo, vedno oboje, n. pr.: jama za smeti (telesninske mere), s pokrovom (ploščinske mere); pri ugotavljanju dolžine, širine in globočine te jame pa ima pa še opravka z dolžinskimi merami. Na takšnih slučajih se navadijo razločevati mere. — Dalje moramo odpraviti temeljito napako našega geometrijskega pouka, ki tiči v nazoru, da imamo opraviti v planimetriji s toliko in toliko različnimi ploskvami in v stereometriji s toliko in toliko različnimi geom. telesi. Delo s tem učencu in sebi nepri-

* Kadar govorimo pavšalno o „naših računicah“, bi le bilo prav, da postanemo konkretnější; računica je navsezadnje učitelju-novincu le nekaka potreba in temu je treba povedati, da sta naši pravzaprav le dve: Lavtarjeva in Črničeva. Prva boljša zaradi svoje ideje in njenega razvoja in le želeli bi bilo, da postane ta prav „naša“.

Uredništvo.

merno otežimo, otežimo razumevanje, utesnujemo ga s formulami, ki postanejo pri tem postopanju neizogibne. Ko je končno vsa snov predelana, mrgoli učencu pred očmi cel gozd ploskev ozir. teles, da že „od samih dreves ne vidi gozda“. Ne vidi, da ima pred seboj le dve veliki družini, ploskovno in telesninsko, in da so si člani teh družin v najožjem sorodstvu. Ne vidi, da je glavar ploskovni družini pravokot, telesninski pa prizma, ne vidi, da so drugi sorodniki tema dvema povsem podobni, da kvadrat ni nič drugega nego pravokotnik, trikotnik le polovica pravokotnika, valj le prizma z okroglo osnovno ploskvijo itd. — Ako smo učenca takoj izpočetka začeli uvajati v družino, ne pa mu predstavljali posameznikov, tedaj smo lahko zasigurani, da se bo loteval geom. nalog z razumevanjem, ta predmet mu bo v veselje, ker mu bo igrača. Toda ponazorujmo, ponazorujmo! Proč s formulami! „Nagulijo“ se jih, zabrusi ti formulo v obraz v poljubnem slučaju, in to s samozavestjo, ki ti mora navsezadnje še celo imponirati, če bi to ne bil ravno glasen „Memento“ na tvoj rovaš! —

Ako smo slednjič učenca vendarle osamosvojili, pa pademo v prejšnji mehanizem nazaj, ko izdelujemo račune, ki nam jih nudijo računice. In to je ravno točka, ki mi je potisnila pero v roke!

Začetnika me je računica zvesto spremljala ozir. jaz sem hodil za njo. Predpisano učno snov smo zvesto predelali, učenci so znali formule, znali račune — iz računice vzete —, in moja vest je bila lahka. Lahka dotlej, ko sem dal učencem nalogo iz praktičnega življenja. — Bogami, takrat mi je postalo vroče, kajti moral sem spoznati, da se mnogi učenci ne znajo lotiti dela niti, ko jim je izračunati kaj čisto navadnega, vsakdanjega, lahkega! Prišlo je spoznanje! Prvo je bilo, da smo računici — obrnili hrbet!

Lepo, pregledno je v računici razvrščena snov: kvadrat, — uporabne naloge, ki se nanašajo nanj; pravokot, — uporabne naloge, ki se nanašajo nanj; poševnokotni paralelogram itd. itd. Poleg tega so podane v uporabni nalogi vedno le samo tiste mere in podatki, ki so za dotični slučaj potrebni! Pa se ta števila nekoliko pomnožijo in seštejejo, — nekaj se pač mora zgoditi z njimi, sicer bi jih ne bilo v nalogi, — pa je naloga gotova! — Zanimiv poizkus lahko napraviš: Vrini v takšno nalogo kakšno nepotrebno mero ali podatek! Nemislecev ne bo to kar nič motilo: pomnožijo ali razdelijo pač še s tem številom, pa je! Mislece pa frapira! Nepoklican gost, tale mera oziroma podatek, kaj bi z njim? Težje misleči slednjič število le na kakšen način uporabijo, — nekaj se pač mora tudi s tem številom zgoditi, drugače bi ga vendar ne bilo v nalogi, — in le pravi misleci se ne dajo motiti ter rešijo nalogo prav, brez uporabe nepotrebne mere. — Naloge v naših računicah ubijajo učenčevo samostojnost, ne, one ga naravnost vzgajajo k površnosti, k brezmiselnosti! Zato s takimi računicami

— proč! Saj učenca ne učimo za nadzornika, temveč učimo ga za življenje, in današnje življenje zahteva samostojnih, zavednih ljudi! Učenec, ki se je v šoli naučil kretati šele ob učiteljevi roki, bo tudi v poznejšem življenju le šahovska figura v rokah političnih izkoriščevalcev! Bodoče generacije pa nikakor ne smejo živeti življenja — šahovskih figur!

Naše računice nudijo itak bore malo nalog iz vsakdanjega življenja in še te le samo s potrebnimi podatki, kakor že omenjeno. Jemljimo torej naloge iz vsakdanjega življenja, iz učenčeve okolice! Sam naj poišče potrebne mere, določi dnevno ceno lesu, pločevini, železu, dnevno plačo delavcem itd. Tudi tak cenik naj bo v razredu razobešen, učenci naj ga po potrebi korigirajo, v sedanjih časih vsekako vsakdanje delo! Sprva zmeri učenec mogoče tudi kaj nepotrebne, a polagoma začne misliti. In če ve, kaj mu je izračunati, tudi ve, katere mere, kateri podatki so mu v to potrebni. Postane samostojen!

Ne rečem, da bi uporabne naloge, ki nam jih nudijo računice, popolnoma zavrgli. Za domače naloge jih uporabljam! A ne tako, kakor naloga stoji, temveč prilagodim jo učenčevim, domačim razmeram. Uporabna naloga v računici: Soba je 4:80 m dolga, 3:60 m široka; koliko stanejo tla, m^2 à 9:50? Kako suhoparno! Ali učenec pri tej nalogi kaj dosti misli? Ali bo neslo to delo kaj dobička? „Učenci! To nalogo hočemo nekoliko izpremeniti! Izračunite, koliko bi stal nov pod, ki bi ga dali delati vaši starši doma v vaši največji sobi (smrekove deske, cena, delavci — plača).“ Dočim bi k nalogi vzeti iz računice, čmerno sedel, svinčnik grizel, nalogo nepravilno ali površno izvršil, ali pa celo pozabil nanjo, pa pride s to nalogo, ki naj računa njegove domače stvari, življenje v hišo! Komaj, da je, prišedši iz šole domov, odložil torbo, že seže po očetovem „pašetu“. Oče, mati, brat sestra, vsi radovedno opazujejo mladega „inženirja“, kako samozavestno meri, računa, vprašuje, po čem so deske, koliko se tesarjem na dan plačuje itd. Ne-le učenec, tudi odrasli se pri tem uče, in sicer redkobesedni oče morebiti ob taki priliki celo proti materi obrnjen z zadovoljstvom pripomni: „Fant pa le ne hodi zastoj v šolo!“

ANT. TURK:

Učenčevi zapiski o zgodovini Slovencev, Srbov in Hrvatov.

(Konec.)

Zgodovina hrvatskega naroda.

1. Priselitev Hrvatov v sedanja bivališča.
2. Hrvatje se oproste Obrov in postanejo samostojni.
3. Hrvatski narod si ustanovi prvo državo.
4. Ljudevit Posavski.

5. Razširjenje krščanske vere med hrvatskim narodom.
6. Združitev Bele Hrvatske in Posavske Hrvatske v eno državo.
7. Konec samostojnosti hrvatske države a) Zvonimir I., zadnji kralj domače rodovine, b) Pogodba sklenjena z Ogrsko leta 1102.
8. Hrvatska pride z Ogrri vred pod Habsburžane.
9. Bani.
10. Madjari razdele Hrvatsko v posamezne pokrajine.
11. Imenitnejše hrvatske narodne rodbine.
12. Boji Hrvatov z Benečani.
13. Turški navali na Hrvatsko. Hrvatski narodni junaki izza turških vojsk.
14. Hrvatska pod vladno predzadnjega Habsburžana Franceta Jožefa I.
15. Ujedinjenje Srbov, Hrvatov in Slovencev.

1.

V sredi med Slovenci in Srbi so se naselili Hrvatje ob istem času kakor njihovi bratje Slovenci in Srbi, tudi pod skupnim imenom Sloveni. Posedli so pokrajine ob jadranski obali po današnji Dalmaciji, Istri, Bosno do reke Vrbasa ter prostor med Dravo in Savo. Na zahodu proti Slovincem je polagoma postala meja reka Kulpa.

2.

Kakor Slovenci tako so bili tudi Hrvatje v pričetku svoje naselitve podložniki Obrov, katerih so se pa leta 626. po K. otrsli ter postali samostojni gospodarji na svoji zemlji. Živelii so v zadrugah brez vrhovnega poglavarja.

3.

Prvo hrvatsko državo je ustanovil v devetem (800) stoletju knez Borna. Ta država je obsegala današnjo Dalmacijo, ki se je imenovala Bela Hrvatska, dočim so se nazvale pokrajine med Dravo, Savo in Kulpo Posavska Hrvatska.

4.

V manjši meri in manj časa kakor pri Slovincih je trajala nad Hrvatsko frankovska oblast. Iz te frankovske odvisnosti je poskušal rešiti Hrvate veliki župan Ljudevit Posavski. V boju proti Frankom je hotel združiti Hrvate, Srbe in Slovence, kar se mu je deloma posrečilo, ker k tej zvezi ni hotel pristopiti knez Borna. Proti Frankom je vodil Ljudevit Posavski dolgo časa uspešne boje, ali naposled je omagal vsled needinosti Jugoslovanov. Ni se posrečilo združiti vseh Jugoslovanov Ljudevitu Posavskemu, združenje se je zvršilo šele po tisočletju leta 1918, ko se je ujedinil troimenski bratski narod.

5.

Krščanska vera se je širila med Hrvatji iz Carigrada, iz Rima in Ogleja. Tudi učenca sv. Ciril in Metod sta poučevala hrvatski narod krščansko vero. Izprva so se Hrvatje bolj nagibali k pravoslavni veri, dokler ni odločil za stalno hrvatski vladar Branimir (879—892), da naj spadajo Hrvatje k rimsko-katoliški veri. Upeljal je tudi slovansko službo tožjo in glagolico.

6.

Na višku moči in slave je bila Hrvatska za časa prvega hrvatskega kralja Tomislava (910—930). Ta je združil Belo Hrvatsko in Posavsko Hrvatsko v eno kraljestvo ter postal obenem prvi hrvatski kralj.

7.

a) Zadnji kralj hrvatske narodne rodovine je bil Zvonimir (1076 do 1088), ki je bil poročen s sestro ogrskega kralja Ladislava I. Ker ni imel nobenega sina, se je potegoval za hrvatski kraljevi prestol ogrski kralj Ladislav I., ki je tudi postal hrvatski kralj.

b) Po Ladislavovi smrti so poskušali Hrvatje pregnati Madjare iz dežele. Toda Koloman, naslednik Ladislavov, je napovedal Hrvatom vojno. No boja pa ni prišlo, ker je napravil Koloman s Hrvatsko pogodbo, po kateri je bil Koloman kronan za ogrsko-hrvatskega kralja. Hrvatski ni bilo treba dajati Ogrom nikakega davka, pač pa so se zavezali Hrvatje, da bodo pomagali Ogrom proti njihovim sovražnikom. Hrvatska je bila po tej pogodbi od leta 1102 tesno zvezana z Ogrsko ter je to razmerje prenehalo šele leta 1918, ko je bila Ogrska z Avstrijo vred razbita.

8.

Po Kolomanovi smrti od leta 1102. so se menjavale na ogrsko-hrvatskem prestolu razne kraljevske rodovine kakor kralji iz anžuvijske, poljske, češke in ogrske rodovine, dokler niso naposled zavladali Habsburžani leta 1526. Prvi Habsburžan je bil Ferdinand. Habsburžani so vladali do leta 1918.

9.

Kraljevi namestniki na Hrvatskem so se imenovali bani. Izprva sta bila dva, eden za Posavsko, drugi za Belo Hrvatsko. Pozneje je bil pa samo en ban. Bani so imeli na Hrvatskem največjo oblast za kraljem. Tudi še sega v Jugoslaviji je kraljev namestnik ban.

10.

Po letu 1102. so Hrvatje večkrat poizkušali se otresti Madjarov, toda ti so se pa vedno sklicevali na pogodbo iz leta 1102. Polagoma je

Hrvatska izgubila svojo celoto, ker so jo Madjari razdelili v posamezne pokrajine, do Reke so si prisvojevali sploh vse pravice. Habsburžani so jih seveda prav pridno podpirali. Tudi z madjarskim jezikom so silili na Hrvatsko, kar se jim je pa v mali meri posrečilo vsled odpora hrvatskega naroda.

11.

Najimenitnejše hrvatske rodovine so bili Frankopani, Šubići in Zrinski, ki so imeli obširna posestva in gradove po Hrvatskem. Za časa vladanja Habsburžana Leopolda I. (1657.—1705.) so sklenili ban Nikolaj Zrinski, Peter Zrinski in Franjo Krsto Frankopan z drugimi ogrskimi velikaši, da odtgajo od Avstrije Ogrsko in Hrvatsko. Za to zaroto pa je predčasno izvedel Leopold ter pustil obglaviti Petra Zrinskega in Frankopana. Jugoslovani, posebno še Hrvatje, jih slavimo kot narodne mučenike.

12.

Ker leži Dalmacija (Bela Hrvaška) ob jadranski obali, se je razvila trgovina zlasti v mestih Zader, Dubrovniku in Splitu ter po otokih dalmatinske obali. S Hrvatsko so trgovali Arabci, Bizantinci in posebno še Benečani, s katerimi so imeli Hrvatje boje in prepire. Dalmatinska mesta in otoki so menjavali večkrat svoje gospodarje. Enkrat so bili Hrvatje, drugič zopet Benečani gospodarji. Ti boji so šele prenehali, ko je beneška republika in z njo tudi beneška trgovina propadla.

13.

Hujše boje nego Slovenci so imeli Hrvatje s Turki, saj so Turki prihajali v sloverske dežele preko Hrvatske. Vzhodni del Hrvatske je bil delj časa pod turško oblastjo. Najslavnejša junaka izza turških bojev sta bila Nikola Jurišić in Nikola Zrinski. Prvi je ustavil leta 1532. pri Kiseku celo turško armado, ki jo je peljal sultan Soliman II. proti Dunaju, drugi, Nikola Zrinski je zadrževal pri Sigetu pet tednov s pešico junakov celo turško vojsko. V vseh turških bojih so se Hrvatje tako hrabro gajžali, da jih je cela Evropa občudovala radi njih hrabrosti.

14.

Kakor drugi avstrijski narodi, tako so se začeli tudi Hrvatje po letu 1848 tim narodno probujati. Zahtevali so celokupnost Hrvatske, svojo narodno vlado, hrvatski jezik v cerkvi in svojo vojsko. Vsled teh zahtev so dobili Hrvatje svojo ustavo in bili le de leti neodvisni od Ogrske, ker je preklicala takoj po dveh letih Franc Jožef I., predzadnji Habsburžan na avstrijsko-ogrskem prestolu, Hrvatom damo ustavo. Hrvatska je postala zopet odvisna od Ogrske. Hrvatje so morali pošiljati svoje po-

slance v Budimpešto, ki so bili proti Ogrrom vedno v manjšini. Ogrri so postavljali svojevoljno bane ter se niso prav nič ozirali na želje hrvatskega naroda. Madjarski jezik so povsod usiljevali.

15.

Prišla je svetovna vojna. Mnogo hrabrih Hrvatov je padlo za Habsburžane v raznih bojih. Ko je bila pa Avstro-Ogrska leta 1915. strta, se je hrvatski narod sporazumel z brati Srbi in Slovenci ter se ujedinił v eno državo, v svobodno Jugoslavijo.

TELESNA VZGOJA.

DR. LJUDEVIT PIVKO:

Glavna metodična načela za telovadbo.

1. Obča načela.

Telovadba bi bila preenolična, ako bi vadili vaje po onem redu, po katerem so zbrane v Tyrševem telovadnem sestavu. Sestav je le skupek vseh izvedljivih vaj. Praktično pa ne uporabljamo v telovadnici vedno vseh v sestavu naštetih vaj, temveč izbiramo samo one, ki so našim vzgojnim smotrom najbolj prikladne, telesnemu razvoju in zdravju koristne in izdatne. Izogibamo se vajam, ki bi bile morebiti na kvar zdravju, mišičevju, krvnemu obtoku, dihalnim in drugim organom. Pri pouku telovadbe nam torej ne sme biti poglobilni cilj metodično razvijanje posameznih vadbenih strok in vrst na orodju ali brez orodja, temveč imeti nam je pred očmi neprenehoma glavni smoter, da hočemo s telesnimi vajami prispevati k telesnemu razvoju, ne pa k razvoju telovadbe same in njenih vadbenih vrst.

Nauk, kako nam je baje izbirati in kako nam je pri vajah pravilno in smotreno postopati, se zove metodika telovadbe.

2. Glavna načela telovadne metodike.

1. Ako vodiš telovadbo dece neenake starosti in različne telesne sposobnosti (n. pr. na osemrazrednicah ali dvorazrednicah), treba je izbirati skupne vaje z veliko previdnostjo. Po možnosti pa telovadi z njimi v oddelkih. Oddelke združuj po izurjenosti, moči in starosti, slabše s slabšimi, zmožnejše z zmožnejšimi.

2. Poučuj zanimivo. Vsaka telovadna ura naj osvežuje deco in ji prinaša z novimi in zanimivimi vajami novega veselja. S svojim dobrim razpoloženjem vzpodbujaj mladino k telovadbi, toda mirno in

dostojno, da mladina ne podivja in ne izgubi discipline. Ne ubijaj nikdar deci veselja do gibanja, radost pri izvajanju telesnih vaj naj ji raste in se množi.

3. Telovadno uro si razdeli po načelu, da začneš z lažjimi skupnimi vajami, ki pripravijo telo na napornejše vaje sredi ure, telovadbo pa zaključuj zopet z lažjimi pomirjujočimi vajami. Pričenjaj torej z lažjimi načini koraka, z redovnimi ali s prostimi vajami ali pa z vajami s palicami, ročki itd. Nato slede vaje oddelkov na orodju. Napornih vaj, n. pr. napornih iger, pri katerih se mladina živahno giblje in poti, ne vadi nikdar koncem ure. Pred odhodom iz telovadnice naj se deca ohladi, pomiri in počije.

4. Vadi postopno. Urejuj si vaje vsake panoge tako, da začneš z lažjimi in prehajaš k težjim šele, kadar deca dobro obvladuje lažje vaje. Od prvih prehajaj k preprostim sestavam, od preprostih k zloženim, od znanih sestav k novim sestavam in neznanim vajam.

5. Sestavi si skrbno telovadni načrt in glej, da ti načrt obsega vse telovadne panoge, razvrščene po vrednosti za razvoj telesa. Načrt si sestavi za več mesecev, po možnosti za pol leta naprej. V pravilnem razmerju naj se vrste proste, redovne in druge skupne vaje z vajami na raznih orodjih, z igrami itd., da ne gojiš ene panoge preveč, druge pa ne zanemarjaš.

6. Telovadnega načrta se drži strogo in vadi samo po njem, ne pa po slučajni izbiri in slučajni volji. Po načrtu se pripravljaj vestno za vsako uro, da imaš snov natančno pripravljeno.

7. Ne kaži preveč vaj, ne uči preveč iger. Vadi vedno samo toliko vaj, kolikor jih lahko deca točno in pošteno v uri predela; bahati se in kazati vse vaje, kar jih znaš, ni dobro.

8. Izbiraj samo one vaje, ki jih deca brez velike težave zmore in ki so primerne njenim močem. Ne dopuščaj prenapornih vaj v interesu zdravja in varnosti mladine.

9. Vadi nazorno, t. j. imenuj vajo, nato jo pokaži vzorno in razjasni na kratko njeno posebnost in način izvedbe. Razlaga naj je jasna in točna, zlasti pri redovnih in prostih vajah. Dolgovezno pojasnjevanje vzbuja nevoljnost, ker mladina nepotrpežljivo čaka, da pride na vrsto, oziroma da začne vajo izvajati. Kdor v telovadnici mnogo govori, običajno malo in slabo telovadi in ima vsled tega manj uspehov ter ubija dragocen vadbeni čas. Namesto dvakratne razlage pokaži rajši vajo še enkrat. Kazanje bodi čim lepše, čim vzornejše, tudi na orodjih. V tem oziru ne moreš biti nikdar prestrog sodnik samemu sebi.

10. Pri izvajanju vsake posamezne vaje zahtevaj največjo natančnost in točnost v izvedbi. Prihod k orodju in odhod od orodja naj se vrši v popolnem redu, lepo in dostojno, vedno enakomerno.

11. Pazi na vsakega telovadca pri vsaki vaji, opozarjaj kratko na dobre in slabe strani izvedbe, ocenjuj jih bolj na vzpodbujevalni ko grajalni način. Ne hvali preveč, ne grajaj preveč. Graja naj bo kratka. Prehuda graja ubija veselje, prevelika hvala pa istotako škoduje, ker budi domišljavost in zmanjšuje pridnost. Ne dovoljuj ne očitkov, ne posmehovanja, ne dovtipov součencev. Pomni, da učenec ničesar težje ne prenaša ko učiteljevo zasmehovanje.

12. Vračaj se k vajam, kiniso uspele, in ponavljaj vaje, ki jih učenci niso umeli. Pomni si take vaje (zapisuj si jih), da jih ponoviš ob drugi priliki. Pri ponavljanju jih družī po potrebi z novimi prvinami, da spraviš v nje nekoliko izpremembe. Igre ponavljaj večkrat, dokler jih natančno ne poznajo. Ponavljaj tudi igro, ki jo otroci radi igrajo in jo žele ponavljati. Naučene proste vaje ponavljaj večkrat.

13. Poučuj individualno, kolikor moreš, toda ne vzgajaj samo poedincev v dobre telovadce, temveč imej na skrbi enakomerno telesno izobrazbo vseh učencev.

14. Ne dovoljuj v telovadni uri poskušanja po drugih orodjih. Poljubne vaje je možno dovoliti začetkom ure nekoliko minut samo onim oddelkom, ki dobro poznajo disciplino v telovadnici. Vsekakor pa nosiš pri poljubnih vajah tako veliko odgovornost, da ti priporočamo dovoljevati jih samo izjemoma in sicer samo z varstvom, da se izogneš nezgodam in poškodbam pri telovadbi.

15. Dajaj primerno varstvo telovadcu in opozarjaj ga na nevarnost, ki mu preti pri netočnem ali lahkomišelnem izvajanju. Slediti moraš otroku od trenutka, ko je prijel orodje, do seskoka v trdno stoji na tleh, vedno pripravljen, da ga zgrabiš, če bi imel pasti ali se udariti. Uči tudi močnejše učence, kako je dajati varstvo. Gladka tla (prožno desko) posuj s kolofonijem.

16. Pomagaj pri izvedbi le v najnujnejših slučajih, in sicer samo plašnim učencem. Zmerna pomoč množi veselje in pogum, preveč pomoči pa ne koristi, ker navaja otroka h komodnosti in nesamostojnosti.

17. Stoj pred oddelkom vedno tako, da lahko pregledaš vse telovadce in da oni vidijo tebe.

18. Vaje na orodju vadi po možnosti podobno kakor skupne vaje, da vadi več učencev isto vajo sočasno po enotnem povelju in taktu (na štetje).

19. V igri bodi strog in pravičen sodnik, kadar si niso edini.

20. Bodi svojim učencem vzor v izvajanju vaj, v krasoti in ubranosti gibov, in v vsakem oziru. Njihovo spoštovanje in ljubezen si pridobiš pri telovadbi v večji meri nego pri pouku ostalih predmetov v šoli, ako ne pokažeš nikdar slabosti v znanju in ovladanju telovadne snovi in ako ravnaš z njimi v telovadnici sicer odločno, toda prijazno in do gotove meje vljudno. Poveljuj vedno pravilno, ne izmišlaj

si lastnega nazivoslovja. Zmožen učitelj telovadbe lahko dvigne učence v telesnem in duševnem oziru, kakor jih nezmožen učitelj lahko zane-mari.

Imej kot učitelj telovadbe pred očmi ideal, da mora naš narod v telesnem in duševnem oziru napredovati tako, da bo sposoben za uspešno in solidno kulturno in gospodarsko tekmovanje med najboljšimi narodi. In v tvojih rokah je eno izmed najvažnejših vzgojnih sredstev za doseg tega cilja.

DR. LJUDEVIT PIVKO:

Učni načrt za telovadbo na štirirazrednih deških meščanskih šolah (moške dece od 11. do 14. leta).

Učni smoter:

Vsestranski, enakomerni, skladni razvoj rastočega telesa in duha s sestavnim napenjanjem telesnih moči.

A. V telesnem oziru: Čuvanje in krepitev zdravja; povzdiga telesne moči: ojačenje mišičevja, kosti, živcev, delovanja pljuč, prebavil in srca, vzgoja telesne gibčnosti, okretnosti, sigurnosti oči in rok; omejitev nezdravih posledic enostranskega življenja v šoli in doma, zmanjšanje pristopnosti boleznim; lepo naravno držanje telesa, skladnost v gibanju, hoji in stoji; skratka: vzgoja v zdravo, silno, krasno telo.

B. V nraavnem oziru: Pospeševanje razvoja žlahtnih duševnih lastnosti, ki so: mir in hladnokrvnost, navzočnosti duha, samozavest in ponos, srčnost in odločnost, pogum in hrabrost, živahnost in vztrajnost, trdna volja; točnost in strogost, zatajeva samega sebe, zmisel za red in disciplino, zmisel za skupnost; duševna čilost, prožnost in pozornost; zmisel za skladnost in krasoto, ki požlahtnjuje značaj, dviga plemenitost; zbujanje trajnega zanimanja za telovadbo; obveseljevanje misli, zlasti z vajami s petjem in glasbo; z igrami in drugimi vajami veselega ali zabavnega značaja.

I. razred (11 letni dečki).

1. Redovne vaje. Zbor v vrsto, uravnava, razhod; člen v vrsti, redu in krogu; kritje; obrati na mestu (polobrat, celi obrat); bočni pohod, zavoj reda, ustavitve pohoda, strojitev vrste iz pohoda v redu; delitev v dvojice, četvorice s štetjem; premena vrste, razvoj in narobe; neposredni zbor v razvoj; uravnava, kritje, razhod; premena razvoja v dvored in narobe; pohod v dvored; zavoj dvoreda; strojitev razvoja iz pohoda v dvored; premena reda v dvored in narobe na mestu in med pohodom; premena razvoja v četverored in narobe; pohod in zavoji v četverored. Razstop v vrsti, redu, razvoju in četveroredu na mestu na

določeno število korakov; prosti razstop in sestop; rajalne vaje z zavoji v redu, dvoredu in četveroredu, za skupinske zlasti proste vaje.

2. **Proste vaje.** Temeljna postava, razstop, pokončne stoje (koračne, nožne, iz koračne) sklonjene stoje (počep, poklek), glavni položaji, lehti (zaročenje, priročenje, predročenje, vzročenje, odročenje), enakostranski in enostranski gibi lehti napetih in skrčenih, gibi lehti v loku in krogu, gibi trupa (kloni, sunki) glavni gibi iztegnjenih in krčenih nog, obrati (polobrat, celi obrat) glavni poskoki; drže lehti, nog in trupa; priproste sestave vaj z gibi lehti, trupa in nog v časomerju 4 in več dob; pripravljalne vaje za plavanje in dihalne vaje.

3. **Pohod (hoja) in tek.** Zunaj telovadnice vaje v pohodu (v stoji in koraku), v počasnem, zmernem, navadnem, pospešenem in hitrem pohodu s posebnim ozirom na lepo držanje telesa; pohod z nošenjem lahkih bremen; vaje v skakljanju, diru in teku, tekme v pospešeni hoji, skakljanje, tekma v teku 50 m, vztrajni tek do 3 minut; vztrajni pohod (zimski in poletni izleti); tekma v teku z majhnimi ovirami (s pobiranjem in polaganjem predmetov, po naravni progi).

4. **Skok.** Prosti skoki z mesta in naletoma v zmerno daljino in višino; tudi z obrati in brez deske. Skoki v globino z nizkega orodja.

5. **Koza.** Razvoj skoka na kozi z mesta in naletoma, skok v jezdni sed in klek, lažji meti in obrati iz jezdnega seda, preskok raznožno čez nizko podolžno kozo.

6. **Bradlja.** Vaje v vesi, proste vese bočno in prečno, mešane vese bočno in prečno z gibi lehti in nog, ležna opora bočno iz sedov, kolebanje v vesi, lažji meti (sedi).

7. **Drog.** Na nizkem drogu vaje v stojni in ležni vesi in mešani opori z gibi nog in obrati. Na doskočnem drogu prosta vesa, izmene prijemov, ročkanje v vesi z gibi nog in raznimi prijemi, zgiba z naskokom (začetkoma na kratko dobo), spuščanje iz zgibe v veso, zmerno kolebanje (tudi v stran) kroženje, drža v vesi; obesa v podkolenju enonožno z naskokom, obrati in kolebanje v obesi v podkolenju.

8. **Krog.** Vaje na mestu, vesa in izmene, stojna, ležna vesa in izmene, obesa in izmene; spuščanje iz stojne vese, kroženje v stojni in ležni vesi, kroženje v ležni vesi, gibi nog in kolebanje v vesi; zgiba z naskokom (začetkoma na kratko dobo) in počasno spuščanje v veso; sukanje v vesi (začetkoma zmerno s pomočjo drugega učenca) seskok v 2., 3. zanihaju; nihanje s poljubnim izmenskonožnim odtravanjem.

9. **Kolotek.** Vaje v vesi, zlasti v vesi pod pazduhami; v mešani stojni vesi (obesi v podkolenju, za stegno enonožno); kolovanje koračkoma, diroma, tekoma, skokoma, s kolebanjem, s kroženjem, z obrati, z držami; skupinske vaje: zvon, zvezda, križ.

10. **Lestva.** a) **Vodoravna.** Vaje v vesi na eni in obeh lestvinah in klinih z raznimi prijemi z gibi nog in obrati, izmene vese z izmeno prijema, spuščanjem in z obratom; ročkanje na mestu na lest-

vinah in klinih, izmenskoročno ročkanje v vesi z različnimi prijemi in z izmeno prijema na lestvinah, zgiba z naskokom (začetkoma na kratko dobo), spuščanje z zgibe v veso, zmerno kolebanje; stojna in ležna vesa na nizki lestvi, vesa v mešani opori, izmena opore z izmeno prijema ali obratom, sedi, ročkanje v stojni vesi s sočasnimi koraki.

b) **Poševna.** 1. Zgoraj. Stopanje z nadprijemom izmenskoročno in soročno, ležna opora spredaj in zadaj, z gibi nog.

2. Spodaj. Stojna vesa spredaj in zadaj, tudi enoročno; vaje v vesi z gibi nog, izmena vese z izmeno prijema; stojna vesa na klinu, upogibanje in napenjanje lehti; krčenje in iztegovanje kolen.

c) **Navpična.** Stopanje z različnimi prijemi, tudi soročno, stojna vesa na tleh ali klinu v dosežni višini, z gibi nog in kloni trupa; v stojni vesi zadaj ročkanje dol v zaklon; v stojni vesi bočno gibi nog in kloni trupa; skok v globino naprej.

11. **Plezala.** Pripravljalne vaje v plezanju na plezalni žrdi in vrvi z gibi nog, prislon in plezanje na eni žrdi, izmena prislona; vesa ob dveh žrdeh, stojna in ležna vesa prednožno in zanožno med dvema žrdema z gibi nog, s spuščanjem ene roke; vaje v vesi na poševni vrvi, obesa v podkolenju prečno enoročno.

12. **Gred (kladina).** Vaje v ravnotežju, vstop, sestopanje, vskok, ssek, prestopanje, stoje obenožno in enonožno z gibi lehti in noge; sunki v stoji, pohodi v različnih smereh, obrati, izogibanje; ležna opora bočno spredaj in zadaj z gibi lehti in nog; kloni trupa, obrati, drže na eni in dveh gredeh; pohod v lancu po gredi (več učencev, držečih se za roke).

13. **Vaje s palicami.** Priprosti načini dviganja in spuščanja lesene palice napetih lehti, zlasti palice v vodoravnih položajih; upogibanje in napenjanje lehti v glavnih smereh skupno z gibi nog in trupa (t. j. s prostimi vajami), s posebnim ozirom na lepo držanje telesa, z obrati in poskoki.

14. **Dolga kolebnica.** Vaje poedincev, dvojic, trojic itd., skok naprej, nazaj, v stran, iz stoje, iz pohoda, z zaletom, z obrati čez mirno visečo in nihajočo se kolebnico; poskoki, tudi z obrati; utek; pretek, tudi z obrati; poskoki z utekom; zatek; poskoki, utek; obtežitev vaj s pobiranjem premetov, tek noter in ven, preskakavanje; poskočno kolo (igra).

16. **Igre.**

II. razred (12 letni dečki).

1. **Redovne vaje.** Kratki korak, hitri korak, izmena koraka, čelni pohod vrste, obrati: polobrat in celi obrat med pohodom, zavoj vrste (zmerne dolžine), premena dvoreda v četverored in narobe na mestu in med pohodom; četrti obrat; izprečitve iz reda in vrste na mestu

in med pohodom; izmena smeri med pohodom; rajalne vaje z zavoji v vrsti in z izprečitvijo.

2. **Proste vaje.** Priproste sestave vaj v 4 in več dobah kakor v I.; četrtni obrat; gibi lehti tudi v loku in krogu, izmed borilnih gibov mahnenje in sunenje; prečni gibi lehti in nog; gibi nog v loku, kroženje, lažji borilni gibi (izpad, umik), skrižna stoja, poskoki; čepna opora in klečna opora, čepenje in klek, plavalne in dihalne vaje.

3. **Pohod in tek.** Vaje v pohodu, skakljanju, teku, vztrajni pospešni pohod, tekme v pospešenem pohodu; tekma v teku do 60 m, vztrajni tek do 4 minut; tekma v teku preko ovir.

4. **Skok.** Kakor I. z nekoliko višjimi zahtevami glede daljine in višine, z gibi in držami lehti; dvoskok in triskok, preskok.

5. **Koz a.** Kakor I., lažji meti iz opore z zaletom in naskokom, preskok raznožno više.

6. **Bradlja.** Vesa, vznosna vesa, stojna in ležna vesa zadaj; ročkanje v prosti in mešani vesi, kratke vaje v opori, skok v vzporo z zmer- nim kolebanjem, ležne opore, obrati v mešani opori; skok v raznožni, jezdni, prečni sed, izmene seda, toč v sedu raznožno naprej.

7. **Drog.** Ležna in stojna vesa z izmeno prijema (tudi soročno), vzpora in opore na nizkem drogu, zgiba z gibi nog; vznosna vesa spredaj, obesa v podkolenju, gnezdo (obesa na nartih zadaj z uleknjenim križem); zmik spredaj z nadprijemom na doprskem drogu, naupor iz obese v podkolenju, drže.

8. **Krog i.** Kroženje v stojni vesi, kroženje v vesi, kolebanje, vznosna vesa, obesa v podkolenju, gnezdo, vesa zadaj (na doprskih krogih); nihanje v prosti in mešani vesi, z določenim odtrivanjem, nihanje v vesi na gornjih lehteh (pod pazduhami), seskok v zanihaju).

9. **Kolotek.** Vaje kakor I., kolovanje čez ovire, kolovanje v vesi, pod pazduho in enoročno.

10. **Lestva.** A. **Vodoravna.** Vaje kakor I., ročkanje v vesi, z mazinčjim prijemom na lestvinah, zgiba z gibi nog; vznosna vesa spredaj, obesa na nartih zadaj (na klinih) z uleknjenim križem, vmik spredaj, na eni lestvini; ležna opora, ročkanje v ležni opori.

B. **Poševna.** 1. **Zgoraj.** Stopanje s prijemom enoročno, stopanje vzad, drsanje v sedu dol, upogibanje lehti v ležni opori spredaj.

2. **Spodaj.** Vaje v vesi in zgibi, ročkanje v ležni vesi na mestu in navzgor, v vesi samo na mestu; stopanje z dostopanjem in prestopanjem.

C. **Navpična.** Vaje kakor I., gibi nog v vesi, prednos, stopanje soročno, stopanje ob strani lestve gor in dol.

11. **Plezala.** Prislon in plezanje po vrvi, prislon na dveh žrdeh (vrveh), potovalno plezanje (plezanje ob žrdi k žrdi) vodoravno; gibi nog v vesi na dveh žrdeh (vrveh) in v zgibi na poševni vrvi. Ročkanje gor in dol na poševni (vrvi v obesi v podkolenju enonožno, tudi z iz-

meno obese; ročkanje dol na poševni vrvi v vesi; skok v globino iz vese na poševni vrvi.

12. **Gred.** Gibi lehti in nog v stoji enonožno v dvojicah in četvoricah; hoja z raznimi koraki; hoja in poskoki z gibi lehti, počep, klek, tudi na višjem orodju; kloni trupa na višjem orodju; ležna opora prečno; vaje na dveh gredeh, hoja v lancu; strmoglava vesa iz seda na eni gredi z opiranjem nartov pod drugo gred.

13. **Vaje s palicami.** Vaje z leseno palico ali z železno (do 1 ½ kg) v vodoravnih in navpičnih položajih v zvezi z gibi trupa in nog; vaje z eno napeto lehtjo, drugo upognjeno (v predročenju, odročanju, zaročenju, vzročanju).

14. **Dolga kolebnica.** Preskok krožeče kolebnice, pretek in preskok krožeče kolebnice sočasno in iz nasprotne strani; vaje skupin, z gibi nog in lehti ter obrati (vse vaje se vrše začetkoma po gotovem številu kolebov, nato pri vsakem kolebu).

15. **Skupine in raznoterosti.**

16. **Igre.**

III. razred (13 letni dečki).

1. **Redovne vaje.** Izmenoma zmešani in enaki korak, dolgi in kratki korak; pohod vzad; čelni pohod v razvoju; izprečitve dvoreda na mestu in med pohodom; zavoj v dvoredu; premena razvoja v četverored in narobe med pohodom; izmena smeri med pohodom; razstop in sestop med pohodom; prečni pohod v vrsti; rajalne vaje.

2. **Proste vaje.** Sestava prostih vaj kakor I. in II. v 4—16 dobah, tudi s poševnimi enakostranskimi in enostranskimi gibi lehti; poševni kloni trupa; kroženje trupa; poševni gibi nog, poskoki naprej, nazaj v stran z gibi nog in lehti, poševni poskoki, drže, ležna opora spredaj tudi z gibi nog; plavalne in dihalne vaje.

3. **Pohod in tek.** Vaje v pohodu (hoji), skakljanju in teku, tekme v teku do 70 m in v teku čez naravne ovire, vztrajni tek do 5 minut, pohod in tek do 5 minut, pohod in tek z nošenjem bremen.

4. **Skok.** Kakor I. in II. s primerno višjimi zahtevami; skok v daljino in višino; pripravljalne vaje za skok vzmetno (vaje na prožni deski): hoja, poskoki in tek gor in dol po prožni deski v zvezi z gibi lehti, skok vzmetno z nizke prožne deske, začetkoma brez določenega števila korakov na deski, potem skok s prožne deske (do 60 cm visoke) s 3—2 korakoma na deski.

5. **Koza.** Preskoki raznožno v daljino in višino, tudi z obrati za kozo. Vskok v oporo, skrčno in klečno, vzravnavna, seskok naprej (v globino); meti iz opore z zaletom in naskokoma; klek, prosti skok; vaje brez deske.

6. Konj. a) Na šir. Opora na konju na šir, gibi nog (lažji meti), sedi in izmene z obrati; klek na konja, prosti seskok, počep, skrčka (tudi z obratom); vskok in preskok izpodmolno; vskok skrčno in raznožno.

b) Vzdolž brez ročajev. Skok raznožno v sed jezdno, z oddaljevanjem deske, lažji meti, vskoki, seskoki, vsedi in sesedi.

7. Bradlja. Izmene seda, gibi nog (lažji meti) v vzpori in ležni opori prečno in bočno; kolebanje, raznožka na nizki bradlji, prednožka, prevali iz raznožnega seda naprej in nazaj; ročkanje v ležni opori (lažji načini).

8. Drog. Strmoglava vesa, prevlek v veso zadaj, vesa v lehteh spredaj in zadaj, vesa na spodnjih lehteh, obesa v podkolenju sonožno; ročkanje v vesi (tudi soročno), kolebanje v vesi in zgibi; ročkanje v opori, meti na nizkem in doprsem drogu, preskoki, obrati iz opore v sed prečno in bočno, vzmiki spredaj; naupor in spad v obesi v podkolenju.

9. Krog. Raznožna obesa, vesa zadaj, izmene obese; kroženje in kolebanje v vesi in zgibi, nihanje z določenim odzivom v vesi in zgibi; seskok v zanihaju; nihanje v obesi; obrati v prednihaju in zanihaju; prevale nazaj in naprej na mestu; z naskokom v vzporo na nizkih krogih, prednos v vzpori; izvinek nazaj in naprej iz stojne vese do stoje ali stojne vese.

10. Lestva. a) Vodoravna. Vaje kakor I. in II., ročkanje s kolebanjem, ročkanje v vesi na lestvinah in klinih; z naskokom v vzporo na eni lestvini, ročkanje v opori, ročkanje v opori samo na eni lestvini, obrati iz opore v sed, vmik spredaj; vaje s podprijemom.

b) Poševna. 1. Zgoraj. Prosto stopanje do zmerne višine, tudi z bremenom; ležna opora zadaj in spredaj z upogibanjem in napenjanjem lehti; v ležni vesi ročkanje dol in gor z dvoprijemom; ročkanje v ležni opori gor in dol.

2. Spodaj. Stopanje z izmenskoročnim prijemanjem, ročkanje v vesi z nadprijemom na lestvinah, prehod na gorenjo stran (drsanje v sedu dol); ročkanje s kolebanjem.

c) Navpična. Stopanje vzad, stopanje z velikimi prijemi in koraki, stopanje s prijemom enoročno, drsanje dol z objemom lestvin v podkolenju, vese zadaj s težjimi gibi nog; zgiba; ročkanje dol v vesi spredaj in ob strani lestve z nadprijemom; med dvema lestvama vzosna vesa, obesa zadaj v nartih, vesa zadaj, prevale nazaj in naprej (isto med dvema poševnima lestvama).

11. Plezala. Plezanje na eni žrdi (vrvi), soročno plezanje na dveh žrdeh (vrveh), potovalno plezanje z izogibanjem, zgiba na dveh žrdeh (vrveh), tudi zgibi nog; med dvema žrdema vzosna vesa, strmoglava vesa, zadaj prevale nazaj.

12. Gred. Vaje kakor I. in II. s težjimi spremniki lehti in nog, na višjem orodju, tudi na nekoliko poševni gredi; ležna opora bočno zadaj.

bor na gredi; težji gibi trupa; hoja z orodjem (palicami, ročki, kiji); vaje z orodjem; sedi in meti; kloni v sedu s pomočjo součencev; ležna opora v stran; skupinske vaje.

13. Vaje z ročki. Primerne proste vaje (lažji gibi lehti, nog, zlasti pa trupa) z obtežitvijo lehti z ročki (do 1 kg težkimi).

14. Vaje s palicami. Vaje z železno palico (do 1½ kg) kakor I. in II.; poševni položaji, skrižane lehti, kroženje rok, borilni gibi nog.

15. Skupine in raznoterosti.

16. Igre.

IV. razred (14 letni dečki).

1. Redovne vaje. Izmenoma dolgi in hitri korak, dolgi korak in tek; izprečitve iz četveroreda na mestu in med pohodom; prečni pohod v razvoju in četveroredu; vse premene razvoja, dvoreda in četveroreda, v zvezi z izprečitvami in z zavoji; zbor, uravnava in kritje čete v razvoju in predelku.

2. Proste vaje. Sestave kakor III.; proste vaje z mesta, raznostranski gibi lehti, borilni gibi lehti; k prejšnjim borilnim gibom nog še preža; počep in čepenje enonožno; ležna opora zadaj in v stran; mahnenje in sunenje nog; plavalne in dihalne vaje.

3. Pohod in tek. Vaje v pohodu, skakljanju in teku; tekme v teku do 80 m in v teku čez naravne in umetno nastavljene ovire; vztrajni tek do 6 minut, pohod in tek z nošenjem bremen, tudi živih; vztrajni pohod s točno odmerjeno progo in odmerjenim časom.

4. Skok. Kakor I.—III. z višjimi zahtevami; skok letno naletoma; vaje za skok vzmetno; skok vzmetno z dvema korakoma na 70 do 80 cm, visoki prožni deski, skoki v stran (tudi z obrati), skok v višino vzmetno čez vrstico (po možnosti zunaj telovadnice na mehko doskočišče); pripravljalne vaje za skok ob palici, skok ob palici v zmerno višino in daljino.

5. Koz a. Preskok raznožno z oporo enoročno, preskok raznožno z vrstico za kozo, preskok skrčno čez kozo na šir v zmerni višini; mleti iz opore z zaletom in naskokoma; preskok izpodmolno.

6. Konj. a) Na šir. Meti iz opore, naskoka in naleta, odnožno, odbočno, skrčno (enonožno in obenožno); preskoki, strigi skrčno; kolesa odnožno.

b) Vz dolž brez ročaje v. Vskoki, vsedi in sesedi, seskok raznožno iz čepenja (razklepka); prednožka z odzivom enonožno, doprijem enoročno.

7. Bradlja. Kolebanje v opori, raznožka in prednožka z obratom, ročkanje v ležni opori in vzpori (zmerno); lažji meti, prednos; vzmiki prečno do jezdnega seda in ležne opore; kolebanje v opori na predlaktju in v skleku (zmerno) in naupori do sedov; lažji prevali.

8. **Drog.** Izmene prijema in obrati v vesi, vesa enoročno (druga roka drži prvo v zapestju); vzmik spredaj z različnimi prijemi, ročkanje in kolebanje v vesi in zgibi z izmeno prijema; seskok po 3. ali 2. zakolebu; meti na doprsemn drogu; vzmiki in toči v obesi v podkolenju; vzvlek (najlažji način), zmik in sevlek (lažji načini); obesa obenožno in enoročno; vaje na živem drogu (dva učenca držita drog na ramenih).

9. **Krog.** Nihanje v vesi, seskok v zanihaju in prednihaju, nihanje brez odriva, izmena obese v nihanju, naupor iz obese v podkolenju, nihanje, krčenje v zanihaju, spuščanje v prenihaju in narobe. Kroženje v vesi; sklek v ležni opori, ležna opora na gornjih in spodnjih lehteh, vaje v zgibi; toč nazaj v sedu v krogih.

10. **Lestva.** a) **Vodoravna.** Vaje kakor I.—III.; vesa enoročno, vzmiki spredaj z različnimi prijemi, kolebanje v vesi in zgibi z izmeno prijema, ročkanje z obrati, ročkanje v zgibi, ročkanje s kolebanjem, ročkanje v vesi z različnimi prijemi na lestvinah in klinih; ročkanje v opori; med dvema lestvama: vzosna vesa, obesa zadaj v nartih, vesa zadaj, preval nazaj in naprej.

b) **Poševna.** 1. **Zgoraj.** Ročkanje v ležni opori spredaj in zadaj, upogibanje in napanjanje lehti v ležni opori spredaj, ročkanje v ležni vesi spredaj s preprijemanjem, ročkanje v sedu raznožno dol.

2. **Spodaj.** Stopanje s palčjim prijemom soročno, ročkanje po lestvinah in klinih, ročkanje dol v zgibi po lestvinah, tudi z dvoprijemom (začetkoma iz zmerne višine), ročkanje v vesi soročno po lestvinah.

c) **Navpična.** Stopanje z bremenii, tudi s prijemom enoročno, stopanje v vesi čez dva in tri kline gor in dol, ročkanje v zgibi dol in gor s prislonoim nog ob lestvini; tudi soročno, ročkanje v vesi raznožno, tudi soročno.

11. **Plezala.** Zgibe na eni žrdi (vrvi), krčenje lehti v vesi na dveh žrdeh (vrveh), ročkanje v vesi in zgibi dol na dveh žrdeh (vrveh) tudi soročno, potovalno plezanje poševno dol in poševno gor, plezanje na dveh žrdeh (vrveh) v vesi in zgibi, tekme v plezanju, plezanje na treh žrdeh.

12. **Gred.** Težje vaje trupa, dviganje gredi, vaje kakor I.—III.

13. **Vaje z ročki.** Izpad, umik, preža s primernimi gibi lehti in trupa, obrati, odgibi v izpadu in preži, sunki.

14. **Vaje s palicami.** Kakor I.—III., kroženje, udarci, sunki, prevračanje (sukanje) palice; pripravljalne vaje za metanje kopja; živo orodje (ena palica — drog, dve palici — bradlja).

15. **Skupine in raznoterosti.**

16. **Igre.**

Dodatek.

Telovadni načrt za deške meščanske šole.

Tel. ura	I. (20 minut)	II. (15 minut)	III. (15 minut)
1.	redovne vaje	lestva (vodoravna)	skok (v daljino)
2.	proste vaje	plezala (žrd)	bradlja nizka
3.	vaje s palicami	drog (doprski)	igra
4.	pohod in tek	krogi (na mestu)	skok (v višino)
5.	redovne s petjem	lestva (poševna)	raznoterosti (gred)
6.	proste vaje	drog (doskočni)	kolotek (I. II.) ali
7.	palice (I. II.) ali ročki (III. IV.)	koza	konj (III. IV.)
8.	redovne	plezala (žrd ali vrv)	igra
9.	proste	lestva navpična	krogi (nihanje)
10.	palice	bradlja	skok (v daljino)
11.	pohod in tek	krogi (na mestu)	raznoterosti
12.	redovne s petjem	drog (dosežni)	igra
13.	proste	lestva (vodoravna)	kolebalo (I. II.) ali
14.	palice (I. II.) ali ročki (III. IV.)	plezala	konj (III. IV.)
15.	redovne	koza	gred
16.	proste	drog (doskočni)	skok (v višino)
17.	palice	lestva (poševna ali navpična)	krogi (nihanje)
18.	pohod in tek	skok	igra
19.	redovne s petjem	plezala	kolotek (I. II.) ali
20.	proste	drog (dobočni)	konj (III. IV.)
21.	palice (I. II.) ali ročki (III. IV.)	krogi	bradlja
			raznoterosti
			igra
			kolotek (I. II.) ali
			konj (III. IV.)

Opombe k telovadnemu načrtu:

Po gorenjem vzorcu si sestavi učitelj telovadbe na meščanski šoli poseben vadbeni načrt, v katerem upošteva razmere svoje telovadnice in ki ga lahko razširi na več ur (do 60 ali več ur). V učni načrt nismo sprejeli vaj s kiji, vaj na mizi, na visečem drogu, metanje kopja, žoge, diska in kamena. Temelji skoka ob palici in skoka vzmetno se poučujejo v višjih razredih pri „skokih“, metanje kopja, kamena in žoge pa gojimo lahko pri „raznoterostih“ in tekmovalnih „igrah“.

V gorenjem primeru telovadnega načrta, ki predpisuje vadivo za 21 ur, smo odmerili skupnim vajam (prostim, redovnim, pohodu in teku, vajam s palicami in ročki) v vsaki telovadni uri po 20 minut, ostalo dobo pa vajam na orodjih in drugim. V 21 telovad. urah se vadijo: proste vaje

šestkrat, redovne šestkrat, pohod in tek trikrat, vaje s palicami v I. in II. r. šestkrat, v III. in IV. r. trikrat, vaje z ročki v III. in IV. r. trikrat, skok petkrat, koza dvakrat, konj v III. in IV. r. štirikrat, kolotek v I. in II. r. trikrat, kolebnica v I. in II. r. enkrat, bradlja trikrat, drog petkrat, krogi petkrat, lestva petkrat, plezala štirikrat, gred dvakrat, raznoterosti dvakrat, igre petkrat. Pohod, tek in igre gojimo razen tega v posebej določenih urah (prostih popoldnevih).

Načrt naj visi v telovadnici.

Po 21 urah se nadaljuje telovadba po vzporedi od začetka.

Čim poznajo učenci disciplino v telovadnici, dovoljimo jim pred nastopom nekoliko minut poljubne telovadbe.¹⁾

RAZGLEd.

A. SLOVSTVO.

J. Brinar, Čitanka za meščanske šole, I. del (predelano izdanje); cena vez. knjigi 14 K. — Ta knjiga, ki jo je založila kr. založna šolskih knjig za Slovenijo in Istro, nam priča, da se je pričel tudi med šolskimi učbeniki zaželjen in prepotreben proces čiščenja in preustrojitve z ozirom na naše nove državne razmere. Zaradi tega jo moramo pozdraviti z zadoščenjem; toda želeli smo si jo že vsaj pol leta prej. Knjigi se pozna, da jo je sestavil, oz. predelal veščak, ki je pri tem delu porabil vse svoje mnogoletne izkušnje. Če bi hotel na kratko označiti njeno smer, bi jo nazival literarno, slovstveno čitanko in to iz dveh vzrokov: 1. ker vsebuje izbrane spise in pesmi naših najboljših pisateljev, to pa tudi v svoji drugi (realistiški) polovici, ki šteje tri skupine (I. Iz prirode, II. Dom in svet, III. Iz minulih časov); in 2. ker je snov prve (v ožjem pomenu slovstvene) polovice razdeljena po slovstvenih načelih (I. Povesti, II. Prilpovedke in pravljice, III. Basnj, pregovori in reki, IV. Pesmi in sicer a) Lirske, b) Epske in c)

Poučne pesmi). Po tem ustroju se razločuje od pretežne večine naših čitank. Odgovarja pa tudi vsem pogojem, ki ji stavimo do čitanke v vzgojnem in stvarnem oziru. Nudi nam namreč berila etiške vsebine, pa brez vsiljive morale; zbuja učenčev estetiški čut z najlepšimi prozaiškimi in poetiškimi proizvodi naše književnosti; je predvsem domača — le malo sestavkov je iz tujih literatur — in narodno-patrijotska v pesmih, zemljevidnih in zgodovinskih sestavkov, kar smo dozda vedno morali pogrešati; nadalje pospešuje učenčevo formalno izobrazbo, ker mu podaje vse v lahko umljivem, a vendar lepem in vzornem jeziku in se ozira na stopnjo njegovega duševnega razvoja, in končno uvažuje osobito v drugi polovici koncentracijo pouka, ki je posebno na meščanski šoli, kjer so stroke deljene, ne smemo nikdar izgubiti iz oči. Da bo slovniški pouk nahajal v njej vedno dovolj in lepega gradiva, se razume samo ob sebi; pa tudi to, da nedostaje sestavkov o človeškem gospodarstvu, kar je razlagati iz ustroja meščanske šole same. V splošnem moram reči, da je knjiga dobra, le težko je, v

¹⁾ Gorenji učni načrt so pregledali in odobrili: 1. dr. Leopold Poljanec, višji šolski nadzornik v Ljubljani, 2. I. Bajželj, telovadni učitelj v Ljubljani, 3. Adolf Schaup, telovadni učitelj v Mariboru. — Gosp. I. Bajželj je dodal načrtu obilo opazk, koje sem sprejel v sedanjo redakcijo načrta.

teku enega šolskega leta pobrati iz nje vsa mnoga zlata zrnca. — Tiskovnih pomot ni mnogo. Omenil bi le eno: v kazalu se glasi napis druge skupine „Povesti in pravljice“, na str. 50. pa „Pripovedke in pravljice“, kar je nedvomno pravilno. K slovniškim napakam je šteti sodilnik za predlogom „raz“ na strani 183, v 7. vrsti 92. berila. O modernizmu v pravopisu pričata „okoliinokoli“ ter „kroginkrog“ kar se mi ne zdi umestno, ker ubija čut za posamežno besedo, ki je vendar predpogoj vsakega pravopisa in spisa. — Na papirju, vezavi in ceni se poznajo naše „mirrovne“ razmere. Zeleti je le eno: da bi kmalu (vsaj do jeseni) dobili II. in III. del! — t.

„Biser oceana“ in njegova dvestoletnica. Popolnoma neopaženo je minilo lani dvesto let, odkar je izšlo eno najbolj čitanih, najpriljubljenejših in najbolj razširjenih del svetovne literature — Robinzon, katerega smo dobili pred kratkim, menda že tretjič, tudi v slovenski izdaji.*)

Slavna in velika je njegova zgodovina. Temelji na resničnih doživljajih pobeglega škotskega mornarja Aleksandra Selkirka, ki ga je našel l. 1709. angleški kapitan Rogers na otoku Juan Fernandez in ga prepeljal v domovino. Njegove čudovite doživljaje je Rogers tudi popisal in l. 1712. izdal. Zgodba tega mornarja je dala snov genialnemu angleškemu pustolovcu, kaznjencu, skrahiranemu trgovcu, politiku, časnikarju, reformatorju in pisatelju — Danielu Defoe (prvotno le Dan. Foe imenovan, živel od l. 1661. do l. 1731.) za veliko pustolovsko povest, ki jo je napisal l. 1719. pod naslovom „Življenje in neznan, čudoviti doživljaji Robinzona Crusoe-ja, pomorščaka iz Yorka“. Rokopis je prodal svojemu založniku za dobra dva stotaka in knjiga je še isto leto izšla.

*) Marko Senjanin, slovenski Robinzon. Po angleškem izvirniku priredil Jan Baukart. Ljubljana 1920. Natisnila in založila „Učiteljska tiskarna“. Str. 160, cena 9 K.

Vsebinsko poznamo: Mlad, k pustolovstvom nagnjen deček, Robinzon po imenu, pobegne svojim staršem in zaide med mornarje. Na neki pomorski vožnji razbičejo viharji ladjo, Robinzon se pa reši na zapuščen otok blizu izliva reke Orinoko. Tu je živel, navezan le na sebe in to ga prisili k delavnosti in iznajdljivosti. Skrbeti je moral za svoje preživljanje, svojo udobnost in svojo varnost. V razvoju in napredovanju njegovega malega kraljestva se zrcalijo vse razvojne stopnje človeštva. Prvo bivališče mu je — jama, prvi poklic — lovski, prvo orodje — orožje. Polagoma se preseli iz jame v kočo, lovec pa postane kmetovalec in rokodelc. Končno položi še prve temelje neki družabni organizaciji, ker reši divjaka Petka in uredi svoje razmerje do novih ponesrečenih mornarjev, ki so se rešili na Robinzonov otok in sosednjih divjakov. Tu razvije Defoe tudi svoje politične in verske nazore.

Z Robinzonovo vrnitvijo v domovino je zaključen prvi del povesti, kateremu sta pa sledila pozneje še dva, a mnogo šibkejša. V prvem se poda Robinzon s Petkom na pustolovska potovanja po Kitajskem in Sibiriji, odkoder se vrneta končno nazaj na svoj samotni otok, kjer ustanovita idealno državno organizacijo po krščanskih načelih. Zadnji samostojni del povesti pa prinaša dolgočasne refleksije in moralne nauke iz Robinzonovega življenja. Oba ta dva dela sta že davno pozabljena.

Uspeh te knjige je bil nelzmeren in založnik ni mogel sproti natisniti dovolj izvodov. Že prvo leto so bile razprodane štiri izdaje, naslednje leto so pa izšli že francoski, nemški in nizozemski prevodi, katere je bilo treba vedno iznova ponatiskovati. V nekaj letih je bil preveden na vse evropske jezike in prirejen za vse mogoče narode in dežele, tako, da moremo govoriti o posebni „robinzonski literaturi“. Samo v Nemčiji je izšlo nad sto predelav, ostalih (francoskih, italijanskih, švabskih, šlezjskih, švedskih, avstrijskih, norveških, perzijskih i. t. d.) pa niti ni mogoče prešteti. Pod naslovom „Biser

oceana" je Robinzon najbolj priljubljeno čtivo Arabcev. Tudi z ozirom na stanove so prirejali Robinzona, tako imamo medicne, duhovniške, židovske knjigotržke i. dr. Robinzone, da, celo deviškega Robinzona imamo. Najbolj znan je Campejev, ki je izšel že v nad sto izdajah. Pobudo mu je dal zanj sam Rousseau v svojem Emilu, kjer navdušeno govori o visoki pedagoški vrednosti Robinzona.

Svojega nenavadnega uspeha pa ta knjiga ni dosegla toliko vsled svoje snovne zanimivosti, kakor z načinom pripovedovanja. Brez fantastike in neverjetnih pustolovskih primesi ubere Defoe miren, realističen ton navadnega mornarja, ki pripoveduje svoje čudovite doživljaje in — mi mu verjamemo. V tem pa leži bistvo uspele mladinske knjige in vzrok pozabljenja tolikih poznejših Robinzonad.

Za dvestoletnico smo dobili končno torej tudi Slovenci svojega domačega Robinzona, krščenega na ime — Marko Senjanin. Čeprav ga je, kakor smo že omenili, „prirejalo“ pred Baukartom na stotine drugih, poklicanih in nepoklicanih, ter ga skušalo prilagoditi najrazličnejšim krajem, narodom, stanovom in celo spolom, se nam zde take „prireditve“ vendarle še vedno zelo riskantna in delikatna stvar. Človek se nehote vpraša: Imamo li pravico dotikati se dela svetovne veljave in svetovnega slovesa? Zlasti še zato, ker nikakor ni nepobitno dognano, da se zbudi s takimi nasilnimi prekrščavanji v otroku večje zanimanje za delo. Kaj bo res Marko Senjanin otroku bližji nego Robinzon Crusoe? Jaz bi tega kategorično nikakor ne trdil, že zlasti zato ne, ker mu bo postal s tem najbrže manj verjeten. Nemo propheta in patria sua! Pa bodi že kakor hoče, delali so tako nešteti drugi in zato tudi Baukartu ne moremo že a priori odrekati te pravice, zlasti če ne zagreši prireditelj na delu prevelikih samovoljnosti in tega Baukartu ne moremo očitati.

Važno je pa seveda, kako izvrši prireditelj stavljeni si nalogo in tudi v tem oziru se Baukartu ni treba sramovati svojega dela. Njegov Robinzon je sin slovensko-hrvatskega Primorja, ki brodarji po

Sredozemskem morju, nato ga pa zanese usoda v svet in od tu dalje se naslanja Baukart tesno na izvornik. Pripovedovanje je spretno in gladko, tako, da moremo biti z našim Markom Senjaninom popolnoma zadovoljni in Baukart je ob njegovi dvestoletnici storil svojo dolžnost v polni meri. Za mladinski spis seveda je predpogoj umljivo predavanje in tu Baukart greši česče nego bi smel. Jezikovno se je dostikrat pretesno opiral na izvornik, a tudi, kjer govori prosto, ni vedno dosti skrbno izbiral izrazov in se ni vedno potrudil, da se prilagodi preprosti otroški govorici.

Pravtako nismo popolnoma zadovoljni z izdajateljem. Kvaliteta papirja gre na račun izrednih razmer, za ilustriranje spisov pa bi priporočali „Učiteljski tiskarni“, da med ilustratorji vedno izbira ter se poslužuje risb, ki knjige res krasi; pri tem pa ne trdimo, da bi Erbežnikove za silo ne odgovarjale.

Pa to so le zunanje hibe, čeprav se bodo morala naša založništva navaditi tudi na to, da bodo zunanji opremi vsaj pri važnejših delih posvečala nekaj več pozornosti. Baukartovo knjigo pa vsekakor lahko toplo priporočamo, ker smo prepričani, da zelo razveseli našo deco.

Fran Erjavec.

Ivan Cankar: *Moje življenje*. — Narodna knjižnica, snopič 13.—15. — V Ljubljani 1920. Natisnila in založila Zvezna Tiskarna.

Ta knjiga, ki je med zadnjimi nesmrtnimi deli „našega velikega romarja“, zasluži prav posebno iz vzgojnega vidika, da se o njej razpravlja in se jo priporoča sleherni vzgojni osebi za razširjanje med mladino.

Presoja, kakšno literarno vrednost ima to delo, prepuščamo literarnim kritikom in estetom.

Nas zanima predvsem, v kolikor odgovarja ta knjiga vzgojnemu namenu moderne šole.

„Proč z umetnim simbolizmom v moralizujučih berilnih sestavkih in mladinskih spisih!“ je danes geslo moderne pedagogike in didaktike. Le resnična, velika umetnost more trajno in uspešno učinkovati na

oöčutljivo in nežno otroško dušo. Po večini današnja mladinska literatura res ne seznanja mladino z nizkotnostjo, pokvarjenostjo, grenkobo in bridkostjo v tej borni dolini šentflorjanski. A mislite, da se da izločevati in zabranjevati vpliv mljeja, v katerem se kreta in živi mladina? — Nasprotno, če učencev na višji stopnji osnovne šole in mladino po dovršeni šolski obveznosti ne uvajamo v resničnost življenja s tem, da jim nudimo dovršene slike umetniškega gledanja, se ne bodo znali orientirati v bodočem življenju! Omenjena knjiga je pisana s takšno čudovito plastiko, milino v odbegli mladosti in s takšno odkritostjo o mladinskih pregrehah, prekipeva-joči razposajenosti, težnjah, prevarah in misli mladega, se razvijajočega človeka, kakor jo je mogel pisati le Ivan Cankar, najgloblji raziskovalec in najsijajnejši obrazovatelj slovenske duše.

Pretrsljive, a obenem otroško naivne so besede, ki jih posveča spominu svoje nepozabne matere, ki je živela v njegovem srcu in njegovih delih kakor nobena slovenska mati. Temu spominu so predvsem posvečene slike „Njena podoba“ in „Njen grob“. Nadvse zanimiva, otrokom umljiva in za nje dozvetna so poglavja, ki obravnavajo Cankarjevo vaško šolanje in ministriranje pri službi božji. Vse misli in nagnjenosti ministrantov nam predoči! Opis njegovih šolskih let je važen donos k psihologiji in pedagogiki.

Ne manjka tudi v tej knjigi globokoum- nih refleksij o življenju, kakor jih je do naj- višje popolnosti razvil v svojem labodjem spevu „Podobe iz sanj“.

Dasiprav Cankar namenoma ni delil knjige v perijode in te zopet v rubrike sub a), b), c) itd., kakor jih je želela „Slovenska Matica“, ki je dala povod temu delu z razpošiljanjem formularjev, na katere naj bi ljudje napisali poglobilne zanimivosti življenja, je knjiga vendar pisana v harmonični notranji zvezi in opredeljena sistematično.

Knjiga nudi vir umetniških in etičnih užtkov odraslim kakor mladini, zato jo na književnem trgu prav toplo pozdravljamo.

Albin Spreitz.

B. ČASOPISNI VPOGLED.

O visoki pedagoški šoli.

Znamenja kažejo, da začenjamo raz- umevati, kje naj se prične temeljita naro- dova izobrazba. „Za dobre šole dobrih učiteljev“, je ona stara misel, o kateri se je začelo praktično razpravljati, ki je tvorila osnovo za osnovanje višje pedagoške šole v Zagrebu. Njen načrt nam ni znan; toliko ugodneje nam je, da v informacijo lahko pri- občimo načrt za organizacijo take šole, kakor ga je napisal za Jugoslavensko Ob- novo-Njivo, let. št. 9., znani hrvatski šolski reformator Jure Turić, iz čegar spisa prevzemamo dobesedno:

Studije na visokoj pedagoški šoli neka traju šest, odnosno osam semestara. Dva zadnja semestra ostaje od onih slušača, koji su najbolje uspeli, onoliki broj, koliki mlada odredi, a drugi odilaze na mjesta svo- jega školskoga rada. Uvjeti primanja jesu ovi: Kad bude reformirana učiteljska škola i počnu iz nje da dolaze slušači, birat će visoka škola izmedju onih slušača, koje je za to nominirala već učiteljska škola i vladin povjerenik na ispitu zrelosti. Opća, prirodjena duhovitost i pedagoška sposob- nost imaju kod tog nominiranja da odlučuju, a onda sposobnost i mar za pojedinu struku. Mladenački, prolazni nemar, siromaštvo, bolest ili koji drugi slični razlog pri tom su jači od darovitosti. Ovako nomi- nirane mlade učitelje vlada šalje u četirigo- dišnju praksu na mjesta, gdje mogu upotrije- biti i razvijati svoje sposobnosti i to pre- težno u osnovnoj seoskoj, a manje u grad- skoj školi. Od ovih, nominiranih, bira visoka pedagoška škola one, koji ponajbolje uspješ- e u školi i koji su pokazali živ socijalni i pe- dagoški interes, o čemu imaju da reknu svoju školski nadzornici u obrazloženim iz- vještajima iz sve četiri godine praktičnog rada. Predmeti predavanja. Slu- šači su podijeljeni na skupine prema ispit- nom redu i njihovu buduću zvanju. Na višo- j pedagoškoj školi danas je pet skupina. Uz predmete svoje skupine svaki sluša peda- gogiku i metodiku i svi su dužni, da uz vježbe u svojim predmetima saraduju na svim odgojnim i općim didaktičnim vjež-

bama i radovima. U metodičkim praktičnim vježbama sudjeluju samo kod svojih predmeta. — Svakog semestra odredi docent gradivo i red, kojim će ga preduzeti držeći se zajednički uglavljenih principa. Odabrano gradivo obradi docent potpuno; za slušačev samorad je prepušten onaj dio gradiva, koje širi i produbljuje konkretno iskustvo za pojmove i sudove, što ih docent obrazlaže u svojem predavanju. — Najposobniji slušači ostaju na visokoj školi još dva semestra i slušaju: povijest svojih predmeta, a specijalni pedagozi povijest pedagogike, povijest filozofije i psihološke discipline; drugi slušači pako povijest filozofije, metodologiju svojih predmeta i saraduju kod vježbi. Nadaj se svi slušaju odabrana poglavlja iz nauke o državi i iz nauke o narodnom gospodarstvu primijenjeno na naše prilike; povijest naše kulture i to slavenske domaće elemente i utjecaj tuđji; nauku o školstvu naprednih naroda, pa uvjete i prilike, uz koje i u kojima se razvilo napredno školstvo, kao i današnja reformna nastojanja. Ispiti. U prve tri godine polaže slušač ispit za učitelja u gradskoj školi. Prema naravi predmeta podijeljen je ispit na četiri zadnja semestra; u šestom semestru je ispit iz metodike predmeta kandidatove skupine i praktični rad u kojem razredu gradjanske ili učiteljske škole, koji obuhvata jedan odsjek predmeta; taj odsjek obradi kandidat u najviše deset sati, prema školskoj satnici. Na ispitu se mjeri više samostalna spremnost za odabrani predmet i samostalni rad nego množina naučenog gradiva, a još manje spremnost sjetiti se nekog gradiva i redom ga nekim ponoviti. — Ispit osposobljuje za službu na gradskim školama, a najposobnijima daje pravo na studije od još dva semestra. U ova dva semestra ispit je iz slušanih disciplina, a svršava se samostalnom radnjom o našem jednom pedagoškom problemu i njegovu rješenju. — Instituti. Uz visoku pedagošku školu imali bi da se osnuju, medju ostalim, i ovi: mali poskusni i razredi u Zagrebu i u bližjoj okolici organizirani od časa do časa prema nekoj potrebi i nekoj ideji, koja se ima da okuša; osnovne škole s potpunim razredima; isto takova muška i ženska gradjanska škola;

možda i učiteljska škola i svakako škola s internatom za teško uzgojivu djecu, koja još nijesu umobolna, ali maju neki defekt intelekta ili volje. Uz te zavode moraju biti vrtovi, dvorišta s domaćim životinjama, zanatlijske radionice, ponavljaonice za učenike gradjanske, a možda i koje srednje škole, u kojima učenici uz uputu i nadzor svršavaju svoj samostalni, dnevni posao (učenje, ponavljanje, rješavanje zadataka), internat za gradjansku i za srednju školu."

Drugo je še vprašanje zunanje organizacije visoke pedagoške škole: ali naj bo del (fakulteta) vseučilišča ali samostojen zavod (kakor na pr. tehnika). Organizacija vseučilišča po svojem bistvu bi bila za priklopitev novih fakultet malo primerna, bile bi ji zavirajoč balast. Razentega pa bi se visoka pedagoška šola tudi ne smela vezati le na kraj, kjer vseučilišče že obstoja. Kot izobraževališče učiteljstva se mora namreč same razširjati v vedno obsežnejše izobraževališče, postati mora središče vsega kulturnega in narodno izobraževalnega stremjenja v kraju. Taka decentralizacija visokega šolstva bi narodovi kulturi gotovo bila v prid, višje šolstvo in poglobljeno znanstveno delo pa bi tudi samo črpalo iz kulture razdeljenega ozemlja. Jasno seveda je, da mala mesteca, ki so komaj dobra za srednjo šolo, za kako višjo ne pridejo v poštev. Ni pa treba, da bi se taka samostojna visoka pedagoška šola morala obljuditi le z lastnimi profesorji; celo v kvar bi ji bilo, če bi izrazitega strokovnega znanstva ne podajali na njej znanstveni vseučiliščni strokovnjaki, učitelji umetnosti z akademij; izrazito samostojni njeni učitelji pa morajo biti strokovnjaki prakse. —č.

C. TO IN ONO.

† **Henrik Schreiner.** Dne 14. aprila 1920 ob šesti uri zjutraj je umrl v 71. letu svoje starosti **Henrik Schreiner**, dolgoletni ravnatelj državnega moškega učiteljišča v Mariboru, neumorni pedagoški pisatelj, ustanovnik in predsednik „Slovenske Šolske Matice“ itd., itd. Spominu pokojnega odličnega našega pedagoga se odslužimo v „Popotniku“ po skromnih listovih močeh.

O šolskem listu in šolskem delu na Korškem. Gospod urednik! V zadnji številki Vašega cenjenega lista ste v članku „Šolski

list" merili tudi našo „Mlado Jugoslavijo“ po strogo didaktičnem merilu, ne pa onem, ki ga narekuje listu zahteva časa, ki ga živimo na Koroškem. Zahteva časa je, da mora biti naš list „lokaliziran“, če se sploh hoče uveljaviti in to ne samo v šoli, ampak tudi izven nje. Naj v ilustracijo tega navedem besede, ki jih je pred kratkim Janko Glaser v oceni Albrechtove knjižice „Paberki iz Roža“ uvodoma napisal v „Južoslaviji“ in kjer pravi o Albrechtu: „Ni stopil na njo (na Koroško) kakor mnogo izmed naših ljudi, ki so se ji približali mogoče sicer z ljubeznijo v srcu, a vendar s premajhnim razumevanjem, da bi jo mogli soditi prav; kajti svet zase je Koroška: Drugačni so tam ljudje, drugačna je njihova zemlja, in zgodovina ko naša, v drugih razmerah in pod drugimi pogoji so živeli in še živijo.“

Dovolite, gospod urednik, da dodam še nekaj svojih besed. Vsi oni učitelji — skoro jih bo dve tretjini — ki so prišli iz vseh krajev Slovenije nam pomagat pri probuji naroda, ne vedo, kako so koroški učitelji vzgajali mladino — in to na pritisk oblasti, — v provincializmu. Vsakdo se o tem lahko prepriča, če prelista naš „Verordnungsblatt für das Schulwesen in Kärnten“, kako se je v zadnjih letih pri vseh okrajnih učiteljskih konferencah razpravljalo o takozvani „Bodenständigkeit des Unterrichtes“. Lepe resolucije, ki so bile sad teh razmotrivanj, niso ostale samo na papirju, kakor je to sicer usoda takih resolucij, učiteljstvo jih je moralo izvesti v praksi. Vsi naši nadzorniki so po merilu, v koliko je znal učitelj poučevati „bodenständig“, sodili njegovo delo. Iz lastne izkušnje vem in videl sem lepe uspehe tudi pri drugih, kako je ta način pouka rodil dober sad in bi le želel, da se uvede v obliki, prirojeni za naše razmere, tudi pri nas v Sloveniji. Žal pa, da pri nas niso dali isti predpogoji, kakor pri naših sosedih Nemcih, ki imajo društva, kakor so n. pr. „Heimatschutz“, „Dürerbund“ i. dr., ki so si stavili nalogo, zbujsati v širši masi ljubezen do vsega, kar je ustvaril narod sam lepega, mu v priprosti besedi in sliki kazati in poudarjati na lepoto domače grude in zgodovinskih spomenikov in katera društva bi v boljše dosego svojih ciljev pritisnila na šolsko oblast, da jim gre na roko. Nekaj olepševalnih društev, to je vse, kar zmoremo.

Zajemali so koroški učitelji iz bogatih virov: Imeli so krasno zbirko domačih pravljic, žal, da pisano v nemškem duhu: Graber, „Sagen aus Kärnten“. Dalje so bile na razpolago Pehrova zbirka domačih pravljic, prikrojene za mladino; zbirka domačih računskih nalog, ki so morale zanimati tudi vsakega odraslega (glej Fachblatt, priloga k prci imenovanemu „Verordnungsblattu“)

in v letu pričetka svetovne vojne bi imela biti na koroških šolah upeljan „Kronlandslesebuch für Kärnten“. — Za slabega učitelja je štel oni, ki ni zajemal ali ni znal zajemati iz teh bogatih virov in s tako snovjo poživiti pouka. Sleherni se je trudil, da je kaj doprinesel iz svojega „domačega ognjišča“. Potrudil so se učitelji tudi radi tega, ker je ta način pouka res rodil prav dober sad. — Potem pa koroška narodna pesem, ki se je v šoli in izven šole gojila z ljubeznijo, kakor je tudi zaslužila! Menda so koroški Slovenci v Sloveniji najbolj do vzetni za petje; lepi uspehi v germanizaciji na Koroškem gredo na rovaš koroške narodne pesmi, ki so jo sistematično gojili razni „Bauernvereine“, požarne brambe, pevska društva itd.

Umljivo je, da je v istem zametku z učnimi uspehi rasel v ljudstvu tudi ugled učiteljstva, tudi onega, ki je bil njegov naroden nasprotnik, kakor so to bili vsi nemškutarski učitelji. Ravno ti so se v tem pogledu največ potrudili, ne toliko iz šolskih, kakor iz političnih razlogov, ker je s tem rasla njih politična moč in vpliv na ljudstvo. Zato se ponekod celo našim ljudem toži po odstavljenem učitelju-nemškutarju in to v krajih, kjer njegov naslednik, slovenski učitelj, ni znal oziroma ni vedel udariti na pravo struno v šoli in izven nje, da si pridobi mladino in ljudstvo zase. Sicer pa kakor pövsod, sodi tudi pri nas ljudstvo učitelja po delu v šoli.

Torej: v potenciranem provincializmu vzgojeno mladino in ljudstvo je našlo učiteljstvo, ki je prišlo na Koroško. Tudi oni, ki so imeli najboljšo voljo, se niso mogli hitro orientirati.

Kdor je v naših šolah skušal poučevati tako, kakor je bil vajen z doma in se prav nič ni „lokaliziral“, je ostal mladini tuj, pa če jim je pripovedoval tudi najlepše zgodovinske slike iz srbske zgodovine. Zgodovino, ki jo poje domači zvon, to hoče naša mladina v prvi vrsti, vse drugo pride šele potem. In te težkoče z jezikom, ki ga učitelji prej še niso poznali in kateremu so se morali kolikorotoliko privaditi, če so sploh hoteli računati na kak uspeh v šoli in izven nje. Moral je biti že velik nerodnej, kdor se je n. pr. jezikovnega pouka lotil tako, kakor je bil doslej vajen, „filozofično“, s pomočjo te ali one jezikovne vadnice, brez ozira na živi jezik, ki se tukaj govori in njegove potrebe. Nekaj navideznihi uspehov, to je bilo vse, kar je tak učitelj mogoče dosegel.

Resnica pa je tudi, da učitelj ni imel na razpolago virov, iz katerih bi bil črpal, medtem, ko je njegov prednik zajemal iz polnih sodov. (Slovenske študijske knjižnice pa so nam — kakor se mi zdi — zaorte s

sedmimi pečati). Ker je bil učitelj po narodno propagandnem delu preveč zaposlen, mu ni preostajalo veliko časa, da bi se resno poglobljal v šolsko delo. V očigled tem razmeram se ni čuditi, da posamezniki še vedno niso našli prave orientacije, ne v šoli ne zunaj in se jih je polotila malodušnost in apatija in iščejo ugodne prilike, da čimprej pod kako pretvezo zbeže iz dežele, kjer človek ne pride do miru in sape. So pa drugi — in na čast tem učiteljem bodi povedano, ki so se takoj uživali v razmere, se privadili jeziku in dosegli v šoli, kakor izven šole uspehe, ki bi jih nikoli ne bili pričakovali. Pa bodi tudi na glas povedano: ne z radikalizmom, ki je nam povsod še škodoval, ampak s preudarjenim in smotrenim delom, ki se ozira na psiho ljudstva.

Ce je torej „Mlada Jugoslavija“ bila lokalizirana in prinašala snov iz domače folklore, je to storila z ozirom na prigojeni provincializem ljudstva in mladine, ki se ni smel zanemarjati, če je hotel učitelj najti ključ do src mladine in staršev — dati je bilo temu provincializmu samo drugo smer. Hkrati pa se je list trudil, da vzgaja mladino v ljubezni do širše domovine. Tudi z ozirom na to, ker koroški učni načrt zahteva nego domače folklore, se je snov v listu favorizirala in nazadnje, da ni bilo treba iskati učitelju, ki je itak imel preveč drugega dela, v nemških virih in posnemati nemške vzorce.

Po vsem tem; kar sem zgoraj navedel, vam bo, gospod urednik, razumljivo, zakaj imamo na Koroškem še druge liste, ki neradejejo provincializem in to predvsem v politične namene. Slovenci imamo „Mir“, „Korošec“, „Koroško vigrad“, „Koroško Zoro“, „Draupost“, nemški listi: „Freie Stimmen“, „Koroško Korošcem“, „Kärntner Landsmannschaft“, propagandna brošura „Koroška je moja domovina“, — vsi ti listi prinašajo kolikor mogoče lokalizirane članke in drug drugega prekašajo v provincializmu. Umevno tedaj, da tudi „Mlada Jugoslavija“ hodi po tej izhojeni stezi.

List je pred vsem pisan za zrelejšo mladino, to pa radi tega, da v kratki dobi, ko ta še p...aja šolo, popravj ali spara...liza škodo, povzročeno po prejšnji nemški šoli. Seveda potemtakem ne preostaja prostora za snov za nižjo stopnjo in je res, kakor pravite, da se list v to spušča, le pomalem in boječe. Sicer pa je itak po naših šolah upeljana Widrova čitanka, ki v naših razmerah in za zdaj zadostuje za prvi dve šolski leti.

V tem pa imate prav, gospod urednik: Ure „Mlade Jugoslavije“ so štete in izdajatelj ji bo sam ugasnil lučico življenja, ko bo enkrat za nami glasovanje in ima učiteljstvo potem časa, da si samo izbira folkloriščno gradivo, ki ga rabi pri pouku.

Toliko časa bo pač še izhajala, da objavi vse to lepo narodno blago, ki so mu ga doposlali mladi in stari prijatelji lista. Veliko je med tem tvarine, ki je komaj kot spomin več telesa v duši naroda in je le čin pjetetc, če rešimo vse te pozabnosti in da najde spet pot nazaj v narod, iz katerega je vzniknila.

Da na kratko reazumiram: Le oni koroški učitelj, ki se v vsem svojem šolskem in izvenšolskem delu „lokalizira“, bo smel računati na uspehe in se bo zasidral v srcih mladine in naroda. Kdor to ignorira, dela v prazno.

Pavel Koschier.

Pripomba kot odgovor: Domoznanstvo kot učni princip — kdo je, ki ga pozna in ga ne bi negoval? To kot načelno pripombo; glede „Mlade Jugoslavije“ pa željo, naj se ji ure ne iztečejo, temveč se razširi „lokalizirana“ za vso slovensko mladino.

Pavel Fleré.

Šolske palače ali šolski pavilijoni? Šolskim „palačam“ in „kasarnam“ je po svetu boj že delj časa napovedan in mnogokje je že nad „palačo“ zmagal „paviljon“. No, ne gre nam tukaj za stavbeno vprašanje samo, temelj je v ureditvi osnovnega šolstva in vprašanje se glasi: Višje ali nižje organizirana osnovna šola.

Lajki, ki gre na zunanost, se takoj odloči za višjeorganizirano; ne samo lajki; na str. 69. let. „Pop.“ se je za višeosnovane šole odločno izrekel tudi strokovnjak — učitelj. Kar se tiče učnega načrta, celo popolnoma pritrjujem njegovim izvajanjem, da imajo višjeorganizovane šole obsežnejšega ko nižjeorganizovane, dasi ne v navedeni izmeri, češ, da „šesti razred nadomestuje prvo, sedmi razred drugo meščansko šolo“; vendar pa za učni načrt trditev vobče velja. Ali velja tudi za učne uspehe, bi dvomil, da velja za vzgojne uspehe, bi zanikal. In sicer tudi iz prakse, kar poudarjam za podeželske šole, ker le te imam tu v mislih; vem pa, da so ta isti princip že z uspehom presajali v mestne osnovne šole.

Stvar je namreč ta: Najpoglavitejša naloga šole, osobito osnovne šole, je vzgoja in vsestranska izobrazba; ne pouk, vzgoja je prva. Ta pa je lažja in uspešnejša, če se čim dalje peča z gojencem. Učitelj, ki ga ima pred sabo le eno leto, se (zlasti pri velikem razrednem številu otrok, ki ga izkazujejo domalega vse višjeorganizovane šole) vanj ne more poglobiti tako, kakor je mogoče onemu, ki ga spoznava 2, 3 ali še več let; ne more prepoznati njegovega bista, kar je za vzgojni vpliv v prvi vrsti potrebno; ne more se prilagoditi v tem času individualnosti in je tudi obrazovati ne more. In končno: Poleg etične je socialna vzgoja

lažja, če imam pred seboj vrsto let otroke različne starosti, od „neubogljénčka“ v prvi do „očeta“ v zadnji klopi.

Tako, bi rekel, da je v vzgojo. Omenil pa sem, da bi dvomil tudi o boljših učnih uspehih na višjeorganizovanih osnovnih šolah. Apodiktični trditvi, češ, „največja korist višeosnovanih šol je ta, da odpadejo oddelki“, bi skoraj postavil nasproti trditvev, „največja škoda višeosnovanih šol je ta, da odpadejo oddelki.“ To pa trdim pogojno; zakaj, kjer učiteljstvo na višjeorganizirani osnovni šoli deluje v enotnem duhu, v skupni pripravi in v najlepši slogi, se učni načrt predela in smoter doseže; samo da na kolikih večrazrednicah vladajo te razmere? Izkušnja me celo uči, da so n. pr. navadno (o, so tudi izjeme!) na najvišji stopnji tri-razrednice boljši računarji ko na oni šest-razrednice. Odkod to? Dejstva niti ne pripisujem učiteljskemu delu, nego ravno oddelkom: S prisluščevanjem delu v nižjem ali višjem oddelku otrok nehoti ali ponavljajo znano ali sprejema novo učno snov (vsak po svojih zmožnostih) in jo tako večkrat metodično ponavljajo, poglobljajo in utrjuje. In to ne le pri računstvu; pri vsej učni snovi je to, kar imenujem dobiček oddelkov. Edino prvo šolsko leto je, za katero moramo iz učnih, smemo pa tudi iz vzgojnih ozirlov terjati, da ostane brez priklopljenega oddelka, tako da se nam prikazuje kot nekak normalni tip štirirazrednice štajerskega vzorca. Da pa je za učitelja pri oddelkih delo težje, je gotovo.

Zakaj sem zapisal te vrstice? Novi „Zavezin“ šolski zakonski načrt terja ustanovitve osnovne šole povsod, koder je v okrožju 3 km, kjer naj stoji šola, vsaj 40 šoloobveznih otrok. To se pravi: Če obstane ideje tega načrta zakon, homo imeli šole skoro tako goste „kakor so cerkve na Kranjskem“ (stara Ganglova primera), a imeli bomo ponajveč nižjeorganizovane šole. In zaradi dobrega vzgojnega vpliva takih šol si moramo to le želeli, zlasti ker načrt sam izloča enorazrednice, t. j. ono kategorijo, ki ji res ne smemo priznavati pravice do obstanka. Tedaj pa tudi ne bomo več rabili „palač“ in „kasarn“ s svojimi brezkončnimi hodniki in z ubljajočim „kasarnstvom“, temveč male, a za vse prostorne „pavilijone“, hišice, ki bodo otroku res zavetje in drugi dom. Da pride vanje res ta duh, bo naloga vzgojiteljev.

F. Kranjc.

O šolskih vrtovih. Teze k referatu „kmetijski tečaj“ tov. A. Skulja, me spominjajo na intenzivno zanimanje rešitve vprašanja šolskih vrtov tudi med stanovskimi tovariši onkraj Sotle, kakor sledi. Gospodarska naobraženost naroda je v današnji dobi velikega dela postojanka, ki sili sama v ospredje. V tem oziru je naj-

važnejši pripomoček narodni šolski vrt, kakor je marsikatera naša institucija, je tudi šolski vrt v svoji formi popolnoma zastarel. V največ slučajih je šolski vrt danes breme šol in občini. Šoli, ker učitelj troši mnogo dragocenega časa, recimo za cepljenje, otroci za kopanje gredic in struganje potov — a občino pa vemo, kaj boli. V naši mladi državi moramo ali odpraviti šolske vrtove ali pa jih postaviti na zdrave sodobne temelje.

Učitelj naj je učitelj, a ne občinski sadjar ali vinogradnik. Predvsem moramo biti na čistem glede svrhe šolskih vrtov. Nekateri so smatrali šolski vrt za naravno zbirko raznih priradnin, drugi za mesto estetskega vzgajanja mladine, tretji za kraj, kjer se otroke navajajo k delu, četrti zopet misli, naj je šolski vrt razsadnik za povzdigo vinogradstva, sadjarstva in čebelarstva, peti meni, naj je šolski vrt ugodno odpočivališče za šolske otroke in šesti misli, da je ta vrt šola za napredovanje vrtnarstva etc. Poleg nestrokovnega nadzorstva a še manje — navodila, je malokateri učitelj razumel važnost šolskega vrta.

Čas nam je, da se vse to popravi, temeljito popravi, ker grehi prošlosti nam niso nikak izgovor za grehe bodočnosti.

Vse to se lahko popravi z enim načinom, in ta je: da se neha dajati šolskemu vrtu neki „prenešeni delokrog“, kakor je n. pr. produciranje cepljenih drevesc etc. temveč, da se šolskemu vrtu jasno odmeri njegovo vzgojno-poučno nalogo z ozirom na sodobne obče-prosvetne, a seveda tudi specialno gospodarsko-prosvetnim potrebam našega ljudstva. Sadjarstvo je sicer vrlo koristna veja gospodarstva a vendar vzporedna. Cepljenje je pa posel, ki ga odrasel človek v pol ure more razumeti in se ga naučiti.

Ali naj se tedaj radi tega gojli in vzdržava šolski vrt? Treba je nameniti šolskemu vrtu povsem drugo nalogo.

Šolski vrt mora biti kraj, kjer narodni učitelj postavlja solidne temelje živemu gospodarskemu napredku svojega poljedelškega ljudstva. V šolskem vrtu mora biti dano najodličnejše mesto gospodarskemu poizkušališču seveda en miniature. Jasno je, da tu ne more biti govora o takem gospodarskem poizkuševališču, kakršna morajo imeti strokovno gospodarski zavodi, velika posestva ali podobno. Poizkuševališča kakor jih je misliti in želeli bi bila prilično taka:

Na nekoliko gredicah je zemlja različno globoko prekopana (orana). Na vseh gredicah je vsejano isto seme in sicer odmerjen broj zrn. Razlika je v tem, da je seme recimo v 1. gredici 1 cm globoko, v 2. gredici 3 cm globoko itd. Vrhutega

se prva vsegedica (ako je bilo suho leto) marljivo zaliva, plevel izruje etc.

Postopek se točno piše v beležnico. Na koncu vegetarne periode se zbere plod, se steha in presodi z vseh strani.

Mladina pride tem potom do zaključkov in prepričanja, koje ni izrazito gospodarsko, ni čisto prirodoslovno, ali otroci si bodo rezultate gotovo bolje zapomnili nego razlage po slikah, opisovanja in podobnih metodičnih pripomočkov.

Vzemimo drugi poizkus: na več gredic je zopet vsejano eno in isto seme, povsodi enaki broj zrna. Otroci so gredice sami enak globoko prekopali ali jih z različnimi gnojili pognojili (hlevski, umetni). Vse se natanko beleži, kako se je z vsako gredico postopalo. Na koncu vegetacijske periode bo opazilo tudi zadnje šolsko dete, kako je na eni gredici plod lepši nego na drugi. Uspeh je nedvomen za bodoči praktični kmetijski posel.

Ali so taki poizkusi izven pojmovanja šolskega otroka? Nikakor, ker se tudi učenec manj odprte glave mora iz tega nekaj koristnega naučiti, medtem ko je vsakemu učitelju znano, da se cepljenja, kateremu se je posvečalo toliko časa, vendar vsi otroci ne nauče ali vsaj v tem poslu ne dosežejo dovolj spretnosti in tudi lahko pozabijo.

Tretji poizkus bi bilo morda presajanje ali kaj drugega še. Vse take poizkuse bi se moralo zbrati v poseben rokovod. Vsekako se tudi tu nudi široko polje kombinačijskemu duhu posameznika.

Tak šolski vrt sicer tudi ne prinaša malo dela, ali smo lahko uverjeni, da tak gospodarski pouk prinaša lahko pozitivnih uspehov, ker je že skrajni čas, da se prične racionalneje gospodariti. Kaj bi vedno samo občudovali Čehe, ki so bili že za blagopokojne Avstrije agrokulturno jako visoko. Pospemajmo jih!

Vsak učitelj je proti temu, da bi učenci opravljali na šolskem vrtu težka fizična dela, n. pr. steze, pota, na katerih kakor nalašč raste nepoklicano; to so posli, ki otroku kmalu presedajo in gojijo negativno vzgojne rezultate. Vsa taka in slična težja dela naj opravlja nalašč zato najeti dninar ali pa šolski sluga. Otroci pa naj v šolskem vrtu delajo samo pod učiteljevim nadzorstvom in samo ono, kar se vrši po določenem načrtu v poučne svrhe. Dobro je, ako si učenci način postopanja napišejo. Tak pouk je docela nazoren, lahko razumljiv in k temu gospodarski in prirodosloven. Ker šolski vrtovi v dosedanji fosilni in preživljeni obliki ne ustrezajo zahtevam današnje dobe, izide vrašanje reorganizacije teh, in sicer iz okvira strogega šolskega vprašanja, ki postane važna nacionalno-ekonomska postojanka, ki zahteva rešitve.

Fanči Novakova.

Nadaljevalne šole. Zakonski načrt narodnega šolstva, ki ga je izdal „Prosvetni odbor“ v Beogradu, vsebuje tudi nadaljevalne šole. Ko je bil ta zakonski načrt v obravnavi pri naših okrajnih učiteljskih društvih, so ta nadaljevalne šole povečini odklonila. Če so imela pred očmi ominozno „ponavljalno šolo“, so storila prav, a če si mislimo nadaljevalno šolo kot šolo po dovršeni osnovni šoli, njihovo stališče ni upravičeno, kajti današnja, tudi polna osemletna šolska obveznost končuje ravno v dobi, ko se komaj prikazujejo prvi njeni sadovi. Vzgoja še ni zrela za samovzgojo, pouk še ne za samostojno nadaljevanje; saj je doba pubertete v vsakem oziru najnevarnejša, a tudi najbolj vzprejemljiva za vsakovrstne zunanje vplive.

Nek slovenski politični list je izprožil misel, naj bi nastavno na dovršeno osnovno šolo vzgajale mladeniške in deklishe zveze. Če bi bilo dano jamstvo, da se te zveze izognejo vsaki tendenci, zlasti pa vsakemu vplivu političnih strank, bi tej ideji brez pomisleka pritegnili, ker je gotovo, da bi vzgoja na podlagi demokratsko in socialno urejenih takih zvez bila za to dobo sploh najidealnejša. Ker pa pri današnjih razmerah na tako jamstvo ne moremo upati, moramo zahtevati obče obvezno nadaljevalno šolo.

Zato smo tudi v novem Zavezinem šolskem zakonskem načrtu, ki se naslanja na zgoraj omenjenega, označili tako nadaljevalno šolo in zahtevali za njo enoletno obveznost, drugo leto pa smo pustili neobvezno; to pa le iz ozirov na ostale šolske kategorije, kajti načelno bi se morali vsekakor izreči za dveletno obvezno nadaljevalno šolo. Učni načrt in ureditev teh nadaljevalnic prepušča načrt naredbi. To pač iz umljivih vzrokov, ker 1. ureditev, ki jo narekujejo predvsem krajevne razmere, ne spada v okvirni zakon, 2. pa bi bilo danes še preuranjeno govoriti o taki ureditvi. Vendar pa si že zdaj lahko iščemo smernic za nadaljevalno šolstvo.

Predvsem mora veljati načelo, da je nediferencirana nadaljevalna šola izključena. Ta bi se namreč težko kako drugače razvila, kakor da bi se v njej premlevala in pogrevala poglavitna učna tvarina osnovnih šol. Nadaljevalni šoli pa mora biti še bolj kot osnovni glavna naloga vzgoja, pri pouku pa zahteva večja mladeniška zrelost in vstopanje v življenje že nekako strokovno izobrazbo, ki se naslanja na splošno. Zato si mislimo za nadaljevalno šolo v poglavitem dva tipa: mestni (industrijsko-komercialni) in podeželski tip. Mestni tip bi poglobil in razširil delo današnjih obrtno in trgovskonaljevalnih šol, podeželski pa bi bil zase in bi v pouku upošteval gospodarstvo in gospodinjstvo, polje-

delstvo in živinorejo, vrtnarstvo i. dr. Razentega pa bi noben tip ne smel zanemarjati obče izobrazbe, kar bi se gojilo zlasti v zimskem tečaju; a za ta posel bi se metoda vsekakor morala prikrojiti tako, da je metoda takozvane „učne šole“ tukaj docela izključena — ne spomin, um se mora bistriti v teh šolah.

Ker pa prevzema vsak tip nadaljevalne šole razen obče tudi že bolj specializirano vzgojo in ožjo izobrazbo, je vsekakor potrebno, da so ločene po spolu.

Učni čas, naveden v novem Zavezinem zakonskem načrtu, se ozira zlasti na podeželski tip nadaljevalnih šol; a treba bo, da se tudi pri mestnem tipu uvede le podnevni pouk in to izven nedelj in praznikov. Kakor učna doba, prebita pri mojstru, tako tudi učna doba v šoli služi v prvi vrsti strokovni izobrazbi gojenčevi in socialno pravični zakon mora tudi tej odmeriti pravilni čas. Za prvi tip terjamo pozimi 3 tedenske šolske dni; za drugi tip bo to težko izvedljivo, ker je pač vsak mojster kolkortoliko nekaj izkoriščevalec vaječevega dela, ne bi pa bilo to niti potrebno v takem obsegu, ker bi za ta hip ne moglo obveljati, da je šolski obisk obvezen le eno leto.

S tem podamo le nekaj splošnih opomb za ureditev nadaljevalnih šol. Samoposebi umevno je, da se morajo te šole svojemu namenu primerno opremiti, da mora biti učiteljstvo na njih izobraženo tudi posebe za nje i. dr., kar vse že spada v naredbo, ki naj uredi to šolstvo.

Ne smemo pa si napravljati iluzij, da z uredbo nadaljevalnih šol kar hipoma odpomoremo vsej mladinski mizeriji, da kar takoj dvignemo ves narod više in kar bi še podobnega pričakoval reformator idealist. Pač pa podamo z njimi temelj. V učnem oziru smo ga na kratko omenili s splošno strokovno izobrazbo, v vzgojnem pa je tu še prav posebno potrebna narodna in socialna vzgoja z duhom strpljivosti in pravega tovarištva. Po dovršeni nadaljevalni šoli se bo ta duh posledaj laže razvijal s samovzgojo, zlasti če poskrbimo, da se tudi temelj umstvene izobrazbe kasneje ne zanemari. Za nadaljno zidanje na podlagi tega pa je kar najpotrebnejše dvoje: 1. da ima vsaka nadaljevalna šola svojo izbrano strokovno, leposlovno in poljudnoznanstveno knjižico, združeno s čitalnico; 2. da privadi gojence na to, da se te knjižnice radi poslužujejo tudi pozneje. (Uredba okrožnih in večjih osrednjih takih knjižnic spada tudi v to poglavje.) Zlasti je to potrebno za podeželske nadaljevalne šole; mesta že sama nudijo dovolj možnosti za izobrazbo in te je treba le združevati s šolo, ki bodi središče vsega izobraževalnega dela.

Če tedaj tako obvezno vzgajamo narod v narodnem in socialnem duhu ter mu v iz-

obrazbi pokažemo pravi vir napredka, bi bil dosežen smoter nadaljevalne šole tako daleč, da bi jo smeli imenovati predhodnico ljudskih visokih šol, kar naj bi sicer v skromnem obsegu bila že v svojem začetu.

Pavel Fleré.

Medsebojne učiteljske hospitacije. Da jih je priporočala tudi stara avstrijska šolska uprava, je znano; znano je tudi, da jih je marsikje gojila tudi iz špiceljstva. Zaradi tega bi jih ne priporočal; zakaj najtemeljiteje preustrojimo svoje šolstvo, če prenesemo vanj novega duha. Z medsebojnimi hospitacijami ga prinesemo, če zasledujemo z njimi metodiško izobraževalni smoter. Izpreobrnjenje samega iz sebe je težko, pa tudi pridigovanje ni uspešno. A „Dvajset za povedi ne presega enega dobrega zgleda“, pravi Ruskin; zato nas dober delavec ne odvrne od dela, nego nas šele dovede do njega. —è.

Formalna kvalifikacija.

.... muške gradjanske šole (su) pred slomom, dobrim razlogom i s toga, što poradi formalne kvalifikacije nastavnika nemaju potrebna ugleda kod pučanstva. (Prof. S. Ratković v „Napredku“ 1919, str. 201.)“

Malenkostno bi bilo, če bi se hotel pri tem stavku upikati v vprašanje, ki je pri nas pred nedavnim razburjalo duhove in je to razburjanje metalo odseve po „U. Tov.“; gorenji stavek me je namreč zbodel le zaradi trditve, da ni pri meščanskih šolah ugleda vsled pomanjkanja formalne kvalifikacije učiteljstva. O formalni kvalifikaciji in o njeni vrednosti za ugled formalno kvalificirane osebe smo tudi v demokratski dobi lahko različnih mnenj, gotovo pa je, da je ugled kake šole predvsem odvisen od učiteljevega dela in vedenja v šoli in izven nje. Edini pa smo si v tem, da je delo in vedenje izobraženejšega — vzeto le v polnem pomenu besede! — več vredno kot ono manj izobraženega in nevednega. Zato pa smo tudi za višjo izobrazbo, bodisi da nam ta dá višjo „formalno kvalifikacijo“ ali ne. —è.

Katoliško šolstvo v srbskem konkordatu iz l. 1914. Srbski konkordat iz l. 1914. se dotika katoliško-šolskega vprašanja vobče z naslednjim besedilom: „Čl. 10. Verski pouk katoliške mladine bo stal v vseh šolah pod nadzorstvom nadškofa in škofa v dotičnih škofijah. V državnih šolah ga bodo vršili veroučitelji, katere bosta sporazumno imenovala pristojni škof in minister prosvete in cerkvenih poslov. Škofje bodo mogli zabraniti predavanje veronauka tudi v državnih šolah onim veroučiteljem, kateri bi pokazali nesposobnost za to znanje; obvestili bodo o taki zabrani ministra prosvete in cerkvenih poslov, kateremu bodo isto-

časno predložili drugo duhovno osebo za izpolnitev dotičnega mesta. Država bo plačevala veroučitelje v državnih šolah. Za veroučitelje morejo biti postavljeni tudi župniki." (Po „Času“ 1920., 1—3). — Na podlagi tega besedila je treba konstatirati: 1. Da zasebne, od redovnikov ali redovnic ustanovljene šole niso izključene; 2. da rešuje konkordat le vprašanje pouka, ne dotika pa se vzgojnih vprašanj; 3. izročila pouka le duhovnim osebam; 4. določa nadzorstvo nad veroukom, ne govori pa o kakih pravici, po kateri bi moglo nadzorovanje preiti na laike. Iz poslednjega bi bilo sklepati, da z njim tudi ni dana cerkvi pravica, s katero bi lahko prisilila laike k nadzorstvu o izpolnjevanju verskih dolžnosti.

P.

Filozofski slovar.

(Sestavlja dr. Franc Derganc.)

(Dalje)

Platon je mej Grki prvi sistematično formuliral dualizem z idealistično tendenco in našel bistvo istine v duhu, v idejah duha: duša mu je bila zmes duha in telesa, pojem individualne duše je razširil v pojem svetovne duše, katero je bog ustvaril, mešaje duha z materijo. Svetovna duša je princip gibanja in spoznanja. Poedina duša je svetovni bistveno enaka in izhaja iz nje. Platonova duša sestaja iz treh delov: stremiči, poželjivi del prebiva v spodnjem telesu, pogumni del v prsih, misleči del v glavi. Duša je nesmrtna, biva pred in po življenju (pre- in posteksistenca), duša spoznava s tem, da se ob zaznavanju spominja (anamnesis) idej iz predživljenske eksistence, po smrti se duša seli skozi različna telesa (dušeselnost). Telo je ječa duše.

Aristotel razlikuje snov (materijalno, kaotično možnost) in obliko (bistvo). Oblika mu je posebna tvorna, činovna sila (entelêcheia, energeia), princip gibanja in smotra. Aristotelova pozornost se zbira okoli oblike, okoli formalnega principa, ki ustvarja oblike. Duša je entelêhija, oblika telesa: Človeška duša je mali svet (mikros kosmos), ker je sestavljena in združuje vse moči drugih bitij (rastlin in živali). Posebna sposobnost duše je razum, ki je božjega izvora in nesmrten.

Od Platona in Aristotela nakazani dualizem je najostreje izvedel francoski filozof Descartes, a premostil ga je njegov učenec Spinoza s pantelizmom, ki pozna eno samo substanco, najsi jo imenujemo boga ali prirodo (deus sive natura), z obema atributoma mišljenja (duh) in prostornosti (materija).

Izmej modernih filozofov sodi Wundt o duši takole: „Po fizični in psihični strani tvori živo telo enoto. Ta enota pa ne obstaja v enostavnosti, ampak nasprotno v

izredni sestavljenosti substance. Zavest z mnogoličnimi in vendar v nepretrgani zvezi stoječimi položaji je našemu notranjemu spoznanju enaka enota, kakor zunaniemu telesni organizem in splošna medsebojnost fizičnega in psihičnega sveta vodi k domnevi, da je to, kar imenujemo dušo, notranja bit iste enote, ki jo zaznavamo zunaj kot njeno telo. To poizdovanje problema medsebojnosti pa vodi nadalje neizogibno k predpostavki, da je dušna bit istina (Wirklichkeit) stvari in da je njeno najbistvenejše svojstvo razvoj. Človeška zavest je za nas vrhunec tega razvoja; ona tvori vzliščje v prirodnem toku, v katerem se svet samega sebe zaveda. Ne kot enostavna bit, ampak kot razviti proizvod neštetihih elementov je tako človeška duša, kakor jo je imenoval Leibniz, zrcalo sveta.“

6. Materija (lat. materia, grš. hyle, nem. Stoff) ali snov enači po Platonovi prispodobiti tisti surovini, brezlični tvarini, ki iz nje izdelujejo umetniki in rokodelci predmete, kakor na pr. oblikuje kipar iz gline sohe ali vliva tekočo sadro ali raztopljeno rudo v gotove oblike (kalupe). Snov je tisti kaos, tista surovina, iz katere ustvarja priroda oblikovane stvari.

Po Platonu nima materija nikake oblike in nikakega svojstva, a je sposobna, sprejeti vsako obliko in svojstvo. Platon je snovni monist in si misli samo eno prasnovo, sprejemljivo za vse oblike in svojstva. Aristotel je snovni pluralist in umišlja več različnih, medsebojno se spajajočih prasnovi. Brezlična prasnova biva samo pojmovno (idealno), ne istinito, ker ima vsaka bivajoča snov že lastno obliko in prvotno oblikovana snov (kristalni marmor) je snov šele v drugotnem pomenu, samo z ozirom na drugo, umetno obliko (kip). Aristotel priznava samo dva zadnja principa stvari, ki si stojita v razmerju možnosti in istine: snov in obliko. Materija je tisti del stvari, ki ni nič istinitega, dokler ne dobi oblike, ki biva torej le po možnosti, sposobnosti (quod est in potentia) in tvori podlago, nosilko, substrat, brezlično substanco dogodnosti in nastojnosti. Oblika je bistvo in višji princip stvari, ki prav za prav edini biva in daje stvarjem trajnost in veljavo. Vsaka nastoj, vsaka izpremema je le prehod snovi iz položaja možnosti in položaj oblike. Čista oblika brez snovi je samo bog.

Aristotelovemu razlikovanju snovi in oblike se pridružuje drugo enako važno razlikovanje snovi in moči. Empedokles loči štiri snovne elemente (zemlja, voda, zrak in ogenj) in dve gibni moči (ljubezen in sovraštvo). Anaxagoras si sestavlja materijo iz neštetihih različnih delcev, semen (spermata), ki jih giblje in ureja najfinejša substanca ali moč, vsevedni, vse-

mogočni in bogu istoviti duh (nus). Iz Anaxagorove hipoteze se je razvil a to mizem (Leukip, Demokrit), teorija zrnate strukture materije, obstoječe iz najmanjših, neizpremenljivih, po obliki različnih delcev (atomov), ločenih s praznimi presledki.

Filozofski prepis o razmerju snovi in oblike, snovi in moči se je nadaljeval skozi ves srednji vek.

Descartesov dualizem razpolavlja enotnost stvari in jo deli v prostrano substanco (materija) in mislečo substanco (duh).

Materijalizem 18. veka oznanja dogmatičen monizem materije, monizem fizično-kemične substance.

Modernemu prirodoslovju je materija nosilka moči in energije. Čutne lastnosti teles (barva, zvok, vonj, okus) ne sodijo mej objektivne znake materije, ker jih vnaša vanjo spoznavajoči subjekt iz sebe, bistveni znak materije je samo neizpremenljiva masa (teža). V ostalem si je prisvojilo prirodoslovje nazor starega, grškega atomizma: imamo toliko različnih atomov kakor kemičnih elementov; presledke mej tehtljivim atomi izpolnjuje eter, neka posebno fina, nehteljiva materija. Po medsebojni privlačnosti se spajajo atomi v večje skupine molekulov, a ti se družijo dalje v telesa. Celo elektrika je nekaka fina materija, obstoječa iz najmanjših atomov, iz elektronov (Stoney).

Novjša fizika je ovrгла dogmo o stalnosti in neizpremenljivosti atomov in našla, da so tudi atomi še sestavljeni kakor telesa sama. Ze francoski kemičar Proust (1754-1826) je domneval, da so atomi kompleksni vodika. Sestavljenost atomov so eksaktno dokazale najnovejše raziskave o žarjivih (radioaktivnih) elementih (uran, tor, radij). Radij razpada neprestano v celo vrsto novih elementov, kojih zadnji član tvori naš svinec. Pri razpadu žarjivih elementov stopajo v svobodo velikanske množine energije: radij razvija 8.5 milijonkrat več toplote nego premog. Vsak atom sestaja iz električnih atomov, iz elektronov in sicer iz centralnega pozitivnega jedra, okoli katerega se vrte negativni elektroni kakor planeti okoli sonca. Vsak atom nam torej predstavlja kompliciran solnčen sistem in danski fizik N. Bohr nam ga nazorno pojasnjuje z „atomskim modelom“. Pred kratkim je poročal Anglež Rutherford, da se mu je po-

srečilo razkrojiti stabilni element dušika v helij in vodik. Uresničuje se stari sen alkimistov, da je mogoče medsebojno pretvarjati elemente.

Atomizmu nasprotuje hipoteza kontinuiteta (plerotizma) in uči, da materija ne obstaja iz ločenih delcev, atomov, ampak da tvori materija enotno, sovisno, neskončno deljivo maso, izpolnjujočo brez najmanjšega presledka vseмирni prostor. In nemški kemičar V. Ostwald dokazuje celo, da materije sploh ni, da so atomi samo nakopičena energija, da je energija edina in zadnja substanca.

Ta kratka zgodovina pojma materije nam živo predočuje temeljno, iz brezuspešnega doslejšnjega filozofskega dela izvira jočo resnico, da je vsak pojem izpremenljiva in nastojna količina, sotrudno in družabno rastoča količina, da splošno veljavni in utrjeni pojmov doslej še nimamo.

(Dalje prih.)

Popravek tiskovnih napak v zadnjem zvezku.

Na strani 71, v 17. vrstici na desno čitaj: psihofizični monizem.

Na strani 72, v 47. vrstici na desno čitaj: strjeni nam. strjeni.

Obvestilo uredništva. Komaj smo se malo izkoplali iz težkih vojnih razmer, že nas pritiskajo nove, še hujše. Vsestranska draginja je prisilila „Zavezin“ upravni odbor, da je sklenil v svoji seji dne 4. januarja t. l. skrócić obseg svojih listov in odločiti „Popotniku“ izhajanje začasno le četrtletno, vsakokrat na 4 tiskovnih polah. Zato pa ne bomo mogli slediti načrtu, kakor smo si ga postavili za letoš, smo z njegovo realizacijo začeli v prvih 3 številkah in smo ga hoteli nadaljevati v posameznih enojnih številkah. Mnogo že pripravljenega gradiva bo moralo čakati boljših časov, mnogokaj bomo morali skrócić, nekatere zasnovane rubrike črtati. Zato tudi prosim vse cenj. sotrudnike, naj oprostite, če ne najdejo prav vseh besed in stavkov, ki so jih zapisali, ker more zmanjšani obseg dovoljevati le najbistvenejše izraze in jedrnate članke; a prosim, naj ostanejo listu zvesti i v teh težavnih razmerah. Pa tudi naročnike prosim, naj imajo potrpljenje ter — naj še sami vpoštevajo.

Urednik.

Cenjenemu učitelstvu in slavnim okrajnim šolskim svetom pr-poročamo v obilna naročila vse predpisane šolske tiskovine po najnovejših vzorcih, najnovejše mladinske spise lastne in druge zaloge, poštno in druge tiskovine za šolsko uporabo na ljudskih, obrtnih in meščanskih šolah, učne načrte, razne napise na lepenki itd. - Zahtevajte cenik, ki se pošlje brezplačno in poštne prosto. - Vsako leto izide 'Ročni zapisnik' z osebnim žtatusom in imenikom vseh šol po slov. deželah.

UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI

registrov. zadruga z omejl. zavezo
Frančiškanska ulica 6.

"Pelikan" Akvarelne barve,
in tempera

Günther Wagner-jeve umetniške
in najfinejše tehniške akvarelne

barve

prekašajo glede čistoče, sijajnosti, me-
šovitosti in trpežnosti vse doslej znane
izdelke.

: Najprikladnejša znamka za šolsko rabo !

Günther Wagner-jevi
tekoči tuši

prevladujejo svetovni trg!

Gospodom učiteljem risanja so na za-
htevo napleski (namazi) in cenik na
razpolaganje.

GÜNTHER WAGNER,

Hannover in Duma J X/1.

Obstoja od 1838. l. → 40 odlikovanj.

Hranilnica in posojilnica „Učiteljskega konvikta“ v Ljubljani

registrovana zadruga z omejenim jamstvom.

Zadružnik zadruga postane lahko vsak, kogar sprejme načelstvo. Delež 50 K se vplača naenkrat in se obrestuje po 5⁰/₀.

Vstopnine se plača 2 K.

Hranilne vloge se sprejemajo od vsakega, če tudi ni zadružnik. Obrétna mera je 4⁰/₀. Obrestovanje se pričinja s 1. in 16. vsakega meseca.

Posojila se dajo le zadružnikom na osebni kredit po jako ugodnih pogojih.

Informacije pošilja zadruga vsakomur franco, kdor vpošlje 2 K v znamkah. Na prošnje brez vpošiljatve navedenih znamk se principijelnó ne odgovarja.

Zadružni lokal je v Ljubljani, Frančiškanska ulica št. 6.

Uradne ure za stranke so izvzemši praznikov vsak četrtek in soboto od 1/2 17. do 1/2 18. ure.

Učiteljska gospodarska in kreditna zadruga v Celju

r. z. z. o. z.

naroča in plačuje za svoje člane gospodarske potrebščine, časopise, knjige, plačuje zavarovalnino itd. proti mesečnemu odplačevanju. — Sprejema vloge od vsakogar ter jih obrestuje po 3⁰/₀ za učiteljstvo že za ves dotični mesec, ako dojde denar vsaj do 5. dne v mesecu, sicer pa od 1. dne prihodnjega meseca. Sprejema tudi hranilne knjižice od drugih zavodov, ne da bi se prenehalo obrestovanje. Posojila se dajo zadružnikom na osebni kredit proti primernemu poroštvu, in sicer proti mesečnemu amortizacijskemu odplačevanju ali tudi na drug način, ki se določi spozumno med prosilcem in načelstvom.

==== Pet deležev se obrestuje kot hranilna vloga. ====

Zadružni lokal: Celje-Breg šte. 26.

Za pojasnila se je obrniti na naslov: Učiteljska zadruga, Griže pri Celju

Za odgovor je pridjati 20 vin. v znamkah, sicer se ne odgovarja.

